

Jussi Koukkunen

Puolueeton aikansa kuvastin?

Suomen Kuvalehden näkökulma sisällissotaan, sen osapuoliin ja tilanteeseen sodan jälkeen vuosina 1918–1919

Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Suomen historian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Jussi Koukkunen	
Työn nimi – Title Puolueeton aikansa kuvastin? Suomen Kuvalehden näkökulma sisällissotaan, sen osapuoliin ja tilanteeseen sodan jälkeen vuosina 1918–1919	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 124
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen tarkoituksena on luoda kokonaiskuva Suomen Kuvalehden asennoitumisesta sisällissotaan, sen osapuoliin ja sodanjälkeiseen tilanteeseen vuosina 1918–1919. Poliittisesti sitoutumattoman SK:n sisältö kuvastaa päivälehtiä laajemmin valkoisessa Suomessa tuolloin vallinnutta julkista mielipideilmastoa. Lisäksi Kuvalehti oli tutkimusajankohtana maan isoin ja teknisesti laadukkain aikakauslehti, jonka kestoaiheita sisällissota oli pitkälle vuoden 1919 puolelle. Keskeisenä tutkimusmetodina on perinteinen lähdekriittinen historiantutkimus, jonka lisäksi olen käyttänyt aiheen käsitteellistämisen apuna muun muassa diskurssianalyysiiä, kuvanalyysia ja Stuart Hall:in identiteettiteoriaa.</p> <p>Lehdessä tulevat näkyviin sekä ”virallinen” tulkinta sodasta ja sen syistä että alatason rivimiesten ja sotaa sivusta seuranneiden käsitykset. Nämä ovat monelta osin yhtenäisiä ja mahtuvat hegemoniseksi vapaussotadiskurssiksi kutsumani kehikon sisälle. Sotaa pidettiin Kuvalehdessä Suomen kansan vapaustaisteluna maanpettureita ja heidän venäläisiä kätyreitään vastaan. Sekä valkoisen puolen identiteetti että viholliskuva punaisista rakentuivat stereotyyppisten hahmojen ja tapahtumien varaan.</p> <p>Vapaussota ja siinä annetut uhrit olivat tärkein valkoista osapuolta yhdistänyt tekijä sodan jälkeen, mikä näkyy sodan muistamisen runsaana esilläolona Kuvalehdessä. Myös suojeluskunnat, voiton konkreettinen ilmentymä, saavat paljon tilaa lehden sivuilla. Vapautemme hinta- nimellä kulkeneissa muistokirjoituksissa lehti esitteli melkein 2000 surmansa saanutta valkoista: kuolinilmoituksissa keskiluokan sosiaaliryhmät ovat selkeän yliedustettuja suhteessa tutkimuskirjallisuuteen, alimmat luokat taas loistavat poissaolollaan. Yleisesti Kuvalehteä voi luonnehtia valkoisen osapuolen mielipiteiden sulatusuuniksi, tietynlaiseksi keskitien edustajaksi suhtautumisessa traagisiin tapahtumiin.</p>	
Asiasanat – Keywords Suomen sisällissota, valkokaartit, Suomen Kuvalehti, 1918.	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto / Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys:

1. Johdanto	4
1.1 Suomen Kuvalehti ja sisällissota.....	4
1.2 Lähtökohdat tutkimukselle.....	5
1.3 Keskeinen tutkimuskirjallisuus	8
1.4 Metodinen lähestymistapa ja teorit	10
1.5 ”Maamme ainoa yleislehti”	15
2. Sodan luonne ja todellisuus	22
2.1 Vapaussota ja veljessota.....	22
2.1.1 Historiankirjoituksen perinne ja Kuvalehden tulkinta	22
2.1.2 Vapauden voitto	24
2.1.3 Ruohonjuuritason näkökulma	26
2.2 Taistelukuvaukset.....	31
2.2.1 Helsingin kunnia ja häpeä	32
2.2.2 Karjalan rintamalta.....	33
2.2.3 Kansa taisteli – Kuvalehti kertoo	35
2.2.4 Valkoisen sotilaan omakuva	38
2.2.5 Naiset vapaussodassa	40
2.3 Yhteenveto	42
3. Viholliskuva	44
3.1 ”Kolme tyypillistä punakaartilasta”	44
3.2 Terrorin kuvaukset	46
3.2.1 Joukkomurhat.....	46
3.2.2 Ryöstely, takavarikot ja omaisuuden tuhoaminen	50
3.3 Amatöörit rintamalla ja sen takana	54
3.3.1 Punakaarti sodassa	54
3.3.2 Kansanvaltuuskunnan hallintokulttuuri	55
3.3.3 Punaisten vankina	56
3.4 Punakapinan anatomia	60
3.4.1 Punaisten hirmuvalta.....	60
3.4.2 Valtiopetos	61
3.4.3 Johtajien kiihotus ja rahvaan lankeemus.....	63

3.4.4 ”(...) ja harakat naapurin harjalla nauroivat myötä”	64
3.5 Yhteenveto	67
4. Vapautemme hinta -sarja	69
4.1. “Kaunis ja suloinen on kuolema eest` isänmaan”	69
4.2. Uhrien jakaantuminen iän ja kuolintavan mukaan.....	70
4.2.1 Nuorten miesten sota.....	70
4.2.2 Kaatuneita, murhattuja ja haavoihinsa kuolleita	72
4.3 Uhrien kuolinpaikat.....	73
4.3.1 Verisin taistelupaikka ja suurin murhakeskus.....	74
4.3.2 Terrorin kauhut	76
4.3.3 Rintamataistelut	77
4.4 Uhrien sosiaalinen jakauma	79
4.4.1 Maanviljelijät	80
4.4.2 Valkoiset työläiset.....	82
4.4.3 Porvarit ja virkamiehet	84
4.4.4 Opiskelijat, sotilaat ja tuntemattomat.....	85
4.5 Yhteenveto	87
5. Valkoinen Suomi	89
5.1 Voittajien perintö	89
5.1.1 Vapaussota henkisenä lähtökohtana.....	89
5.1.2 Hävinneiden kohtalo	93
5.2 Suojeluskunnat ja armeija voiton takaajina	98
5.2.1 Kylmä rauha ja suojeluskuntien nousu	98
5.2.2 Viel on Suomi voimissaan? – Armeija ja kotirintama	103
5.3 Muistojen sota 1918–.....	104
5.3.1 Voiton konkreettiset representaatiot	104
5.3.2 Nuoret sankarit	107
5.3.3 Kuoleman kultti.....	110
5.6. Yhteenveto	112
6. Johtopäätöksiä ja pohdintaa	114
LÄHTEET	117

1. Johdanto

1.1 Suomen Kuvalehti ja sisällissota

Keväällä 1918 Suomessa käytiin eräs Euroopan historian verisimmistä sisällissodista, jos verrataan surmansa saaneiden osuutta ja valtion väkilukua. Kaiken kaikkiaan sotatoimissa, punaisessa ja valkoisessa terrorissa sekä sodan jälkeen vankileireillä menetti henkensä 36 640 henkilöä.¹ Sodan jälkivaikutuksia arvioitaessa on merkittävää havaita, että vain vajaa kolmasosa uhreista kaatui sotatoimissa. On sanomattakin selvää, että tällainen murhenäytelmä jätti pysyvät arvet sen kokeneisiin ja vaikutti suomalaisten ajatusmaailmaan monta sukupolvea tapahtumien jälkeen. Suomen Kuvalehti (SK) oli puolestaan sisällissodan jälkeen ylivoimaisesti suurin ja teknisesti laadukkain aikakauslehti nuoressa valtiossa. Sisällissota oli Kuvalehden kestoaiheita: lehti julkaisi sotaan ja sen osapuoliin liittyen lähes tuhat kuvaa ja pitkälti yli sata eripituista tekstiä sodan päättymisestä vuoden 1919 loppuun. Lisäksi se esitteli Vapautemme hinta – sarjassa lähes 2 000 sodassa surmansa saanutta valkoista. Suomen Kuvalehteä ei kuitenkaan ole laajemmassa mittakaavassa käytetty sisällissodan tapahtumien analyysissä, vaikka monet tutkijat ovatkin hyödyntäneet sitä osana muuta alkuperäisaineistoa tiettyjä rajattuja aiheita tutkiessaan. Tutkimukseni keskittyy analysoimaan Suomen Kuvalehteä sisällissodan ja sen jälkeisen Suomen tulkkinäkökulman millaisen kuvan se antoi tapahtumista, mistä asioista kirjoitettiin ja mistä näkökulmasta, mitä unohdettiin?

Itse rintamataisteluita merkittävämpää sisällissodassa oli se, mitä tapahtui niiden ulkopuolella ja päätettyä. Porvarillisten piirien suhtautumisessa kapinaan oli keskeistä kokemukset punaisten miehitysvallan alla elämisestä.² Valkoinen terrori taas synnytti katkeruuden sen kokeneisiin ja jakoi kansalaiset kahteen eri leiriin vuosikausiksi. Maan henkinen ilmapiiri oli perustavasti muuttunut kevään 1918 jälkeen. Sisällissodan välittömät vaikutukset eivät loppuneet toukokuussa 1918, kun punaiset saatiin kukistettua, vaan ne jatkuivat pitkälle 1920-luvulle. Suomen tilanne oli epävakaa ja maa oli tavallaan sodan ja rauhan välitilassa: rajat olivat levottomat, tuhansia punaisia

¹ Suomen sotasurmat 1914–1922 -projekti (www). Luettu 10.2.2008.

² Tikka 2006, 65.

karkuteilla, kymmeniä tuhansia vankileireillä, sotatalous voimassa, paino-, kokoontumis-, yhdistys- ja oleskeluvapaudet rajoitettuja. Sisällissodan jälkeistä aikaa leimasi kansalaisten (tosin maaliskuussa 1919 oli 38 000 henkilöä ilman kansalaisluottamusta³) jakaminen kahteen luokkaan, luotettaviin ja epäluotettaviin, punaisiin ja valkoisiin. Tässä vastakkainasettelun ilmapiirissä lehdistöllä oli keskeinen asema julkisen mielipiteen muodostuksessa, sillä se oli huhujen ja saarnastuolin lisäksi käytännössä ainoa tiedonvälityskanava. Jo aiemmin lehdistön uutisoinnilla oli ollut merkittävä vaikutus esimerkiksi marraskuun suurlakon aikaisiin mielipiteisiin. Sosialistien lehdet oli kielletty, joten valkoisen puolen näkemykset saivat hegemonisen aseman julkisuudessa.

1.2 Lähtökohdat tutkimukselle

Tutkimukseni tavoitteena on analysoida Suomen Kuvalehden tulkintaa sodasta, sen osapuolista ja maan tilanteesta sodan jälkeen. Suomen Kuvalehti julisti olevansa puolueeton ja poliittisesti sitoutumaton. Väitteen kyseenalaisuudesta huolimatta SK:n sisältö kuvastaa laajemmin valkoisessa Suomessa tuolloin vallitsevaa julkista mielipidettä⁴ kuin jokin puoluesidonnainen sanomalehti. Eräs tutkimuksellinen päämääräni onkin selvittää, mistä sodanjälkeisessä Suomessa oli mahdollista puhua julkisesti. Vertailu aikaisempaan tutkimukseen on avainasemassa; tätä kautta on mahdollista ”jatkaa” alkuperäisaineistoa ja selvittää, miten SK:n puhuntatavat nivoutuivat aikakauden yleiseen kontekstiin. Tutkimukseni kannalta yhtä olennaista on se, mistä lehdessä ei puhuttu: vakiintunut käsitys on, että valkoisen terrorin käsittely ja punaisiin ymmärtävästi suhtautuva asenne olivat tuona aikana tabuja, ainakin valtakunnallisen aikakauslehden tasolla.⁵ Poikkeukset tähän hypoteesiin ovat erityisen hedelmällisiä, mikäli niitä on löydettävissä.

³ Avikainen, Hetemäki & Pärssinen (toim.) 1987, 384.

⁴ Mielipide tarkoittaa henkilön / ryhmän katsomuksia, uskomuksia ja arvostuksia jostain tietystä asiasta. Huomionarvoista on, että julkinen mielipide on eriasia kuin yleinen mielipide. Yleinen mielipide sisältää myös julkilausumattomat käsitykset. Tommila 1974, 29.

⁵ Harvat valkoisia kritisoivat kirjoitukset joko vaiettiin kuoliaaksi tai niiden tekijät leimattiin ”punikeiksi”. Paavolainen 1974, 150–151. ”Luokkasota” – kirjallisuus edustaa taas tietynlaista vastadiskurssia.

Tutkimuksen ajallinen lähtökohta on huhtikuun lopulla 1918, jolloin Suomen Kuvalehti alkoi uudelleen ilmestyä sodan aiheuttaman tauon jälkeen. Huhtikuun 27. päivä (SK:n numeron 5-17 / 1918 ilmestymispäivä) on tavallaan ”vuosi nolla”, jolloin kapina oli kukistettu ja aiempi konsensusajattelu mennyttä. Aikarajauksen pääte pisteeksi valitsin vuoden 1919 lopun, vaikka vuosikerran viimeisissä numeroissa ei liiemmin sisällissotaan liittyvää aineistoa olekaan. Vuosikerta 1919 (ja vuosi 1920 pintapuolisesti) oli silti relevanttia tutkia kokonaan, jotta aikarajauksen voisi perustella empiirisesti. Kuvalehden siirtyessä 1920-luvun puolelle vähien aiheeseen liittyvien juttujen tutkimuksellinen lisähyöty alkaa olla jo melko minimaalinen; oman analyysini perustella uskallan väittää, että lähes kaikkiin keskeisiin tutkimusongelmiin on mahdollista saada vastaus lukemalla vuoden 1919 SK:n vuosikertaa puoliväliin asti. Temaattisia rajauksia en liiemmin tehnyt, tässä kohdin menin alkuperäisaineiston ehdoilla paneutuen kaikkiin teksteihin ja kuviin, jotka jollain tavalla liittyivät tutkimuksen aiheeseen ja kysymyksenasetteluun. Päädyin kuitenkin rajaamaan heimosodat (Vienan, Aunuksen ja Petsamon retket sekä Viron vapaussodan) pois käsiteltävien aiheiden joukosta. Samoin toimin Venäjän sisällissodan sekä muiden lähialueiden konfliktien kanssa, vaikka ne tietyllä tavalla Suomen kevään 1918 tapahtumiin liittyvätkin ja niistä Kuvalehdessä kirjoitettiin. Työn toteuttamisen ja rajauksen yksiselitteisyyden kannalta on mielestäni parempi pitäytyä Suomen rajojen sisäpuolella ja keskittyä yksiselitteisesti sisällissotaan ja sen seurauksiin kotimaassa.

Olen jakanut työni neljään temaattisesti rakennettuun lukuun, joista jokainen tuo esille tietyn näkökulman tutkimusaiheesta. Lukujen järjestyksessä tutkimuksen sisällä on myös tietynlainen kronologia, aiheen käsittely alkaa sodan nimestä ja syistä, ja päättyy sodanjälkeiseen tilanteeseen Suomessa. Jokaisella luvulla on omat tutkimuskysymyksensä, jotka nivoutuvat yhteen tutkimuksen kokonaistavoitteen kanssa. Ensimmäinen käsittelyluku ”Sodan luonne ja todellisuus” pureutuu makro- ja mikrotasojen väliseen vuorovaikutukseen, kun Suomen Kuvalehti yritti muodostaa tulkintaa siitä, mitä maassa oli oikein tapahtunut kolmen kuukauden aikana keväällä 1918. Millä nimellä päättynyttä kamppailua kutsuttiin, puhuttiinko vapaussodasta vai käytettiinkö jotain toista nimeä? Puhuivatko ylätason toimijat (tässä tapauksessa lähinnä toimituskunta sekä lehteen kirjoittaneet eturivin kulttuurin ja politiikan vaikuttajat)

tapahtuneesta samaan tapaan kuin tavallinen kansa, jonka ääni pääsee kuuluviin SK:ssa julkaistujen silminnäkijäkuvausten, rintamapäiväkirjojen ja novellien välityksellä. Sodan luonteen lisäksi luku kaksi keskittyy sotatapahtumista julkaistun materiaalin analyysiin ja siihen, millaisen vaikutelman Kuvalehti halusi valkoisesta rintamasotilaasta antaa. Perimmäisenä tavoitteena on päästä käsiksi voittaneen osapuolen itseymmärrykseen ja käynnissä olleeseen identiteetinrakentumisprosessiin.⁶

Kolmas luku käsittelee viholliskuvaa Suomen Kuvalehdessä ja keskittyy siihen, millaisen kuvan sodan punaisesta osapuolesta Kuvalehti antoi: oliko esimerkiksi suhtautumisessa rivikaartilaisiin, johtajiin tai venäläisiin havaittavissa eroja; keitä pidettiin päävastuullisina? Erosiko lehden käsitys jossain kohdin yleisestä valkoisen sotapropagandan leimaamasta tulkinnasta? Viholliskuvatematiikkaan kuuluvat myös SK:n kuvaukset punaisesta terrorista sekä kapinan syistä ja luonteesta ylipäänsä. Hieman edellisen luvun tapaan (ja sitä samalla täydentäen) analysoin Kuvalehden kapinasta käyttämiä nimityksiä sekä niiden perusteluja. Edellisessä käsittelyluvussa esillä ollut identiteetti ja sen rakentuminen säilyvät edelleen analyysin keskiössä: viholliskuvat kertovat monesti enemmän laatijoistaan kuin varsinaisesta kohteestaan.⁷

Neljäs käsittelyluku paneutuu laajan valkoisista kaatuneista kertovan Vapautemme hinta – sarjan (Vh) esittelyyn ja analyysiin. Sarjaa ei aiemmin ole kattavasti käytetty historiantutkimuksen lähteenä, vaikka se oli ensimmäinen julkinen yhteenveto sodassa surmansa saaneista. Vapautemme hinta –luku onkin osaltaan määrällistä perustutkimusta ja vertailua tutkimuskirjallisuuden tietoihin. Tavoitteena oli selvittää, miten sarjaan päätyneiden henkilötiedot erosivat valkoisten perusjoukon tiedoista; esiteltiinkö Kuvalehdessä esimerkiksi virkamiehiä ja opiskelijoita suhteessa enemmän kuin työläisiä? Tätä kautta on mahdollista saada tietoa myös lehden lukijakunnasta, sillä omaiset lähettivät surmansa saaneiden tiedot SK:n toimitukselle. Olennainen osa lukua on Vapautemme hinta – aineiston liittäminen osaksi Kuvalehden muuta sisältöä.

⁶ Kansallista identiteettiä käsitehistoriallisesti tutkittaessa huomio voidaan kohdistaa makrotason kielenkäytön muutoksiin tai yksilön innovatiiviseen kielenkäyttöön mikrotasolla (Ihalainen 2006, 179). Luvussa 2. käyttämäni tutkimustapa on hyvin lähellä Ihalaisen kuvaamaa ja perustuu kahden yllämainitun kielenkäytön tason vertailuun, mutta varsinaista `kansallisen identiteetin` käsitehistoriallista analyysia se ei ole.

⁷ Luostarinen 1986, 27.

Viimeinen varsinainen luku ”Valkoinen Suomi” kertoo sodanjälkeisestä tilanteesta porvarillisella puolella, jossa voitettu sota ja suojeluskunnan näkyvä asema olivat tärkeimpiä leimaa antavia piirteitä. Viimeisen luvun osalta tutkimuksellisenä tavoitteena oli muodostaa SK:n juttujen perusteella kokonaiskuva siitä, millaisessa ilmapiirissä nuorta valtiota lähdettiin rakentamaan. Oliko voittajien hegemonia yksiselitteisen vankkumaton vai saiko myös hävinnyt punainen osapuoli osakseen ymmärrystä?

1.3 Keskeinen tutkimuskirjallisuus

Itsenäistymisvaihe sekä sisällissota lienevät yksi eniten tutkituista aihepiireistä Suomen historiassa. Julkaistun historiantutkimuksen ja -kirjoituksen määrä on valtava ja sen laatu ja näkökulmat vaihtelevat laidasta laitaan. Aihepiirin tutustuessani sivuutin vanhemman sotaa tiukasti vapaustaisteluna tai vallankumouksena luonnehtivan tutkimuksen. Samoin yksinomaan sotahistorialliset teokset jätin rauhaan, hyödyllisimpiä ovat olleet tapahtumia laaja-alaisesti ja pitemmällä aikajänteellä käsittelevät teokset. Marko Tikan tuoreet teokset ”*Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*” (2004), ”*Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921*” (2006) sekä ”*Valkoisen hämärän maa. Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921*” (2006) ovat olleet hyvin antoisia, sillä ne liittävät Suomen tapahtumat laajempaan eurooppalaiseen kehitykseen ja antavat hyvän yleiskuvan mielipiteiden kehityksestä sodan aikana ja jälkeen. Tikan teokset ovat myös olleet oman tutkimukseni kannalta tietynlaisia henkisiä lähtökohtia. Vesa Vareksen suomalaista porvarillista aatemaailmaa, liberalismia ja konservatismia käsittelevä tuotanto on toiminut tietynlaisena kontekstinluojana Suomen Kuvalehden kirjoituksille. Viimeinen erikseen mainitsemisen arvoinen yleisesitykseksi luonnehdittavana teos on Viljo Rasilan ”*Kansalaissodan sosiaalinen tausta*” (1968), joka toimi tärkeänä vertailukohtana alkuperäisaineiston tietoihin Vapautemme hinta –sarjaa käsittelevässä työni osassa.

Suomen Kuvalehteä ovat käyttäneet lähteenään lähes kaikki keskeiset sisällissodasta kirjoittaneet auktoriteetit. Lehdet ovat olleet helposti saatavilla ja käytettävyydeltään nidotut vuosikerrat ovat teknisesti helppoja. Lähes aina Kuvalehti on kuitenkin ollut vain pieni osa laajempaa lähdeaineistoa, eikä sitä ole käytetty päälähteenä yhdessäkään laajemmassa vuotta 1918 koskevassa tutkimuksessa. Välillä lehdessä julkaistut jutut

ovat nousseet tärkeäänkin roolin tietyn spesifin kysymyksen käsittelyssä, esimerkkeinä Suinulan tapahtumat⁸ ja Aarne Sihvon monarkistisuus⁹. Omaa tutkimustani lähellä olevia aiheita tutkittaessa on taas yleensä käytetty toisenlaista lähdeaineistoa, tai tutkimus on ollut ajallisesti toisella tapaa rajattu. Valkoista propagandaa tutkinut Turo Manninen käytti väitöskirjansa ”*Vapaustaistelu, kansalaissota, kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918.*” (1982) lähdeaineistona sanomalehtien pääkirjoituksia sekä valkoisen osapuolen virallisia julkaisuja. Vaikka Mannisen tutkimus rajoittui sota-aikaan, monet propagandan keskeiset sisällöt jäivät elämään ja liitettiin osaksi myyttistä vapaussota-tulkintaa, joten tutkimustuloksilla on laajempaakin kantavuutta. Toinen oman tutkimukseni kannalta keskeinen propaganda-teemaan perehtynyt tutkija on Heikki Luostarinen. Vaikka Luostarisen teos ”*Perivihollinen*” (1986) käsittelee toisen maailmansodan aikakautta, on sen anti ollut huomattava, sillä sen johdantoluku esittelee kattavasti sotapropagandan historiaa ja teoriaa. Luostarisen vaikutus näkyy erityisesti tutkimukseni luvussa ”*Viholliskuva Suomen Kuvalehdessä*”. Luostarinen tulkitsee viholliskuvat ja sotapropagandan keskeiset sisällöt monelta osin kansainvälisesti yhtenäisiksi ja historiallista jatkuvuutta omaaviksi. Venäläisvastainen propaganda ja ideologinen ryssäviha olivat keskeinen osa vastaitseenäistyneen Suomen identiteettiä ja niitä on myös tutkittu suhteellisen runsaasti. Tärkeimpiä tutkijoita ovat olleet Matti Klinge¹⁰, Outi Karemaa¹¹ sekä Kari Immonen¹².

Miika Siironen lisensiaatintutkielma ”*Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929*” (2004) on mikrohistoriallinen kurkistus voittaneen osapuolen identiteetinrakennusprosessiin sisällissodan jälkeen. Siironen käsittelee työssään monia omassa tutkimuksessanikin

⁸ Paavolainen 1967, 151–152.

⁹ Saarikoski 1998, 89–90.

¹⁰ Teos ”*Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta.*” (1983) kiteytti Klengen tulkinnan ryssävihasta: se luotiin tarkoituksellisesti vuosina 1917–18 ja ensisijaisesti sisäpoliittisista syistä: ulkoinen vihollinen oli sopiva syntipukki kapinalle ja mahdollisti tulkinnan vapaussodasta itäistä vihollista vastaan. Hieman vastaava teoria on Heikki Ylikankaalla, hänen mukaansa valkoinen johto käytti ryssävihaa apuvälineenä, kun eteläpohjalaisia rektytoitiin sotaan. (Esim. Ylikangas 2007, 212–213).

¹¹ Karemaa, Outi: ”*Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Rasistinen venäläisviha Suomessa 1917–1923.*” (1997). Karemaa julkaisi väitöskirjansa tuloksista laajan artikkelin ”*Moraalisesta närkästyksestä kansalliseksi ohjelmaksi*” (teoksessa: Vihavainen, Timo: ”*Venäjä kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä.*” [2004]), jota olen itse hyödyntänyt tutkimuksessani.

¹² Immonen, Kari: ”*Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–1939.*” (1987).

korostuvia teemoja: vainajien sankarikulttia ja sodan muistamista, suojeluskunnan roolia sekä valkoista kollektiivisuutta. Siironen luo työssään teoreettisen käsitteen ”valkoinen Suomi”, jota olen hyödyntänyt analyysini apuvälineenä. Jaakko Paavolaisen terroritutkimukset ovat pian puoli vuosisataa vanhoja, mutta niiden merkitys ja todistusvoima on edelleen vankkumaton,¹³ vaikka detaljien kohdalla tarkennuksia onkin tapahtunut. Paavolaisen teokset ovat olleet perustana sodan osapuolien terrori- ja rankaisutoimia käsittelevissä tutkimukseni osissa.¹⁴ Paavolainen sivusi tutkimuksissaan myös terroriin johtanutta mielipiteiden kehitystä ja porvarillisen lehdistön asenteita ennen sotaa, sen aikana ja päättymisen jälkeen. Ulla-Maija Peltosen teosta ”*Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*” (2003) on ollut viitoittamassa tietä, kun tutkin sodan muistamista Suomen Kuvalehdessä: kuolinilmoituksia, muistomerkkejä, -juhlia ja -patsaita sekä nekrologeja. Kaikki yllämainitut teokset ovat jollain tapaa ulottaneet vaikutuksensa koko tutkimukseeni, niissä käsiteltävät asiat kietoutuvat yhteen ja muodostavat verkon, jonka keskeisiä solmukohtia ovat muun muassa identiteettipolitiikka, kuolleiden muistaminen, sankarienpalvonta sekä viholliskuvat punaisista ja venäläisistä. Lisäksi yksittäisiä teemoja tutkiessani olen perehtynyt kunkin aihepiirin perustutkimukseen, esimerkkeinä mainittakoon Kari Sélen (suojeluskunta-järjestö), Matti Lackman (jääkäriliike) ja Heikki Ylikangas (Tampereen taistelu esinäytöksineen).

1.4 Metodinen lähestymistapa ja teoriat

Aikakauslehti¹⁵ eroaa historiantutkimuksen lähteenä jossain määrin sanomalehdistöstä, jota on tavattu pitää lehdistöhistorian keskeisenä tutkimuskohteena ja jonka tutkimiseen

¹³ Kaikki Paavolaisen keskeisimmät sisällissotaa käsittelevät tutkimukset ovat olleet käytössä, tärkein yksittäinen teos on ollut tutkimuksien tulokset kokoava ”*Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori sekä vankileirit v.1918*” (1974).

¹⁴ Tietyissä kohdissa olen tukeutunut uudempaan tutkimukseen tai ainakin verrannut Paavolaisen tuloksia siihen. Uudemmissa sodan tappioita ja osapuolten harjoittamaa terroria käsittelevistä tutkimuksista mainittakoon Suomen sotasurmat projektin Internet-tietokanta ja projektin pohjalta nousseet yksittäistutkimukset, kuten Aapo Roseliuksen ”*Amatöörien sota. Rintamataisteluiden henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*” (2006). Myös Marko Tikan teokset tuovat uutta näkökulmaa aiemmin suorittajatasen kostonkierteeksi miellettyyn punaiseen ja valkoiseen terroriin.

¹⁵ Aikakauslehteä voisi luonnehtia attribuuteilla monistettu, säännöllisesti ilmestyvä, julkinen, jatkuva. (Tommila 1974, 9). Otavan suuri ensyklopedia, osa 1. (Helsinki: Otava, 1978, 134-135) puolestaan määrittelee aikakauslehden vähintään kertaa vuodessa ilmestyväksi ja vähintään neljä eri kirjoitusta sisältäväksi julkiseksi painotuotteeksi. aikakauslehdet voidaan jakaa yleis- ja pienryhmälehtiin, jolloin sisällöltään laaja-alainen ja yleistajuinen Kuvalehti kuuluu ensimmäiseen ryhmään.

metodioppaat ovat keskittyneet. Keskeisiä eroja päivälehdistöön ovat muun muassa tiettyjen vakioitujen aineistoluokkien puuttuminen (esimerkiksi varsinaista pääkirjoitusta ei SK:ssa ollut), harvempi ilmestymistahti sekä Kuvalehden juttujen laajuus (mikä samalla tarkoittaa päivälehdistöä pienempää otsikkomäärää). Lisäksi Suomen Kuvalehti eroaa muusta aikakauden suomalaisesta lehdistöstä kuvien runsaan käytön takia. ”Perinteinen” sanomalehtitutkimus tarjoaa aikakauslehden tutkimiseen tiettyjä työvälineitä, mutta hedelmällisimpiin tuloksiin päästäkseen tutkijan oma metodinen kehittämistyö on mielestäni välttämätöntä. Tehtävän vaativuutta lisäävät myös vuoden 1918 poliittinen arkaluontoisuus ja siitä kumpuava osittain tendenssihakuinen tutkimusperinne, jonka tulkintojen osaksi nykytutkijan on itsensä liitettävä. Eettisesti kestävä historian tutkimuksen tavoitteena on tehdä oikeutta menneisyyden ihmisille ja tarkastella heitä rationaalisina toimijoina.¹⁶ Oman tutkimukseni eettisenä lähtökohtana onkin valkoisen totuuden ymmärtäminen sen omista lähtökohdista ja historiallisesta syntytilanteesta käsin. Sisällissota seurauksineen tuntuu pysyvän niin tutkijoiden kuin suuren yleisönkin mielenkiinnon kohteena vielä 90 vuotta tapahtumien jälkeen ja aiheen poliittinen arkaluontoisuus ei sekään ole kokonaan hälvennyt.¹⁷

Työni ensisijaista metodia voisi kutsua historiallis-kvalitatiiviseksi tai lähdekriittiseksi menetelmäksi. Keskeistä on selvittää, miten lehti heijastaa todellisuutta ja miksi se antaa juuri sellaisen kuvan tutkimuskohteesta kuin antaa. Asenneanalyysi tutkii sitä, miten lehti on tutkimuskohteesta kirjoittanut ja tavoiteanalyysi puolestaan lehden kirjoittelun taustalla olevia pyrkimyksiä. Konfliktitilanteissa, kuten vuosina 1917–1919 Suomessa, aatteet ja mielipiteet tulevat parhaiten esille.¹⁸ Kohdeanalyysin avulla selvitetään kuinka paljon lehti on tietynä aikana kirjoittanut eri asioista. Lehden sisältöön vaikuttaneet ulkoiset olosuhteet (mielipideilmasto, puoluesidonnaisuus, toimituksen kokoonpano, tekniset edellytykset, sensuuri jne.) pitää myös ottaa huomioon. Keskeistä on aineiston luokittelu, teemoitus ja tyypittely (analyysi) sekä käsitteellistäminen ja olennaisten

¹⁶ Historiantutkijan tuloksien on oltava ”kaksinkerroin” todenmukaisia, vastattava samanaikaisesti hänen oman yleisönsä ja hänen tutkimuskohteenaan olevien ihmisten käsitystä todenmukaisuudesta (Kalela 2000, 196).

¹⁷ Vuoden 1918 tapahtumien hyväksikäyttö politiikanteon apuvälineenä viimeaikoina (esimerkiksi vuoden 2006 presidentinvaalit ja 2007 eduskuntavaalit) : Salminen 2007, 207–209.

¹⁸ Tommila 1974, 46.

piirteiden esiin nostaminen (synteesi). Tarkoitus on päästä lehden juttujen taakse ja pyrkiä ymmärtämään, mitä asiat aikalaisille merkitsivät.

Ville Vuolannon mukaan lähdekriittisen menetelmän tavoite on sen selvittäminen ”(...) *mitä tekstissä lukee tai mitä kuvassa on esitettyinä, milloin ja kenen toimesta lähde on syntynyt, mikä on sen sisäinen logiikka ja mitkä ovat sen synnyn ja säilymisen alkuperäiset syyt.*”¹⁹ Tutkimuksessani tämä on perustason analyysia, jonka pohjalle pidemmälle menevät synteesit ja teoreettiset viitekehykset on mahdollista rakentaa. Aikaisemman tutkimuksen merkitys on keskeinen, sillä sitä kautta Kuvalehdessä käsitellyt asiat on mahdollista kontekstoida aikaan ja paikkaan.²⁰ Samalla tutkimuskirjallisuuden avulla on mahdollista ylittää alkupärisaineiston rajoitukset ja valottaa sitä puolta, josta Kuvalehti vaikenä: lehden näkemys sisällissodasta oli vain osatotuus, joka jätti paljon pimentoon. Tutkimukseni ensisijainen tarkoitus ei ole kuitenkaan rankelaisittain selvittää sitä, miten asiat oikeasti tapahtuivat, vaan pohtia syitä sille, miksi tietyistä asioista kirjoitettiin tietyllä tavalla ja miksi toisista vaiettiin osittain tai kokonaan. Lähdekriittisen menetelmän lisäksi käytin metodisia apuvälineitä, joita voitaisiin yleisesti luonnehtia käsitteellistämisen menetelmiksi. Näiden menetelmien merkitys oli ennen kaikkea olla apuna kokonaiskuvan muodostamisessa tietystä temaattisesta aihepiiristä ja lopulta koko tutkimusaineistosta. Vaikka aineiston analyysia seuranneessa synteesivaiheessa aikaisemman tutkimuksen merkitys on edelleen keskeinen, lasken näiksi käsitteellistämisen menetelmiksi (oikeastaan käsitteellistämisen apuvälineiksi) käyttämäni diskurssianalyttiset keinot, identiteetti- ja viholliskuvateoriat ja käsitteen ”Valkoinen Suomi”.²¹

Tutkimustani ei oikeastaan voi luokitella diskurssianalyysiksi, lähemmäksi todellisuutta päästään luonnehtimalla sitä diskurssin analyysiksi. Tästä diskurssista käytän nimeä hegemoninen vapaussotatulkinta (tai vapaussotadiskurssi). Diskursseja voidaan

¹⁹ Vuolanto 2007, 306.

²⁰ Yhteiskuntatieteissä vastaavaa tutkimustapaa kutsutaan teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi. Teoriaohjaavalla tarkoitetaan aikaisemman tutkimuksen roolia viitekehyksen määrittelyssä. Tuomi & Sarajärvi 2003, 101.

²¹ Vuolannon jaottelu teknisiin lähdekriittisiin menetelmiin (metodi 2a) ja syvällisempiin käsitteellistämisen menetelmiin (metodi 2b) on sinänsä onnistunut, mutta oman tutkimukseni kannalta on kuvaavampaa luonnehtia perinteisiä ”teoriattomia” historian tutkimuksen työkaluja lähdekriittisiksi menetelmiksi (metodi 2a) ja puhua näiden lisänä käytetyistä metodeista ja teorioista yleisnimityksellä käsitteellistämisen apuvälineet (metodi 2b). Jaottelusta tarkemmin Vuolanto 2007, 305.

luonnehtia esimerkiksi ”*verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta*”²² Keskeistä on kielen todellisuutta rakentava luonne, kieli ei pelkästään heijasta reaalimaailmaa vaan luo tietyssä ajassa ja paikassa uusia merkityksiä ja funktioita. Itselleni diskurssi on tarkoittanut sitä kehikkoa, joka määrittä kielletyn ja sallitun rajat sisällissodan jälkeisessä Suomessa.²³ Vapaussotadiskurssi sisälsi ennakkoletukset siitä, miten sisällissodasta, sen osapuolista, syistä ja seurauksista tuli puhua. Vapaussotadiskurssi syntyi osittain jo marraskuun suurlakon aikana, vakiintui sodan aikana ja muuttui lähes vaihtoehdottomaksi, hegemoniseksi, valkoisten totaalisen voiton jälkeen. Diskurssi on siis ennen kaikkea rakenne, jonka sisällä varsinainen toiminta eli retoriikka tapahtuu. Pyrkimykseni on etsiä Suomen Kuvalehden kautta hegemonisen vapaussotadiskurssin keskeiset ominaispiirteet ja rajat sekä kuvata diskurssin puitteissa tapahtunutta retoriikkaa. Valkoinen Suomi on teoreettinen, alun perin Miika Siironen esittelemä käsite, joka kuvaa sodanjälkeistä henkistä ilmapiiriä voittaneiden leirissä. Valkoisten identiteetti perustui jaetuille symboleille, mentaalille ja ideologisille elementeille; tästä henkisestä konstruktiosta voidaan käyttää kokoavaa yleiskäsitettä valkoinen Suomi.²⁴ Tässä tutkimuksessa valkoinen Suomi tarkoittaa tiivistäen sanottuna hegemonista vapaussotatulkintaa yhdistettynä konkreettisiin ja symbolisiin voiton representaatioihin²⁵ sekä ajatukseen siitä, millainen tulevaisuus vastaisenäistyneellä maalla pitäisi olla.

Anthony Smith on määritellyt kansallisen identiteetin muodostuvan ”*sellaisten arvojen, symbolien, muistojen, myyttien ja perinteisten mallien ylläpitämisestä ja jatkuvasta uudelleenmäärittelystä, jotka muodostavat kansakunnalle leimallisen perinnön ja joihin myös yksilöt identifioituvat*.”²⁶ Smithin mukaan identiteetti rakentuu eron kautta, keskeistä ovat binaariset oppositiot eli kaksinapaiset vastakohtaisuudet, kuten itä - länsi

²² Jokinen ym. 2000, 27.

²³ Stuart Hallin mukaan ”*diskurssi on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tiettyä aihetta koskevasta tiedosta*”, toisin sanoen diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen tietyllä tavalla, mutta samalla rajoittaa muita tapoja. (Hall 1999, 98).

²⁴ Siironen 2004, 8.

²⁵ Tärkein valkoisten voiton representaatio vuoden 1918 jälkeisessä Suomessa oli suojeluskuntalaitos, mutta merkittäviä olivat myös erilaiset muistomerkit ja -juhlat sekä kaikki muu sodan valikoituun muistamiseen liittyvä materiaali, kuten sodassa kaatuneiden ja ansioituneiden valkoisten sotilaiden ylistäminen.

²⁶ Ihalaisen (2006, 179) mukaan.

ja sivistynyt – barbaarinen.²⁷ Smithin identiteetti-teoriaa olenkin hyödyntänyt läpi tutkimusprosessin, sillä se tarjoaa havainnollisia teoreettisia apuvälineitä kuvaamaan valkoisen osapuolen itseymmärrystä ja todellisuuden hahmottamistapaa. Hallin teoriassa keskeisiä ovat stereotyypit ja niiden osuus identiteetinrakentumisessa; tietyt piirteet vakiintuvat kuvaamaan kokonaisuutta, jonka muut piirteet häivytetään takalalle. Stereotyyppi on siis yksipuolinen kuvaus, joka syntyy kun monimutkaiset erot pelkistetään,²⁸ esimerkiksi pohjalainen talonpoika valkoisen sotilaan edustajana. Suomen Kuvalehti loi kirjoittelullaan ja kuvillaan –tahallisesti tai tahattomasti– erilaisia stereotyyppisiä, keskeistä onkin havaita minkä monista mahdollisista merkityksistä lehti asetti etusijalle. Hallin identiteettiteoriaa olen täydentänyt viholliskuvateorialla, joka tutkii yhdistävän identiteetin rakentamista poikkeusoloissa propagandan avulla. Stereotyypit ovat edelleen keskeisiä, tosin ne yksinkertaistuvat ja raaistuvat, kun sotapropaganda etsii legitimiä perustetta aggressiolle. Heikki Luostarisen mukaan viholliskuvan syntymisessä itse vihollisen ominaisuudet ovat toissijaisia, sen sijaan ratkaisevia ovat viholliskuvan luoja ominaisuudet.²⁹

Suomen Kuvalehden sisällöstä merkittävä osa muodostuu, kuten lehden nimestäkin voi päätellä, erilaisista ja -tasoisista visuaalisista esityksistä, mukana on valokuvien lisäksi muun muassa piirroksia, sarjakuvia ja mainoksia. Kuvia yms. on erittäin runsaasti, esimerkiksi vuosikerran 1918 nimisivulla mainitaan, että kyseisen vuoden lehdet sisältävät yhteensä 3185 kuvaa. Kuvilla on myös lehdessä uudenlainen funktio, ne eivät pelkästään täydennä tekstisisältöä vaan ovat monesti pääosassa. Kuvat ovat myös tämän työn sivuilla totuttua suuremmissa roolissa: ne täydentävät ja jossain tapauksissa havainnollistavat tekstiä, mutta ennen kaikkea tuovat tutkimuskohteesta esille uusia piirteitä. Jokainen työhöni liittämäni kuva tuo toivottavasti esille jotain sellaista, joka olisi jäänyt pimentoon pelkästään tekstimuotoisia juttuja lähteenä käytettäessä. Valokuva voidaan ajatella tarinaksi,³⁰ joka on syntynyt useiden eri valintojen

²⁷ Hall 1999, 82.

²⁸ Ibid. 122.

²⁹ Luostarinen 1986, 24 & 27. Ulkoista uhkaa, kuviteltua tai todellista on aina ollut helppo käyttää yhdistävänä tekijänä vaikeassa sisäpoliittisessa tilanteessa (Hobsbawm 1994 103–104) ja näin tehtiin valkoistenkin leirissä sodan aikana: venäläisvastainen propaganda lisääntyi paradoksaalisesti samaan aikaan, kun venäläisiä joukkoja vedettiin pois Suomesta.

³⁰ Valokuva on kieleen verrattaessa lähempänä tekstiä kuin yksittäistä merkkiä (Hietaharju 2006, 16 & 53).

seurauksena. Näiden valintojen paljastaminen ja niiden syiden pohtiminen onkin tietyllä tapaa kuva-analyysin tärkein tehtävä. Kuvien analyysiin ei ole olemassa valmista teoreettista mallia, mutta tutkijan apuvälineeksi on kehitetty käsitteitä, jotka helpottavat vaativaa urakkaa. Erityisen hyödylliseksi havaitsin käsiteparin denotaatio – konnotaatio.³¹ Muita kuvien analyysissä käyttämiäni apukäsitteitä ovat muun muassa metafora (jokin asia kuvataan jonkin toisen asian kautta) ja symboli³². Kuvatekstit ovat kuvan tulkinnan kannalta monesti yhtä olennaisia kuin itse kuvat: ne vahvistavat jotakin monitulkintaiseen kuvaan sisältyvistä tulkintamahdollisuuksista ja ohjaavat näin lukijan etukäteen valittua merkitystä kohti.³³ Kuvien analyysiin soveltamistani teoreettisista apukäsitteistä huolimatta ylivoimaisesti tärkeintä on liittää kuvat historialliseen kontekstiinsa ja pohtia sitä, miten SK:n toimitus halusi lukijoidensa käsittävän lehden sivuilla julkaistun kuva-aineiston.

1.5 ”Maamme ainoa yleislehti”

Suomen Kuvalehti alkoi ilmestyä joulukuussa 1916 ja kohosi nopeasti Suomen suurimmaksi aikakauslehdiksi.³⁴ Vartenotettavien kilpailijoiden puuttuessa SK hallitsi markkinoita suvereenisti pitkälle 1920-luvulle. Painosmäärät olivat alusta alkaen melko suuria, esimerkiksi vuonna 1918 25 000 kpl ja 1920 35 000 kpl.³⁵ Suomen Kuvalehti oli monella tapaa uudenlainen ja vanhoja rajoja rikkova tapaus Suomessa: se oli ”trendikäs”, kaupunkilainen, sisälsi paljon laadukkaita kuvia ja oli lehtimainonnan edelläkävijä. Koska 1910-luvulla vain puolet kansasta osasi lukea ja kirjoittaa

³¹ Denotaatio tarkoittaa valokuvan ilmeistä merkitystä / merkityksiä ja konnotaatio toissijaisia merkityksiä. (Seppänen 2005, 116).

³² Symboli on asia, joka edustaa jotain toista asiaa sopimuksenvaraisen yhteyden kautta (Hietaharju 2006, 27).

³³ Heikkilä 2006, 13. Kuvalehti tunnusti tämän itsekin: ”*Suomen Kuvalehti varustaa jokaisen kuvan valaisevalla ja mielenkiintoisella selityksellä, jota ilman tärkeinkin kuva on lukijalle merkityksetön.*” (*Suomen Kuvalehti tilattava v:ksi 1919*”, SK 47 / 1918, 648).

³⁴ ”Ensimmäinen” Suomen Kuvalehti oli ilmestynyt jo 1800-luvun puolella Julius Krohnin julkaisemana. En kuitenkaan paneudu Krohnin lehteen sen tarkemmin tai esitele aikakauslehdistön yleisiä kehityslinjoja ennen vuotta 1916. SK julkaisi ilmeisesti lehden myyntiä edistääkseen vanhaa ja uutta Suomen Kuvalehteä vertailevan artikkelin. Jutussa muun muassa mainitaan, että vuoden 1918 Kuvalehden yhdessä numerossa on yhtä paljon kuvia kuin koko aikaisemman lehden vuosikerrassa yhteensä. ”*Suomen Kuvalehti ennen ja nyt. Pari muistosanaa merkkipäivänä.*” kirj. K.V. Trast, SK 35 /1918, 422.

³⁵ Tommila 1992, 211, taulukko 8.

sujuvasti,³⁶ oli isoja, selkeitä ja sävykkäitä kuvia sisältävälle kuvalehdelle selkeä tilaus ja se pystyi tavoittamaan aiempaa laajempia yleisöjä. Lehti oivalsi itsekin kuvien suuren merkityksen: ”hyvin valittu kuva usein antaa asioista ja tapahtumista selvemmän käsityksen kuin sanat, syöpyen elävämmin mieleen ja suoden täydentävälle mielikuvitukselle kiinteän lähtökohdan”.³⁷ SK:n linja oli olla poliittisesti puolueeton ajan kuvastin, joka sisälsi sopivassa suhteessa huvia ja hyötyä: ”Kaikki muut, olkootpa ne päivä- tai aikakauslehtiä, ovat erikoislehtiä, joiden ohjelmaa rajoittavat puolueet, henkiset suunnat, tieteelliset tai taiteelliset koulukunnat j.n.e. Suomen Kuvalehti on maamme ainoa yleislehti, vapaa puolue tai muista näkökannoista”.³⁸ Lainauksessa tulee näkyviin hegemonisen vapaussotadiskurssin vahvuus, vasemmisto, työväenliike ja punakapinalliset suljettiin kategorisesti pois lehden sivuilta, tai heitä käsiteltiin negatiivisessa valossa. Tämä ei kuitenkaan lehden toimituskunnan mielestä vaikuttanut lehden poliittiseen tai henkiseen sitoutumattomuuteen. Kuvalehti oli uudennainen sekoitus vanhaa kansanvalistusajattelua ja modernia liiketoimintaa. Taustaltaan lehti oli selkeän porvarillinen, esimerkiksi tutkimusajankohtana sekä päätoimittaja L.M. Viherjuuri, että toimitussihteeri Yrjö Yläne olivat vanhoja Uuden Suomen työntekijöitä. Viherjuuri oli lisäksi monarkistien etujärjestön Uuden Suomen turvaamiskomitean sihteeri.³⁹

”Suomen Kuvalehdellä on ollut onni elää alusta alkaen mukana kaikki vapausnäytelmämme vaiheet. Se syntyi näkemään näytelmän esivaatteen aurinkoisen aukenemisen, se on nähnyt takatalven ja talviyön, se on ollut riemuitsemassa kevään uudesta noususta.”⁴⁰ Näillä sanoilla lehden toimitus kuvaili sitä kolmen vuoden ajanjaksoa, jonka SK oli ollut olemassa ja jonka aikana oli tapahtunut ennennäkemättömän suuria mullistuksia sekä Suomen sisällä että ulkopuolella. Lainauksessa lehti asemoi itsensä ulkopuolisen tarkkailijan, neutraalin sivustaseuraajan asemaan. Tämä oli lehden oma linjaus, se halusi lukijakunnakseen valistuneet ja aikaansa seuraavat ihmiset kaikista kansanluokista ja -ryhmistä; samalla lehden toimitus halusi tehdä tuotoksestaan suomalaisen kulttuurin ja osaamisen näyteikkunan

³⁶ Tommila 1992, 211.

³⁷ Tarkka 1980, 136.

³⁸ ”Suomen Kuvalehti vuodeksi 1920.” SK 51 / 1919, 1124.

³⁹ Immonen 1987, 390–391.

⁴⁰ ”Suomen Kuvalehti vuodeksi 1920.” SK 51 / 1919, 1124.

ulkomaailmalle: ”*Suomen Kuvalehti on (...) muodostunut ja edelleen jää ainoaksi suomenkieliseksi kuvalehdeksi maailmassa, ollen näin todella Suomen Kuvalehti.*”⁴¹

Lehteen kirjoittivat monet maan tärkeimmistä kulttuurivaikuttajista muun muassa Ilmari Kianto, Eino Kaila ja Juhani Aho. Tärkeimpänä valokuvaajana toimi entinen kenraalikuvernöörin adjutantti Ivan Timiriasev.⁴² Suurin osa SK:ssa julkaistuista valokuvista saatiin kuitenkin avustajilta ja asiamiehiltä eri puolilta maata, ulkomaisista lähteistä tai yksityisiltä kansalaisilta, Timiriasev keskittyi lähinnä taidekuvien julkaisuun. Muutenkin suurin osa lehden sisällöstä oli puolivakituisten tai kokonaan lehden toimituskuntaan kuulumattomien henkilöiden käsialaa, tämä antaa oman lisänsä tutkimukseen, sillä lehdessä pääsi kuuluviin niin kulttuurieliitin kuin tavallisen kansankin ääni.

”*Menestyksestään kuluvana vuonna saa Suomen Kuvalehti sitä paitsi kiittää monien yhteiskuntamme huomattavimpien henkilöiden ystävällisyyttä ja suosiollisuutta, jonka emme usko tulevanakaan vuonna vähenevän.*”⁴³ Näiden huomattavien henkilöiden nimiä lehti ei julkaissut, mutta oletettavasti joukossa oli monia keskeisiä kulttuurivaikuttajia ja muutakin porvarillista kansanvalistusajattelun elähdyttämää eliittiä. Luonnollisesti tukijoukkojen yhteiskunnallinen tausta rajoitti Kuvalehden puolueettomuutta, aivan kaikesta ei voinut kirjoittaa, jos toimittajakunta halusi tukimarkkojen säilyvän tulevinakin vuosina. Toisaalta lehti otti varsin maltillisesti kantaa porvarillisten ryhmittymien sisäisiin ristiriitoihin, muun muassa kielikysymyksestä ei lehdessä liiemmin puhuta (pois lukien venäjän kielen ja kulttuurin poiskitkemistä kannattavat kirjoitukset). Kuningaskiistaankin lehti otti kustantaja Otavan ja oman päätoimittajansa monarkistisuudesta huolimatta hyvin maltillisesti kantaa, SK:ssa esiteltiin lähinnä kansikuvien muodossa keskeiset kuningasehdokkaat ja seurattiin valintaprosessin etenemistä. Luultavasti tämä kielii siitä, että toimituskunta halusi säilyttää lehden poliittisesti sitoutumattomana ”koko Suomen Kuvalehtenä” sekä varmistaa valtiomuotokiistassa neutraalia tai vastakkaista kantaa edustavien henkisen ja

⁴¹ ”*Suomen Kuvalehti tilattava v:ksi 1919.*” SK 47 / 1918, 648.

⁴² Timiriasevin henkilötiedot löytyivät Suomen valokuvataiteen museon Internet-sivuilta: http://www.fmp.fi/fmp_fi/muvieras/arkisto/kuvaajat/tiedot/171.htm (luettu 26.3.2008). Sinänsä Timiriasevin toiminta SK:n avustajana kansallismielisessä ja venäläisvastaisessa sisällissodanjälkeisessä ilmapiirissä on mielenkiintoinen yksityistapaus. Monen venäläisten kohtaloksi koitui maastakarkotus tai muu ahdistelu, joka teki näkyvän julkisen toiminnan mahdottomaksi (Vihavainen 2004, 183).

⁴³ ”*Suomen Kuvalehti tilattava v:ksi 1919.*” SK 47 / 1918, 648.

rahallisen tuen. Mainoksia Kuvalehdessä julkaisivat pääasiassa Otava, joka esitteli omaa kirjallista julkaisutoimintaansa sekä helsinkiläiset pienyrittäjät. Esimerkiksi vuoden 1919 ensimmäisessä numerossa mainostettiin helsinkiläistä kukkakauppaa, parturiliikettä, kemiallista pesulaa ja käsisaippuutehdasta. Toisaalta mukana oli myös suurempia yrityksiä, kuten Kansallis-Osake-Pankki ja Kymin osakeyhtiö.

Kuvalehti ilmestyi joka lauantai, yhteensä vuoteen mahtui siis 52 numeroa. Jokainen numero oli laajuudeltaan noin 20–25 sivua. Kansikuviin lehti selkeästi panosti, ne olivat teknisesti laadukkaita ja vaihtelevia aiheita sisältäviä. Vuoden 1918 kansikuvat käsittelevät yleensä valkoisen osapuolen tärkeiksi kokemia asioita ja kertovat voitetusta sodasta: esimerkiksi numeron 5-17 /1918 kannessa komeilee kenraali Mannerheim, numeron 18 /1918 kansi kuvaa jääkärien paraattia ja numeron 19 / 1918 kannen täyttää piirros valkoisista sotilaista. Sama linja jatkuu pitkälle vuoden 1919 puolelle, mutta vähitellen mukaan alkaa tulla muitakin aiheita: taidekuvia, kulttuuri- ja poliittisten vaikuttajien potetteja sekä tuokiokuvia ihmisten arjesta. Tämä kertoo David Riesmanin teorian mukaisesti siitä, että lehden sisällössä tapahtuneet muutokset heijastavat ihmiskuvan muutosta yleisesti;⁴⁴ Suomi oli vähitellen palaamassa kylmästä rauhasta kohti todellista jälleenrakennusta. Kansikuvan jälkeen seurasi aukeaman-parin verran mainoksia, jonka jälkeen kerrottiin yleensä jostain merkittävästä kulttuurin, politiikan tai talouden vaikuttajasta henkilökuvan muodossa. Monesti nämä henkilökuvat julkaistiin tiettyinä merkkipäivinä, esimerkiksi 50- tai 60-vuotissyntymäpäivänä tai kuoleman vuosipäivänä. Varsinaista pääkirjoitusta lehdessä ei ollut, mutta henkilökuvat olivat käsitykseni mukaan päätoimittajan tai toimitussihteerin laatimia. Kuvalehden muu sisältö käsitti vaihtelevassa järjestyksessä erilaisia ajankohtaisia kuvareportaaseja, novelleita, runoja, opettavia artikkeleja, historiallisia kertomuksia; ylipäänsä kaikkea sellaista, jota nykylukijakin voi löytää ostamalla vuoden 2008 Suomen Kuvalehden kioskin lehtihyllystä. Vapautemme hinta- muistokirjoitukset olivat eräs joka numeroinen aihe aina vuoden 1919 lopulle saakka, samoin kuin lehden loppupuolella olleet lukijakilpailut ja jatkonovellit. Muuten sisältö vaihtelee hyvin paljon temaattisesti ja tyyllilajillisesti, joskus lehti julkaisi erityisiä teemanumeroita, esimerkiksi numero 13 / 1919 oli omistettu Lapuan Lauriloiden sankaritekojen esittelyyn. Kuvia lehdessä on

⁴⁴ Tarkan 1980, 140 mukaan.

käytännössä joka sivulla, yleensä useampi per. sivu. Tekstiä värittää myös monenkirjavia joukko piirroksia, kuvia ja muita merkkejä, jotka on yleensä huolellisesti asemoitu tekstin sekaan kertoen toimitus- ja ladontatyön korkeasta tasosta.⁴⁵

Kuvalehden ensimmäisissä julkaistuissa numeroissa ei oteta liiemmin kantaa kotimaan tapahtumiin, mikä johtuu tiukasta sota-ajan sensuurista. Silti kansallisia aiheita käsitellään melko paljon, kunhan ne eivät ole ajankohtaisia tai poliittisesti arkaluontoisina pidettäviä.⁴⁶ Maaliskuun vallankumous muuttaa koko asetelman kertaheitolla, ensimmäisen maailmanhistoriallisista tapahtumista kertovan numeron kannessa on Kaarle XII:n armeijan suomalaisia sotilaita ja porilaisten marssin sanat.⁴⁷ Toimituksen tuntuu vallanneen sama vallankumouksellinen into, joka vallitsi lehden kuvissa esiintyvien kansanjoukkojen mielessä: ”*Lähdin kiertämään katuja [Helsingissä]. Poskiani poltti. Ihanaa oli saada huutaa. Täytyi. Muuten olisi pakahtunut.*”⁴⁸ Uutisointi vallankumouksesta lieveilmiöineen on positiivista tai neutraalia, olivatpa kysymyksessä tapahtumat Senaatintorilla tai Pietarissa. Käsitteet vallankumous ja vallankumouksellinen ovat nekin positiivisesti varautuneita, eikä suomalaisten ylioppilaiden ja teollisuustyöläisten tai venäläisten matruusien välillä ole mitään erottelua; Pietarin tapahtumat halutaan nähdä yhteläisenä paremman tulevaisuuden ja vapaamman elämän lähtökohtana: ”*Meidän vapautemme on yhtenä tekijänä heidän vapaudessaan. Me merkitsemme heille jotain.*”⁴⁹ Vilkasta uutisointia vallankumouksellisesta hurmasta jatkuu aina vappuun 1917 asti, minkä jälkeen suurin alkuinnostus tuntuu olevan ohi.

Mielipiteiden kehitys kevään ja kesän 1917 aikana tapahtuu Suomen Kuvalehdessä suurinpiirtein samoja kaavoja noudattaen kuin muussakin suomalaisessa porvarillisesti tai konservatiiviseksi itsensä mieltävässä lehdistössä.⁵⁰ Ensimmäiset vallankumouksen

⁴⁵ Pientä haparointiakin on välillä kuvien ja tekstin yhteensovittamisessa havaittavissa, esimerkiksi SK:n numerossa 31 / 1918 (s. 342-343) esitellään Oskar Merikanto 50-vuotissyntymäpäivänään, mutta artikkelin yhteydessä olevat kuvat kertovat hiilen lastaamisesta laivaan.

⁴⁶ Hyvä esimerkki on SK:n numero 8 / 1917, jossa esitellään laajasti suomalaista kulttuuria muun muassa Kalevalan, perinnesoitimien ja Lönnrötin kautta.

⁴⁷ SK 12 / 1917, ilmestyi 24.3.1917.

⁴⁸ ”*Kirje.*” SK 12 / 1917, 176.

⁴⁹ ”*Vapauden tunne.*” kirj. Juhani Aho, SK 15 / 1917, 219.

⁵⁰ Tulevan valkoisen osapuolen mielipiteiden kehityksestä tammikuulle 1918 asti: Manninen 1982, luku 2.

negatiiviset lieveilmiöt uutisoidaan vielä paheksuvan hämmästyksen vallitessa: ”*Tätä toria [Senaatintori] on nykyisin alettu kutsua `Tyhmydentoriksi`*”.⁵¹ Vähitellen ruokamellakoiden ja muiden levottomuuksien laajentuessa kesällä 1917 myös Kuvalehden sanankäyttö siirtyy astetta kovemmalle tasolle: lehti alkaa lakkolaisia kuvatessaan puhua säännönmukaisesti huligaaneista ja rettelöitsijöistä.⁵² Laillisuusajattelu, josta myöhemmin tuli eräs valkoisen osapuolen tärkeimpiä sodan ja sen jälkeisten rankaisutoimien legitimointiperusteista, alkaa nostaa päätään. Aluksi voimakkaan positiivisesti vastaanotettu vallankumous alkaa Kuvalehden silmissä muuttua kurittomien ihmislaumojen ryöstelyksi ja anarkiaksi: ”*Mitä sankariaikaa? kysyt. Eihän täällä ja koko maailmassa vähitellen ole muita kuin villiintyneitä sotarosvoja.*”⁵³

Marraskuussa alkanut suurlakko ja siihen liittyneet väkivaltaisuuDET olivat monella tapaa vedenjakaja Suomen tilanteessa: poliittinen kenttä ja kansanjoukot olivat tämän jälkeen jakaantuneet kahteen vihamieliseen leiriin, jotka varustautuivat kiivaasti peletän toisen osapuolen hyökkäystä. Suurlakosta ja siihen liittyneistä väkivaltaisuuksista kerrotaan Kuvalehdessä hyvin vähän, ilmeisesti järkytys yli sadan vuoden rauhanajan eläneessä maassa oli niin valtava, että hyökkäyksen kohteeksi itsensä mieltäneen porvarillisen kansanosan täytyi sulatella tilannetta.⁵⁴ Viitteitä voimakkaasta vastakkainasettelusta on silti nähtävissä niissä muutamissa jutuissa, joita SK tapahtumista julkaisi. Lehdessä puhutaan sodanjälkeiseen aikaan verrattavalla tavalla punakaartilaiden hirmuvallasta ja esitellään kuvin sen uhreja Vapautemme hinta - tyyllisissä kollaaseissa.⁵⁵ Viimeisessä vuoden 1917 numerossa Kuvalehti valoi kuitenkin uskoa tulevaisuuteen (ja halusi samalla varmistaa tilauskantansa pysyvyyden ja kasvun): ”*Sota on repinyt ja hävittänyt; rauhan tultua rakennetaan.(...) Sota tulee edelleen jatkumaan, joskin rauhan ja kehityksen merkeissä. Teollisuudessa ja kaupassa tulee*

⁵¹ ”*Sotilasmielenosoitus Helsingissä 1. VII.1917.*” SK 33 / 1917, 420.

⁵² Esim. voimellakoista kertova kuvasarja, SK 34 / 1917, 437.

⁵³ ”*Kirje.*” SK 46 / 1917, 630.

⁵⁴ Uuden Suomen historian kirjoittanut Jyrki Vesikansa on huomannut saman piirteen omassa tutkimuskohteessaan: varsinkin aluksi Uusi Suomi käytännössä sulki silmänsä kumoukselliselta väkivallalta (Vesikansa 1997, 201).

⁵⁵ ”*Punakaartilaiden hirmuvallan uhreja `suurlakko` -päivinä.*” SK 47-48 / 1917, 648 & Sk 50-51 / 1917, 690. Huomaa suurlakko-sanana asettaminen lainausmerkkeihin, mikä tulkintani mukaan tarkoitti, että Kuvalehti ei pitänyt lakkoo oikeutettuna tai allekirjoittanut sen tavoitteita. Samanlainen tyyli lehdellä oli puhuttaessa sodan jälkeen punaisten ”kansanvallasta” tai ”vallankumouksesta”.

*kilpailu olemaan kiihkeämpi kuin milloinkaan ennen.*⁵⁶ Vuoden 1918 puolella ehti ilmestyä vielä neljä numeroa, ennen kuin punaisten vallankumous sulki lehden Helsingissä sijainneen toimituksen. Näissä numeroissa on vain vähän mainintoja kiristyvistä tilanteista, muutamaa suurlakon aikaisten levottomuuksien esittelyä lukuun ottamatta. Oikeastaan Kuvalehden sisällössä mikään ei viittaa siihen, että maa on sisällissodan kynnyksellä ja käytännössä sotatilassa.⁵⁷

Saksalaisten vallattua Helsingin huhtikuun alussa, alkoi SK ilmestyä uudelleen ja sisällissodan tapahtumien analyysi oli huomattavan suuressa roolissa. Varsinkin ensimmäisissä taistelujen taukoamisen jälkeen ilmestyneissä numeroissa sotaan liittyvää materiaalia on niin paljon, että kysymyksessä täytyy olla jonkinlainen psykologinen vastareaktio punaisten miehitysajalle ja kollektiivisen trauman purkaminen julkisuuden välityksellä. Loppuvuoden aikana sotatapahtumia ja sodan osapuolia käsiteltiin yhteensä 623 kuvassa ja 64 jutussa.⁵⁸ Vuoden 1918 numerot ovat täynnä sotatapahtumia selostavia artikkeleita ja kuvareportaaseja, joista monet sisältävät autenttisia kuvia tuhoista, kaatuneista, punavangeista jne. Vuoden 1919 vuosikerrassa kirjoittelun sävy muuttuu, mutta suojeluskunnat ja vapaussota säilyvät silti suosituimpien aiheiden joukossa. Keskeiselle sijalle nousevat sodan vaatimat uhrit ja erilaiset muistotilaisuudet sekä paraatit. Suojeluskuntien toiminnan esittely on näkyvästi esillä ja lehtiä lukiessa saa käsityksen, että suojeluskunnat ovat puolueeton, kaikkien kansalaisten tukema maanpuolustusjärjestö. Vastapuolesta eli punaisista kirjoitetaan sen sijaan silmiinpistävästi vähän, joten oletan että tämä on lehden tietoinen linjavalinta. Tutkimusaiheeseen liittyviä kuvia on 293 ja tekstejä 67 kappaletta. Suomalaisista Viron ja Aunuksen retkikunnista kerrotaan myös seikkaperäisesti ja niistä puhutaan ”meidän sotapoikinamme”. Kesäkuu 1919 on jonkinlainen vedenjakaja, sillä sen jälkeen suojeluskuntia, sisällissotaa ja armeijaa koskeva kirjoittelu vähenee ratkaisevasti.

⁵⁶ ”Nyt tilattava vuodeksi 1918: Suomen Kuvalehti.” SK 52 / 1917, 713.

⁵⁷ Kapinan alkaminen oli porvarilliselle kansanosalle suuri järkytys. Tajutessaan tapahtuneen moni porvari siirtyikin vastareaktion äärimmäisyydestä toiseen: aiempi pasifismi muuttui kiivaaksi militarismiksi ja monarkistiseksi oikeistolaisuudeksi (Vares 1995, 293).

⁵⁸ Laskin kuviin mukaan sisällissotaa, valkoisia, punaisia ja venäläisiä / saksalaisia (Suomessa) käsittelevän aineiston. Kuvista rajasin pois pelkät kasvokuvat. Jutuista laskin mukaan vain pidemmät artikkelit tai reportaasit, en kuvatekstejä, runoja yms. lyhyitä tekstikatkelmia. Vapautemme hinta- sarja ilmestyi myöskin säännöllisesti joka numerossa vuoden 1919 puoliväliin saakka, ja se lisää merkittävästi sisällissodan näkyvyyttä SK:ssa (en laskenut Vh -kollaaseja mukaan tekstin lukuihin). Luvut ovat vain likimääräisiä, mutta suuruusluokka lienee oikea.

Erityisesti kuvien määrä kokee inflaation, sillä aikavälillä 31.5.–31.12.1919 julkaistaan vain 69 ko. aiheita käsittelevää kuvaa ja 22 tekstiä.

Sama laskeva trendi jatkuu vuoden 1920 puolella, sisällissota jää marginaaliin rauhanomaisten aiheiden viedessä pääosan lehden sisällöstä. Silti jonkinverran suojeluskuntiin ja puolustuslaitokseen liittyvää materiaalia julkaistaan, pääasiassa vuoden ensimmäisen puolikkaan aikana. Jutut ovat yleensä kuvareportaaseja suojeluskuntien tilaisuuksista tai armeijan harjoituksista, eikä niillä enää ole suoranaista yhteyttä sisällissodan tapahtumiin ja silloiseen vastakkainasetteluun. Sota nousee esille lähinnä juhlapäivien ennen muuta vapaussodan päättymispäivän 16.5 yhteydessä, jolloin lehti kertoo kuvien välityksellä eripuolilla maata järjestetyistä paraateista. Yhteensä tutkimuksen aiheeseen jollai tapaa liittyviä tekstejä löytyy vuoden 1920 vuosikerrasta reilut 20 kappaletta. Kuvia on sen sijaan reilusti enemmän, noin 130 kappaletta, mikä johtuu lehden suosimasta kuvarareportaasi-linjasta. Suoraan sisällissotaan liittyviä juttuja on alle 10 ja kuvia noin 40. Kuvalehden toimitus teki ilmeisen tietoisin valinnan 1920-luvulle siirryttäessä ja painotti sisällössään kevyempiä aiheita ja ulkomaita aiempaa enemmän, mikä johtuu osaltaan myös vapaussotakirjallisuuden kasvavasta määrästä; muun muassa J.O Hannula julkaisi laajan ”*Suomen Vapaussodan historian*”.⁵⁹

2. Sodan luonne ja todellisuus

2.1 Vapaussota ja veljessota

2.1.1 Historiankirjoituksen perinne ja Kuvalehden tulkinta

Vuoden 1918 tapahtumien nimi on ollut pitkään kiistelty kysymys suomalaisessa historiantutkimuksessa ja yleensäkin julkisessa keskustelussa. Se on herättänyt voimakkaita tunteita ja ollut osaltaan merkinä yhteiskunnan kahtiajakautumisesta, joka oli vuoden 1918 ehkä kestävin perintö. Mitään lopullista tai oikeaa vastausta

⁵⁹ Vapaussodan historia esiteltiin SK:n numerossa 45 /1920, 1026-1028.

nimiprobleemaan ei ole mahdollista saada, useat nimitykset kertovat paitsi eri näkökulmista tapahtumiin myös sodan eri puolista. Suomessa käytiin vuonna 1918 monta eri sotaa samanaikaisesti.⁶⁰ Sodan tulkinnat on tavattu jakaa kolmeen eri ajanjaksoon tapahtumista tutkimuksessa pääsääntöisesti käytetyn nimen mukaan. Sodan päättymisestä aina 1960-luvulle asti hallitsevana oli voittajien nationalistinen vapaussotakäsitys.⁶¹ 1960-luvulta eteenpäin hävinneiden toimintaa ja motiiveja kartoittava kansalaissotakäsitys sai hegemonisen aseman, se oli tietynlainen konsensus-Suomen kompromissi eri näkökulmien kesken. Viimeaikoina edellisten näkökulmien rinnalle on noussut sisällissotatulkinta ja tapahtumia valtakamppailuna luonnehtiva vallankumousteoria.⁶²

Suomen Kuvalehdessä tapahtumia luonnehdittiin ensinnäkin kapinana ja punaisten hirmuvaltana. Tässä tulkinnassa oli olennaista punaisten toimien maanpetoksellinen perusluonne ja kuvaukset punaisten terrorista: ”*suuren Venäjän täällä vetelehtineen sotaväen huonoin aines oli yhdessä oman kansamme edesvastuuttomien, alhaisimpia viettejä palvovien johtajain harhaan viemän osan kanssa heittänyt hirmuvaltansa alle melkein puolen Suomea.*”⁶³ Olen käsitellyt kapinakäsityksen taustoja ja perusteita lähemmin luvussa ”Viholliskuva Suomen Kuvalehdessä”, joten en niihin tässä yhteydessä uudelleen palaa. Luokkasota-nimeä ei Kuvalehden sivuilta luonnollisestikaan tapaa, mutta vallankumouksesta on muutama maininta. Tällöin kyseinen käsite esiintyy halventavassa sävyssä tai lainausmerkeissä: punaisten kapinayritys ei ollut todellinen vallankumous vaan kansan huonoimpien aineiden ja ryssien yritys tuhota itsenäisyys.⁶⁴ Kuvalehdessä yleisimmät sotatapahtumien luonnetta kuvaavat käsitteet ovat vapaussota ja vapaustaistelu sekä veljessota. Vaikka

⁶⁰ Haapala 1993, 97.

⁶¹ Tikka 2004, 39. Sen vastadiskurssina oli kommunistinen luokkasotakäsitys, joka asenteellisuudessa oli vähintäänkin vertailukelpoinen vapaussotatulkintaan.

⁶² Sisällissotatulkinnasta esim. Ylikangas 1993, 110–114. Vuosi 1918 valtakamppailuna ja vallankumouksena esim. Alapuro 1997.

⁶³ SK 5-17 / 1918, 73.

⁶⁴ Esim. Edgar Sillmanin nekrologi SK 5-22 / 1918, 17: ”[Sillman] riensi aseisiin torjumaan punaryssäin `vallankumousta`”. Alapuron (2003, 542) mukaan valkoiset jakoivat vallankumoukset oikeisiin vallankumouksiin (esim. Pariisin vallankumous 1789 ja Venäjän maaliskuun vallankumous), joiden kehitystä ohjasi historiallinen järki ja hajottaviin mielivallan purkauksiin (esim. Pariisin kommuuni 1871 ja marraskuun vallankumous Venäjällä). Punaisten vallankumous liitettiin luonnollisesti jälkimmäiseen perinteeseen.

kansalaissota oli terminä tuttu jo aikalaisille,⁶⁵ sitäkään ei liiemmin tapaa SK:n sivuilta. Harvoissa esiintymiskohdissa kansalaissotaa käytetään kuvaamaan tapahtumia, jotka eivät luonteeltaan suoraan sovi vapaussota tai kapina –nimien alle; tällöin sodan traaginen puoli korostuu ja voitonhuuma jää taustalle.⁶⁶

2.1.2 Vapauden voitto

Käsite vapaussota ei vakiinnuttanut asemaansa vielä sodan aikana eikä heti sen jälkeenkään. Suomen Kuvalehdessä se esiintyy pitkään rinnakkain vapaustaistelun kanssa. Ensimmäisissä sodan jälkeen ilmestyneissä numeroissa vapaustaistelu on paljon yleisemmin käytetty ilmaus, monesti genetiiviattribuutilla höystettynä (*”vapaustaistelumme”, ”meidän vapaustaistelumme”*). Vapaustaistelu on käsitteenä epämääräisempi kuin –sota ja heijastaa täten ylipäänsä maassa vallinnutta epäselvää tilannetta: senaatillakaan ei ollut täyttä varmuutta oliko Suomi edes sodassa ja jos oli, niin kenen kanssa.⁶⁷ Turo Mannisen tutkimustulosten mukaan käsitys vapaussodasta voitti alaa vain vähitellen oikeistoaktivistien ja jääkärien tietoisien toiminnan tuloksena.⁶⁸ Vapaus ja vapautuminen olivat ylipäänsä keskeisiä viitekehyksiä SK:n analysoidessa sodanaikaisia tapahtumia. Valkoisesta armeijasta puhutaan vapauttajana, ja tietyn paikkakunnan valtaaminen tulkittiin vapautumisena punaisesta hirmuvallasta. Myös laajan kaatuneita ja murhattuja valkoisia esittelevän sarjan nimeksi valittiin *”Vapautemme hinta”*.

Vapaussota ja muut vapaus-alkuiset käsitteet liitetään Kuvalehden sivuilla käsitykseen oikeutetusta sodasta, jonka motiivit olivat puhtaat: *”Kuulun valkokaartiin, olen vapaaehtoisesti asettunut sen lipun alle taistelemaan valkoisen Suomen vapauden puolesta (...) Se valkoinen takki ja päähine, jota me taistelussa käytimme, vaatii meitä*

⁶⁵ Väisänen 1993, 98.

⁶⁶ Esim. *”Kansalaissodan uhreiksi joutuneita saman perheen jäseniä”*. 1 / 1919, 21. Otsikon sanamuodosta johtuen *”vapaussota”* ei ole retorisesti sopiva valinta. *”Kapina”* taas olisi korostanut liikaa punaista terroria ja unohtanut taistelutoimissa surmansa saaneet saman perheen jäsenet, esimerkiksi Laurilat Lapualta.

⁶⁷ Ketonen 1983, 57.

⁶⁸ Manninen 1982, 222. Manninen tutki myöhemmin sodan alkuvaihetta Itä-Suomessa, ja havaitsi, että sota alkoi siellä nimenomaan sisällissotana, minkä valkoisten johtokin (muun muassa Svinhufvud) myönsi. (Manninen 1987, 260).

taistelemaan puhtain ihantein ihmisyyden puolesta”.⁶⁹ Kuvalehden vapaustaistelu-
tulkinta on tiiviissä vuorovaikutuksessa punaisista muodostuneen (muodostetun)
viholliskuvan kanssa: punaisten kapina oli maanpetos, valkoisten vapaustaistelu
laillisuuden puolustamista, punaiset tekivät väärän vallankumouksen, valkoiset
taistelivat oikean asian puolesta, punaiset halusivat yhdessä venäläisten kanssa tuhota
itsenäisyyden, valkoiset pelastaa sen. Vapaussota oli valkoiselle puolelle samalla pyhää
sotaa esi-isiltä perityn uskonnon puolesta jumalatonta bolsevismia vastaan: ”*mutta onpa
meillä toinenkin liittolainen, ja se on Saksaakin voimakkaampi ja mahtavampi ja siitä
yksinomaan riippuu, voitamme me vihollisen*”.⁷⁰ Heikki Klemetin kuuluisa sävelmä
”*Vilppulan urhojen muistolle*” tuo esille vapaussotatulkintaan sisällytetyn historiallisen
jatkuvuuden ajatuksen: ”*Kytö-savun aukeilla mailla on kansa mi aina vaalinut
vapauttansa. Vannoivat näin pojat urheat siellä: Orjuus pois taikka menkööt henki, niin
kuin on mennyt isienkin (...)*”.⁷¹ 1918 oli siis vuosisataisen venäjänvastaisen taistelun
huipennus ja sen lopullisen päämäärän eli itsenäistymisen toteutumisaikajankohta.⁷²

Kuvalehden vapaussotatulkinnassa viholliskuvineen on monia yhtäläisyyksiä
ensimmäisen maailmansodan eri osapuolten käsityksiin omista ja vihollisensa
sodanpäämääristä.⁷³ Keskeiset teemat on omaksuttu sotapropagandan kansalliset rajat
ylittävästä yhteisestä käsitevarastosta. Heikki Luostarisen tiivistelmä suomalaisen
sotapropagandan omakuvasta jatkosodan aikana sopii hyvin yhteen Suomen
Kuvalehden vapaussota-näkökulman kanssa, sillä keskeiset elementit ovat samoja:
”*Sisukkaat suomalaiset, lännen etuvartijakansa, taistelevat jälleen perivihollistaan
ryssää vastaan kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta*”.⁷⁴ Käsitys vapaussodasta liittyy
hyvin läheisesti sodassa henkensä menettäneiden muistelemiseen ja heidän
uhrauksiansa korostamiseen. Vapaustaistelua pidetään koko Suomen yhteisenä asiana,
johon jokainen lainkuuliainen ja isänmaallinen kansalainen otti osaa: ”*Oppilaita veti*

⁶⁹ ”*Usko totuuden voittoon, Otteita erään valkoisen sankarin kirjeistä*”. SK 11 / 1919, 282.

⁷⁰ Pappi lohduttaa kuolevasti haavoittunutta valkoista soturia Voldemar Pulkisen silminnäkijäkuvauksessa ”*Haavoittuneiden ja kuolleiden parissa. Sankareita*”. SK 32 / 18, 269.

⁷¹ ”*Vilppulan urhojen muistolle*”. Heikki Klemetti. SK 13 / 1919, 307. Kappale laulettiin ensimmäisen kerran Lapuan-päivä-juhlilla ja julkaistiin tuoreeltaan Kuvalehdessä. Lehdessä kappaleen sanoja ympäröivät Vapautemme Hinta- sarjan muistokirjoitukset kasvokuvineen.

⁷² Kansallinen identiteetti (valkoisessa Suomessa käsitys vapaussodasta oli sen keskeinen osa) pohjautuu keksittyihin traditioihin ja kansakunnan oletettuun pitkään ja kunniakkaaseen historiaan. Hall 1999, 48–49.

⁷³ Sotapropagandasta ”suuressa sodassa” Ferguson 2003, 277–280.

⁷⁴ Luostarinen 1986, 422.

sisäinen vastustamaton voima vapaustaistelijain riveihin”.⁷⁵ Käsitukseen liittyy normatiivisesti ja kollektiivisesti latautunut käsitys kansasta ja kansalaisesta, yksilön on uhrauduttava kokonaisuuden edun nimissä.⁷⁶ Käsittelen sodan uhrien muistamista ja ”sankareiden kulttia” lähemmin luvussa ”Valkoinen Suomi”.

2.1.3 Ruohonjuuritason näkökulma

Vapaussotatulkintaa ja sen johdannaisia voi pitää ylätason näkökulmana vuoden 1918 tapahtumiin. Kuvalehdessä kyseistä käsitettä käytettiin erityisesti virallisten muistojuhlien ja –merkkien esittelyjen yhteydessä sekä kerrottaessa sodassa henkensä menettäneistä ”*vapausuuhreista*”. Kuvalehti ei kuitenkaan pitäydy yksin makrotason tulkinnassa, vaan päästää ääneen myös sodan todellisuuden kokeneet ja tuo julki heidän ruohonjuuritason käsityksensä tapahtuneesta. SK:n sivuilta on löydettävissä osin vapaussotadiskurssista eroava mikrotason näkökulma, joka toisaalta monissa kohdin toistaa hegemonisia käsitteitä ja tulkintoja tapahtumista. Kyseessä on aikakauden kulttuurisen kontekstin yhteen kietoutuminen yksittäisten ihmisten elämäkokemusten ja taustojen kanssa.⁷⁷ Silminnäkijäkuvausten, lyhyiden novellien ja sotapäiväkirjojen kautta välittyy makrotason hegemonisen vapaussotakäsityksen ja mikrotason näkökulmien välinen vuorovaikutus ja välillä ristiriitainenkin suhtautuminen sisällissodan traagiseen todellisuuteen. Edellä mainittu ei tietenkään koske kaikkea mikrotason aineistoa lehdessä, monet toistavat lähes dogmaattisesti hegemonista konseptia. Vain harva kirje tai silminnäkijäkuvaus julkaistiin alkuperäisessä muodossaan, yleensä SK:n toimitus oli editoinut tekstiä, lainannut sopivia otteita tai varustanut kirjoitukset johdannolla, mikä asetti tapahtumat kontekstiinsa.

Kuvalehden päätoimittajana ennen sotaa toiminut Matti Kivekäs päätti vastata isänmaan kutsuun ja lähteä rintamalle löytäen lopulta itsensä Tampereelta sodan kiivaimpien taistelujen keskeltä. Hän ei osallistunut suoraan taistelutoimiin, mutta toimi punaisten [!] joukkosidontapaikalla haavoittuneiden parissa ja sai lopulta surmansa harhaluodista.

⁷⁵ ”*Kaksi vapaustaistelumme nuorta uhria*”. SK 28 / 1918, 295.

⁷⁶ Senaatin asevelvollisuusjulistus oli eräänlainen lähtölaukaus kyseiselle kansalais-käsitykselle, josta tuli myöhemmin osa valkoista hegemonista diskurssia. ”Kansalaisen” käsitehistoriasta vuosina 1894–1918 lähemmin: Stenius 2003, 349–356.

⁷⁷ Peltonen 1992, 28.

Kivekäs kirjoitti päiväkirjaa Tampereella ollessaan ja SK julkaisi siitä otteita sodan jälkeen. Sota oli ilmeisen pasifistiselle Kivekkäälle veljessotaa ja suuri tragedia, mutta samalla myös vertaansa vailla olevan sankaruuden ja henkisen kestävyuden tyyssija: ”*Olen näin päivinä nähnyt niin monta esimerkkiä sankarillisesta kestävyydestä ja henkisestä joustavuudesta, että olen uskonni saanut takaisin tämän kansan tulevaisuuteen*”.⁷⁸ Tyypillisesti vapaussotatulkinta ei antanut oikeutta vastapuolen taistelijoille, vaan käsitteli heitä kasvottomana raakalaisten ja rikollisten massana. Kivekkään suhtautuminen perustui kuitenkin ensikäden kokemuksiin punaisista, mikä antoi hänelle toisenlaisen perspektiivin tarkastella vastustajaa: ” (...) hän [haavoittunut punakaartin sotilas] kertoi tovereistaan, jotka johtajan kaatuessa olivat ottaneet johdon käsiinsä ja ensin pitäneet huolta joukoistaan, sitten vasta itsestään”.⁷⁹

KUVA 1. ”Matti Kivekäs.” SK 20 / 1918. Kivekäs oli Suomen Kuvalehden ensimmäinen päätoimittaja, tehtävään hänet valittiin Juhani Ahon suosituksesta.⁸⁰ Hän tunsikin Ahon lisäksi muitakin eturivin kulttuurivaikuttajia. Mehiläistenhoitoa harrastanut maisteri oli saanut vaikutteita kirjailija Arvid Järnefeltin tolstoilaisesta elämänmallista ja oli maailmankatsomukseltaan pasifistinen: palvelu punaisessa ristissä sodan aikana oli hänelle luonnollinen ratkaisu.

Kuvalehden johdanto päiväkirjaan kuitenkin asetti Kivekkään kirjoitukset ”oikeaan” kontekstiin ja toi mukaan elementtejä hegemonisesta tulkinnasta: ”*Näemme miten hän jokaisessa punakaartilaisessakin, siis vihollisessaan, näki ihmisen, kärsivän ja harhaan*

⁷⁸ ”*Tampereella piirityksen aikana.*” SK 20 / 1918, 140. Kivekäs hoiti siis punaisia haavoittuneita ja tarkoitti sitaatissaan myös heitä.

⁷⁹ ”*Tampereella piirityksen aikana.*” SK 20 / 1918, 136.

⁸⁰ ”*Viimeinen kesä.*” kirj. Risto Lindsedt, SK 47 / 2006. Kyseinen artikkeli perustuu Kivekkään lesken Maj Helan haastatteluun ja Kivekkään päiväkirjamerkintöihin. Jutussa kerrotaan myös yksi versio Kivekkään kuolemasta. Kivekkään asemapaikalle oli tullut tieto, että Johanneksen kirkolla on nainen viimeisillään raskaana. Päätoimittaja tarjoutui auttamaan, mutta sai surmansa yrittäessään päästä paikan päälle kiivaassa tulituksessa.

johdetun".⁸¹ Kivekäs myös otti kantaa valkoiseen terroriin, joka muuten oli lähes tabu sodanjälkeisessä Suomessa, kertoen näkemyksensä punaisten lehdissä julkaistuista kirjoituksista: ”*valitettavasti näissä palokirjoituksissa [valkoisten julmuuksista] joskus on ollut siteeksi totta (...)*”.⁸² Hän myös vaati kaikkien väärinkäytösten tutkimista ja rankaisua osapuolesta välittämättä. Toisaalta hän tulkitsi kapinan ensisijaiseksi syyksi työväenjohtajien ja sosialistisen lehdistön kiihotuksen ja vaati kapinaan nousseen kansanosan ”*rajoittamista*”.⁸³ Venäläisistä tai heidän osuudestaan sotaan Kivekäs ei maininnut sanaakaan. SK:ssa ilmestyi Kivekkään kuoleman johdosta useita muistokirjoituksia, joiden yhtenevänä piirteenä oli Kivekkään luonnehdinta vapaussodan marttyyriksi ja isänmaan puolesta kaatuneeksi sankariksi.⁸⁴ Eniten päiväkirjan kanssa ristiriitainen ja samalla vapaussotatulkinnan mukainen oli Kivekkään isän pitämä puhe hautajaisissa: ” (...) *pois hän tuon merkin [punaisen ristin], sitoi sensijaan suojeluskaartin merkin käsivarteensa, otti kaatuneelta punakaartilaiselta kiväärin ja yhtyi taisteleviin (...) kernaasti ja ylpein mielin annamme kalliin uhrimme*”.⁸⁵ Isän käsitys tapahtumista on melko epäuskottava paitsi päiväkirjan tekstien valossa myös käytännössä, olihan Kivekäs yksin punaisten rintamalinjan sisällä. Luultavasti isä, arkkitehti J. Stenbäck, kaunisteli toisen käden tietona kuulemiaan faktoja Kivekkään kuolemasta, jotta tapahtunut olisi paremmin vastannut ihanteellista vapautemme hinta -sankarikuolemaa.

Tulkinta veljessodasta on esillä kahdessa Kuvalehden mittapuulla pitkässä novellissa, joiden yhtenevänä piirteenä on toisen veljen lähtö punakaartiin ja toisen valkoisten riveihin.⁸⁶ Kumpikaan novelli ei kuitenkaan keskity analysoimaan sisällissodan tapahtumia lähemmin, vaan käyttää veljessota-teemaa retorisena keinona, jonka avulla on helppo konkretisoida punakaartilaisen ja valkoisen soturin väliset erot. Hegemonisesta konseptista novellit kuitenkin eroavat siinä, että ne tuovat esille

⁸¹ Ibid. 135. Päiväkirjan perusteella on kyseenalaista pitikö Kivekäs rivikaartilaisia edes vihollisenaan.

⁸² Ibid. 137.

⁸³ Vaatimuksen merkitys jää hieman epäselväksi, sillä samassa yhteydessä Kivekäs vaati uhrausten tekemistä, jotta punaisten elintaso paranisi ja kapina ei uusiutuisi. ”*Tampereella piirityksen aikana*”. SK 19 / 1918, 115.

⁸⁴ Kirjoittajina olivat Suomen eturivin kulttuurivaikuttajat Eino Kaila ja Juhani Aho. Molemmat nekrologit keskittyvät lähes täysin Kivekkään elämään ja tekoihin ennen vuotta 1918. Kailan kirjoituksessa Kivekkään kuolinsyyksi mainitaan ”*salamurhaajan luoti*”. (”*Matti Kivekäs*” 18 / 1918, 91.)

⁸⁵ ”*Isän puhe kaatuneen poikansa haudalla*”. SK 21 / 1918, 160.

⁸⁶ ”*Veljekset*”, kirj. Hanna Järvi. SK 27 / 1918 ja ”*Kaksi vanhaa*”, kirj. Alma Paavola. SK 9 / 1919.

yksilötason syitä punakaartiin liittymiselle ja perheen sisäisiä jännitteitä, joiden purkautumiselle sisällissota antoi väylän.⁸⁷ Ilmeisesti fiktiivinen kerronta oli helpoin tapa tuoda esille vallitsevasta tulkinnasta poikkeavia käsityksiä sodanjälkeisessä henkisessä ilmastossa, sillä kritiikin ja leimautumisen välttääkseen kirjailija pystyi aina vetoamaan taiteilijanvapauteensa ja tapahtumien keksittyyn luonteeseen. Ehkä ainoa sodan luokkaluonteen esille tuova teksti on Annikki Virvatulen novelli ”*Unta ja totta*”.⁸⁸ Tarina kertoo nuoresta yksinasuvasta naisesta, joka havainnoi tapahtumia kotikylässään suurlakosta aina sodan päättymiseen asti: ”*tappelivat siinä tämän kylän porvarit ja sosialistit ja kaksi miestä tapettiin!*”.⁸⁹ Suurlakon aikaisissa levottomuuksissa paikallinen suojeluskunta on siis luokkapohjainen taistelujärjestö siinä missä punakaartikin, eikä vapaussota-diskurssin mukainen kaikkien rauhaarakastavien kansalaisten puolustusjärjestö. Kertojalle koko sota on käsittämätön asia, punaisten murhatessa sodan aikana vastustajiaan reaktio on epäuskoinen, sillä pienessä paikallisyhteisössä kaikki tunsivat toisensa: ”*Tuntuu niin mahdottomalta, että nämä vakavat miehet [punaisten], jotka tavallisesti niin ystävällisesti ovat tervehtineet*”.⁹⁰ Tulkinta sodan syystä on myös hyvin epätavallinen: ”*Eikö kaikki onnettomuus johdu siitä, että ei ole rakkautta?*” kysyy päähenkilö. ”*Ei kai sitä ole, ei kummallakaan puolella, ei kummallakaan puolella.*” vastaa Pesolan emäntä, päähenkilön naapuri.⁹¹

Surmansa saaneiden muistokirjoitukset ovat yleensä Kuvalehdessä melko kaavamaisia ja tiukasti kytköksissä sankarikulttiin ja vapaussotakonseptiin. Poikkeus joukosta on – muutenkin kuin pituutensa osalta – Viljo Kojon kirjoittama jääkäriluutnantti Veikko Matti Läheniemen nekrologi. Edellä mainitut olivat läheisiä ystäviä ja tekstistä huokuu epäuskoinen suru menetyksen hetkellä, mikä sekoittuu tummanpuhuvan traagiseen tulkintaan Läheniemen kohtaloksi tulleesta sodasta: ”*Keskustelimme puhkeamaisillaan*

⁸⁷ ”Veljekset”- novellissa pikkuväli lähtee kaartiin, koska on kyllästynyt ainaiseen raatamiseen ja uskoo vallankumouksen muuttavan nopeasti kaiken paremmaksi. Lähes vastaava teoria on Risto Alapurolla, joka puhuu suuriin historiallisiin murroskohtiin liittyvästä ”hulluuden hetkestä”, jolloin yksilötasolla kaikki tuntuu mahdolliselta ja tulevaisuus avoimelta. Kapinan eräänä syynä oli suurten odotusten ja todellisuuden välille auennut syvenevä kuilu. (Alapuro 2001, 97 & 188). Toisessa novellissa ”*Kaksi vanhaa*” konservatiivinen ja kristillinen vanha pari kiistelevät, miten suhtautua punakaartiin lähteneeseen poikaansa, kun hänen veljensä on kaatunut valkoisten riveissä.

⁸⁸ SK 21 / 1919, 490–491.

⁸⁹ Ibid. 490.

⁹⁰ Ibid. 491.

⁹¹ Ibid. Feminististä tutkimusotetta edustava nykytutkija saattaisi nähdä lainatun sananvaihdon aikakaudelle ominaisena oletuksena naisten ymmärtämättömyydestä yhteiskunnallisista kysymyksistä.

*olevasta kapinasta. Näin että se oli katkera uutinen hänelle, joka oli kärsinyt tuhannet vaivat vieraalla maalla ja jota –luulleen vihdoinkin voitavan iloisin mielin ja yhteisin voimin toteuttaa miespolvien vapaus-unelmat– sai lähteä veljessotaan”.*⁹² Nekrologissa ei käytetä missään vaiheessa suoraan termiä vapaussota, mutta pettyneen ja surullisen Läheniemen vakaumus uhrata kaikkensa isänmaalleen tekee hänestä ehkä normaaliakin suuremman vapaussankarin: ”*Harvaan se lienee koskenut yhtä kipeästi kuin häneen. Hän oli itkeä surusta ja suuttumuksesta, mutta oli kuitenkin valmis, vaikka raskain mielin, kulkemaan sitä ainoata isänmaan vapauteen johtavaa tietä, jonka oli kuljettava veljesveren yli”.*⁹³

Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomen Kuvalehti kirjoitti vuoden 1918 sodasta suurimmaksi osaksi voittaneen osapuolen vakiintuneen tulkinnan mukaisesti. Valta ja diskurssit kietoutuvat tiiviisti yhteen, mitä itsestään selvempi ja vaihtoehdottomampi diskurssi on, sitä vahvempi se myös on.⁹⁴ Tästä näkökulmasta vapaussota-konsepti oli lähes ainoa tapa puhua tapahtuneesta, ainakin julkisesti. Se oli yhteiskunnan valtaapitävän eliitin kansaan iskostama käsitys, siitä mitä oikein tapahtui keväällä 1918. Vapaussota oli myös nuoren valtion identiteetin keskeisiä rakennuspalikoita, voittajat valjastivat sen palvelemaan omia tarkoituksiaan tavoitteenaan säilyttää sodassa hankittu valta-asema. Täysin vaihtoehdoton puhuntatapa vapaussota ei kuitenkaan ainakaan pintatasolla ollut, mikä tulee esille Kuvalehdessä erityisesti mikrotason tapahtumakuvauksissa ja fiktiivisissä novelleissa. Ruohonjuuritason aineistosta puuttuu usein hegemonisen diskurssin keskeisiä käsitteitä ja käsitystapoja, jossain tapauksissa tulkinta sodasta on jopa ristiriidassa vallitsevan käsityksen kanssa. Monesti sota näyttäytyy veljessotana, koko Suomen kansaa koskettavana tragediana, jossa valkoisten sinänsä oikeutettu voittokin näyttäytyy liian kalliina korvaamattomien ihmishenkien menetyksenä. Veljessotatulkinnaissa voi myös nähdä pyrkimyksiä lähentää sodanaikaisia vastapuolia toisiinsa, sillä kuolema ja jälkeenyjäneiden suru olivat todellisuutta kummallakin puolella rintamalinjoja ja sota koko Suomen yhteinen kärsimysnäytelmä.⁹⁵ Kaikesta huolimatta veljessotatulkinna, kuten muutkin retorisesti

⁹² ”Jääkäriluutnantti Veikko Matti Läheniemi.” Kirj. Viljo Kojo, SK 11 / 1919, 258.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Jokinen ym. 2000, 81.

⁹⁵ Valtionhallinnon keskeinen ongelma sisällissodan jälkeen oli saada työväenliike uudelleen mukaan yhteiskunnan toimintaan, mikä olisi taannut hallinnon legitimitetin. (Malinen 2005, 154).

vapaussotadiskurssista eroavat näkemykset, pysyvät hegemonisen konseptin rajojen sisällä ja ainakin tiedostamattomasti allekirjoittavat sen perustavanlaatuiset näkemykset valkoisista hyvinä ja punaisista pahoina. Tietyt asiat, kuten valkoisen terrorin avoin kuvaaminen, loistavat poissaolollaan, mikä puhuu sen puolesta, että voittaneen puolen hegemoninen konsepti oli julkisessa keskustelussa ainakin julkilausumaton reunaehto puhumiselle sodasta.

2.2 Taistelukuvaukset

KUVA 2. ”Riihimäen räjähdyksessä henkensä menettänyt punakaartilainen särkynyt kivääri vierellään.” SK 19 / 1918, 123. Huonolaatuinen kuva paljastaa sodan raadollisen todellisuuden ja on siten ristiriidassa Kuvalehden tyypillisen taisteluista kertovan jutun kanssa: niissä sota kuvataan sankarilliseksi kamppailuksi vääryyttä vastaan ja naturalistinen puoli unohtetaan. Vastustajasta kirjoitetaan hyvin vähän, eniten punakaartilaiset saavatkin näkyvyyttä kuvien välityksellä. Kuvan punakaartilainen ei hänkään ole yksilö, vaan lajityyppinsä edustaja: valkoisista sotilaista kerrotaan yleensä vähintään nimi ja sotilasarvo. Kuva kertoo denotatiivisella tasolla sisällissodan raakuudesta. Samalla kuva symboloi kapinan mielettömyyttä ja sen yksilöille aiheuttamaa kärsimystä. Luultavasti SK halusi kuvan julkaistessaan myös näyttää, että paha saa palkkansa. Kuvateksti on laadittu siten, että valkoinen armeija ei näyntyä syyllisenä punakaartilaisen kuolemaan.

Veljessotatulkintaa voi pitää voittaneen puolen ”pelinavauksena” kohti konsensusta, se siirsi sodan poliittisen aspektin taka-alalle ja ponnisti inhimillisestä hädästä ja kärsimyksestä, jotka olivat harvoja kumpaakin osapuolta yhdistäneitä tekijöitä.

2.2.1 Helsingin kunnia ja häpeä

Kuvalehden toimitus sijaitsi Helsingissä, joten on luonnollista, että pääkaupunki sai paljon näkyvyyttä varsinkin heti sodan jälkeen ilmestyneissä numeroissa. Itse asiassa lehden ensimmäiset numerot tulivat ulos painosta sodan ollessa vielä käynnissä. Helsingin taisteluista julkaistiin tuoreita kertomuksia runsaalla kuvamateriaalilla höystettynä, muutamissa kohdissa Kuvalehden jutut olivat melkeinpä reaaliaikaisia sotareportaaseja. Suurin osa Helsinkiä käsittelevästä aineistosta on kuvia tai kuvasarjoja, jotka on varustettu lyhyillä kuvateksteillä. Silmämääräisesti kuvamateriaalia sotatoimista Helsingissä on enemmän kuin koko muusta Suomesta yhteensä. Sotatoimien päätyttyä Etelä-Suomen porvarilliset piirit aktivoituivat ja alkoivat käsitellä kollektiivisesti punaisten miehitysaikaa sekä siitä vapautumista. Kaupunki ”on saanut kitua punaisen painajaisen kourituksissa ainoana hengenravintonaan `Työmies` ja `Tiedonantolehti`”.⁹⁶ Monilla tapahtumilla nähtiin olevan symbolista merkitystä, Kuvalehdessä julkaistiin esimerkiksi artikkelit punaisten päämajanaan pitämän kenraalikuvernöörin talon `Smolnan` ja Helsingin työväentalon valtauksista. Molemmissa jutuissa keskeistä oli punaisen lipun repiminen alas rakennusten katoilta, mitä pidettiin symbolisena merkinä kapinan kukistumisesta.⁹⁷ Viaporin valtaus ja Suomen lipun pystytys uudelleennimettyyn Suomenlinnaan katsottiin niin tärkeiksi hetkiksi, että ne saivat kokonaisen aukeaman tilaa lehdessä.⁹⁸

Kenraali Rüdiger von der Goltzin johtamilla saksalaisilla joukoilla oli ratkaiseva merkitys Helsingin ja koko Etelä-Suomen valloittamisessa. Pääkaupungin asukkaat käsittivät sodan tästä näkökulmasta käsin ja juhlivat saksalaisia vapauttajinaan ja pyyteettöminä auttajina. SK ensimmäisissä ”uusissa” numeroissa saksalaiset ovat runsaasti esille, juuri kuvareportaasien muodossa; Kuvalehden toimitus näkyy tempautuneen täysin rinnoin mukaan voiton euforiaan. Helsingin taisteluista julkaistut silminnäkijäkuvaukset ja muistelut keskittyvät sen sijaan suomalaisten toimien selostamiseen. Vapautumisen riemuun kytkeytyi katkera sivujuonne, jota Juhani

⁹⁶ ”Täyttymyksen hetkellä. Muistelma Helsingin vapauttamispäiviltä.” kirj. Antti Rytönen, SK 15 / 1919, 346.

⁹⁷ Smolnaa pidettiin ”häpeämättömän röyhkeyden ja villin raakuuden esikuvana”. ”Smolnan valtaus.” SK 5-17/ 1918, 13 & SK 21 / 1918, 165.

⁹⁸ ”Suomen leijonalipun saapuminen Suomenlinnaan 1918.” SK 21/ 1918, 158–159.

Paasivirta on nimittänyt ”Helsingin häpeäksi”: pääkaupungin valkoiset olivat pysyneet lähes toimeettomina koko sodan ajan ja osallistuivat ratkaiseviin taisteluihinkin vain nimellisesti.⁹⁹ Tietynlaisia rehabilitaatiopyrkimyksiä ja ”olimmehan mekin siellä” - tyyppisiä kirjoituksia löytyy Kuvalehden sivuilta, näistä esimerkkinä suomalaisten osuudesta Smolnan valtauksen kertoa silminnäkijäkuvaus.¹⁰⁰ Kuvauksessa kerrotaan valkokaartin ryhmästä, jonka tehtävänä on noutaa aseita Kruunuhaasta. Tehtävä kuitenkin keskeytyy, kun sotilaat joutuvat keskelle saksalaisten ja punaisten taistelua Smolnasta. Suomalaiset tyytyvät lähinnä katsomaan valtausta sivusta, saaden saksalaisilta tosin lopussa luvan tarkastaa erään talon, josta oli ammuttu sotilaita kohti. Ilmeisesti tärkeintä oli saada lukijoiden tietoon, että valtauksen otti osaa myös suomalaisia, vaikkakin avustavassa roolissa. Samanlaisia tunteja on myös valtauksen vuosimuistelmassa: ”*Peräti tukalasta ja masentavasta asemastaan huolimatta ei nuoren väen parhaimmista ole täälläkään nukkunut.*”¹⁰¹

2.2.2 Karjalan rintamalta

Itä-Suomen ja Karjalan rintaman sotatapahtumat ovat näkyvästi esillä Kuvalehdessä, varsinkin kun niistä julkaistut jutut ovat pidempiä silminnäkijäkuvauksia ja rintamapäiväkirjoja. Tekstit ovat pääsääntöisesti lukijoiden lehdelle lähettämiä, eivätkä Kuvalehden itse tuottamaa aineistoa, kuten esimerkiksi monet Helsingistä kertovat kuvareportaasit. Ilmeisesti Karjalan tapahtumille ei –ainakaan karjalaisten omasta mielestä– annettu riittävää näkyvyyttä julkisuudessa, kun valkoinen Suomi keskittyi juhlimaan pohjalaisten talonpoikaisarmeijaa ja saksalaisia vapauttajia. Turo Manninen on todennut Itä-Suomen sotatapahtumien alkuvaihetta käsittelevässä artikkelissaan, että valkoiset tietoisesti väheksyivät karjalaisten osuutta varsinkin sodan alkuvaiheessa, sillä tapahtumien luonne ei sopinut vapaussota-konseptiin.¹⁰² Sodan alku Itä-Suomessa tulkittiinkin pieniksi ja irrallisiksi selkkauksiksi, kun voittanut osapuoli keskittyi

⁹⁹ Paasivirta 1957, 233. Valkoisten voitonparaati 16.5.1918 pidettiin Helsingissä nimenomaan siitä syystä, että Mannerheim halusi näyttää pääkaupunkilaisille voittoisan talonpoikaisarmeijansa, joka ei ollut piileksinyt odottaen vapautusta (Lackman 2000, 616).

¹⁰⁰ ”*Kun Helsinkiä valloitettiin. Erään valkokaartin kymmenikön kokemuksia.*” SK 24 / 1918, 221.

¹⁰¹ ”*Täyhtymyksen hetkellä. Muistelma Helsingin vapauttamispäiviltä.*” kirj. Antti Rytönen, SK 15 / 1919, 349.

¹⁰² Manninen 1987, 263.

juhlimaan tammisunnuntaita eli tammikuun 28. päivää 1918, jolloin Etelä-Pohjanmaan suojeluskunnat alkoivat riisua venäläisiä joukkoja aseista. Eräissä Karjalan rintamaa koskevissa jutuissa onkin havaittavissa halua korostaa omaa roolia pohjalaisten rinnalla: ”Maakuntain kauniissa kamppailussa siitä, kuka ensinnä ryhtyi vihollista karkottamaan ja Suomea vapauttamaan, valittavat karjalaiset Pohjanmaan vieneen voiton –yleisessä tietoisuudessa, mutta tahtovat tosiasiallisesti kunnian ryssäin riisumisen alkamisesta itselleen”.¹⁰³ Vapautemme hinta -kuolinilmoituksissa Karjalan taistelupaikoilla surmansa saaneet ovat myös näkyvästi esillä, vainajien omaiset (lähes kaikki kaatuneet olivat oman maakunnan miehiä) halusivat surunsa keskellä Kuvalehden lukijoiden muistavan sen, minkä hegemoninen diskurssi painoi taka-alalle.

Kaksi pitkäkököä silminnäkökuvausta erottuu muusta Karjalan sotatapahtumia kuvaavasta aineistosta, koska ne ovat naisten kirjoittamia: jutun ”Ahlforsissa”¹⁰⁴ kirjoittanut Helli Kahi Suominen toimi rintaman takana muonitustehtävissä, sotakuvausten ”Kolmetoista”¹⁰⁵ takaa löytyy puolestaan puhelinoperaattorina toiminut Helena Hirvi. Ensin mainittu kertoo ”sykähdyttäviä muistoja ajalta jolloin käytiin valkoista sotaa”, sota tuntuu kirjoittajan silmiin jonkinlaiselta suurelta peliltä tai näytelmältä: ”pöytäseurueemme oli mitä parhaalla tuulella – ja sitä ylläpiti ulkoa yhä kuuluva pauke.” Taistelut ovat silti lähellä ja tekstistä saa vaikutelman, että ne olivat todella intensiivisiä, esimerkiksi kuvaukset tykkitulen voimakkuudesta ovat vertailukelpoisia ensimmäisen maailmansodan länsirintaman kertomuksiin. Toinen jutuista on sävyltään enemmän ylevä ja keskittyy luonnehtimaan ”kolmetoista”, joka oli erään komppanianpäällikön tunnusnumero valkoisten puhelinkeskuksessa. Kirjoittaja Helena Hirvi tunsu hänet vain keskuksen kautta, mutta silti artikkeli on täynnä ylistäviä sanoja: ”mutta minä en ainakaan sota-ajan hommissa ollessani ole ketään sellaisella mielihyvällä palvellut kuin `kolmetoista`”. Molemmille jutuille on yhteistä sodan naturalistisen puolen unohtaminen, traagiset tapahtumat näyttävät ”sota-ajan hommina”, joissa tapasi mielenkiintoisia ihmisiä ja joutui jännittäviin tilanteisiin. Voisi kuvitella, että Kuvalehden tilaajat halusivat myös kevyempää

¹⁰³ Lainaus on osa SK:n laatimasta johdannosta Viljo Jääskeläisen kuvaukseen ”Valkoinen nousu Karjalassa. Sortavalan suojeluskunnan osallisuus siinä”. SK 7 / 1919, 150.

¹⁰⁴ ”Ahlforsissa” kirj. Helli Kahi Suominen. SK 22 / 1918.

¹⁰⁵ ”Kolmetoista” kirj. Helena Hirvi 29 / 1918.

materiaalia luettavakseen säännöllisten terrori- ja rintamakuvausten lisäksi, mikä ehkä olikin yllä mainittujen juttujen tärkein funktio.

2.2.3 Kansa taisteli – Kuvalehti kertoo

Muut lehdessä julkaistut sotatapahtumien kuvaukset ovat melko heterogeenisiä, niiden aiheet vaihtelevat pienten yksittäisten sotilasoperaatioiden selostamisesta aina pidempiin juttuihin, jotka voivat kattaa ajallisesti koko sodan.¹⁰⁶ Yhdistävänä piirteenä lähes kaikissa on sotilaiden sankaruuden ja uhrivalmiuden korostaminen. Yleensä jutut ovat silminnäkiäkuvauksia tai muuten tapahtumiin osaa ottaneiden kertomia, lehden itsensä kirjoittamia sotareportaaseja ei SK:n sivuilta tapaa, joitain kuvakollaaseja lukuun ottamatta. Sotakuvausjuttuja julkaistiin runsaasti valkoisessa Suomessa ja Kuvalehteenkin lähetettiin ilmeisesti enemmän materiaalia, kuin oli mahdollista julkaista: ”*Kun niistä [sotakuvausjuttuja] vastaiselle historiankirjoitukselle epäilemättä tulee olemaan hyötyä, julkaisemme niitä sikäli kun tila sallii*”.¹⁰⁷ Lehti käsitti sotajuttujen julkaisun siis eräänlaisena kulttuuritekona, omana panoksenaan siihen, että vapaussodasta saataisiin oikeanlainen, hegemonista konseptia myötäilevä, kokonaiskuva. Käsitys vapaussodasta syntyi vähitellen ylätasoon, eli tässä tapauksessa Kuvalehden toimituksen, ja taisteluihin osaaottaneiden välisessä vuorovaikutuksessa. Lehti yksin ei voi muuttaa lukijoidensa maailmankuvaa, mutta voi näyttää suuntaa ja vahvistaa tiettyjä käsityksiä.¹⁰⁸ SK jätti osan sotakuvausjuttuja julkaisematta, jolloin julkilausuttuna synä oli tilanpuute, mutta on melko todennäköistä, että osa sotakuvausjuttuja jätettiin pois, koska niissä oli valkoiseen totuuteen huonosti sopivia tulkintoja sodasta ja sen osapuolista. Kertomusten varsinainen substanssi rajoittuu lähinnä sotatapahtumien kronologiseen raportointiin ja yksittäisten taisteluiden tai tiettyjen henkilöiden toimien selostamiseen, laajempia pohdintoja sodan syistä ja tapahtumien luonteesta ei ole löydettävissä. Tutkimuksellisesti hedelmällisimmät sotakuvausjuttuja keskittyvät henkilöhistoriallisiin kuvauksiin, tietyistä sotaan

¹⁰⁶ Ensin mainitusta hyvästä esimerkistä on venäläisen sota-alueen uskaliaasta ja kekseliäästä valtauksista kertova ”*Volynetsin retket*” (SK 28 / 1918, 294). Laajimmat sotakuvausjuttuja liittyivät monesti suojeluskunnista kertoviin artikkeleihin, kuten ”*Varsinais-Suomen suojeluskunnat. Piirteitä Varsinais-Suomen suojeluskuntien tähänastisesta toiminnasta*” (SK 12 / 1919, 272–275).

¹⁰⁷ Lainaus Kuvalehden kirjoittamasta johdannosta juttuun ”*Vapaussotamme muistelmia. Eräs tiedusteluretki Kurussa*”. (SK 10 / 1919, 230).

¹⁰⁸ Siironen 2004, 139.

osallistuneista yksilöistä tehtiin symboleita koko valkoisen Suomen taistelulle ja siinä osoitetulle sankaruudelle.

”Ne-ne la-lapualaiset o-ovat vasta me-me-merkillisiä, ku-kun menevät eteenpäin, vaikka kuinka ki-ki-kiellettäisiin”.¹⁰⁹ Etelä-Pohjanmaa oli valkoisen nousun lähtöpaikka, tai ainakin sellainen kuva on vapausotahistorioissa haluttu antaa. *”Vapaudenrakkaus on olennainen osa pohjalaisuutta. Tästä kertoo maakunnan historia kautta vuosisatojen: Nuijasota, Isonvihan ja Suomen sodan aikaiset tapahtumat, aktivisti- ja jääkäri liikkeen voimakas jalansija Etelä-Pohjanmaalla eteläpohjalaisten keskeinen osuus Vapaussodassa”* lukee Aulis J. Alasen pohjalaisia taisteluissa esittelevän kirjan takakannessa.¹¹⁰ Pohjalaisista tehtiin vapausoturien etujoukko, ja heidän nousunsa oli osa vuosisataista taistelua vapauden puolesta sortoa (yleensä venäläistä) vastaan. Lapuasta tuli osin jo ennen sotaa ja varsinkin paikkakunnan miesten sodassa kunnostautumisen jälkeen tietynlainen henkinen keskus vapausoturien muiston vaalimisessa: *”Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta olikin `Virkiän` [paikallinen urheiluseura] koko jäsenistö mukana vapaussodan alusta alkaen”*.¹¹¹ Kaksi henkilöä nousi lapualaisten ja samalla koko valkoisen armeijan symboleiksi, heistä tehtiin sankarikultin ruumiillistumia ja jaettuja samaistumiskohteita.¹¹² *”Moni Etelä-Pohjanmaan kunta on alusta saakka ollut yhtä paljo sodassa mukana kuin Lapuakin. Mutta heiltä puuttui lapualaisten itsepäinen päällikkö”*.¹¹³ Tämä päällikkö oli Matti Laurila vanhempi ja hänen rinnallaan maineeseen nousi poika Ilmari Laurila. Erityisesti Isä-Laurila oli keskeinen suojeluskuntamies Lapualla jo ennen sotaa,¹¹⁴ mutta

¹⁰⁹ Kenraali Gerich vastaa ylipäällikön tiedusteluun lapualaisten tilanteesta Vilppulassa. *”Vapaussodan kolme mainehikasta lapuanpäivää”*. Kirj. E.V. Leskelä, SK 13 / 1919, 296.

¹¹⁰ Lähes sama teksti löytyy kirjan alusta Etelä-Pohjanmaan maakuntasäätiön laatimasta ”Lukijalle” kappaleesta, joten luultavasti Alanen ei itse ole kirjoittanut takakannen tekstiä. Kirjan sävy on kuitenkin paljolti takakannen tekstiä myötäilevä. (Alanen 1980)

¹¹¹ *”Virkiän vero”*. SK 13 / 1919, 298.

¹¹² Jaetuista samaistumiskohteista ja merkityksellisistä toisista osana identiteetin rakentamista: Moilanen & Sulkunen (toim.) 2006, 7-8. Lauriloiden sankarikulttia olivat edesauttamassa monet tunnetut kulttuurivaikuttajat, esimerkiksi muistosanat Kuvalehteen kirjoitti Ilmari Kianto (*”Vapauden ristin ritareille! Lapuan Lauriloille juhlahautausanoiksi”*, SK 20 / 1918, 132) ja sävelmän ”Vilppulan urhojen muistolle” laati Heikki Klemetti. Ylipäällikkö Mannerheimilla oli myös vahva osuus Lauriloiden sankarimaineen luomisessa: hän nimitti Isä-Laurilan 3. luokan vapaudenristin ritariksi, joka oli antohetkellään korkein urhoollisuudesta myönnetty kunniamerkki sisällissodassa. Ilmari sai 4. luokan vr:n. Nimityskirje päättyi sanoihin: *”Muistakoon ja kunnioittakoon Lapuan kunta ja koko Suomen maa aina näiden urhojen muistoa”*. (Valpas 1974, 57).

¹¹³ *”Vapaussodan kolme mainehikasta lapuanpäivää”*. Kirj. E.V. Leskelä, SK 13 / 1919, 297.

¹¹⁴ Alanen 1980, 297.

lopullisesti hän nousi jalustalle sodan alussa Vilppulassa ja Länkipohjassa osoitetun jääräpäisen taistelutahdon ja ennen kaikkea sankarikuolemansa takia. Kun reilu vuosi oli kulunut Lauriloiden kaatumisesta, Kuvalehti julkaisi numeron, jonka sisällöstä merkittävä osa oli omistettu Lauriloiden muistolle. Lehden jutut upposivat tukevasti suomalaiseen historiankirjoitukseen ja kansanperinteeseen, sillä aiemmin mainittu Alasen teos käyttää monissa kohdin suoria lainauksia Kuvalehden artikkelista ”*Kolme mainihikasta lapuanpäivää*”.¹¹⁵ SK:ssa Matti Laurilasta annettiin kuva reiluna kansanmiehenä, jolla oli lämmin sydän, mutta kylmä pää. Vilppulassa hän uhmasi esimiehiään ja kieltäytyi perääntymästä, ja tästä Sven Dufvamaaisesta jääräpäisyydestä tehtiin myöhemmin sankariteko, joka pelasti valkoisen Suomen.

”*Täälläpäin juuri kaivattiin majuri Kalmin tapaista meistä*”.¹¹⁶ Hans Kalm oli valkoisten puolella sotinut virolainen, entinen tsaarin armeijan sotilas, joka on saanut kyseenalaisen jälkimaineen vastustajaan kohdistamistaan poikkeuksellisen kylmäverisistä toimista ja niskoittelusta esimiehiään kohtaan.¹¹⁷ Tästä Suomen kansalaisiin kohdistuneesta terrorista Aladar Paasonen Kuvalehteen kirjoittama ja Kalmin haastatteluun pohjautuva henkilökuva kuitenkin vaikenee. Etusijalle nousee Kalmin sotilasoperaatioiden kuvaaminen ja positiivisten ominaisuuksien esittely.¹¹⁸ ”*Harva päällikkö nautti siinä määrässä alaistensa jakamatonta suosiota kuin majuri Kalm*”.¹¹⁹ Kuitenkin valkoisen totuuden dominoimasta haastattelusta saa käsityksen Kalmista pakkomielteisenä yksilönä, jolle venäläis- ja bolsevikkivastaisuus oli maailmankatsomus: hän saapui Suomeen, ”*toivoen löytäväni siellä suurempia mahdollisuuksia toimia venäläisten synnyttämää roistovaltaa vastaan*”¹²⁰ sen jälkeen kun hän oli kostanut talonsa polttamisen Virossa: ”*Saatuani selville rikolliset palasin*

¹¹⁵ Esim. Alanen 1980, 314 & 331. Muut Alasen lähdeluettelossa olevat kirjat on julkaistu SK:n numeron ilmestymisen jälkeen.

¹¹⁶ ”*Majuri Kalm ja Pohjois-Hämeen I:n pataljoona*”, kirj. Aladar Paasonen, SK 28 / 1918, 289.

¹¹⁷ Ylikankaan (1993, 56) mukaan terrori oli Kalmille eräs sodankäyntiväline muiden joukossa, hän muun muassa ampui 25.2.1918 omakätisesti vangiksi saadusta punakaartin partiosta kaksi ja lähetti ainoan henkiin jääneen viemään sanaa ”*että seuraavana päivänä hän [Kalm] tulee ja tappaa kaikki punaiset*”. Uhkauksessa oli tietyllä tapaa perää, sillä eräs hänen johdossaan olleista komppanioista tuhosi 10.3.1918 Harmoisissa punaisten kenttäsairaalan ja tappoi suuren osan sen henkilökunnasta ja potilaista. (Ylikangas 1993, 59–60).

¹¹⁸ Paasonen toimi Kalmin nuorempana adjutanttina sisällissodan aikana (Heinämäki 2007, 37), joten tietämättömyydestä ei voi olla kysymys.

¹¹⁹ *Majuri Kalm ja Pohjois-Hämeen I:n pataljoona*”, kirj. Aladar Paasonen, SK 28 / 1918, 293.

¹²⁰ Ibid. 289.

eräiden ystävieni kera kotiseudulle, missä teimme vaarattomaksi 8 takaa-ajooni osallistunutta ja murhapolttoon syyppäitä rikollisia”.¹²¹ Kalmin moniulotteinen persoona nähdään kaiken kaikkiaan positiivisessa valossa ja toimet sodan vaatimusten mukaisena; *inter arma silent leges*. Rintaman toisella puolella taistellut Heikki Kaljunen käytti samantyyllisiä terrorikeinoja ja pelottelua johtaessaan vastaavaa (tosin pienempää) ”lentävää osastoa” kuin Kalm Kuhmoisissa, valkoisessa kirjallisuudessa hänestä tehtiin suuri julmuri ja punaisen terrorin symboli.

2.2.4 Valkoisen sotilaan omakuva

Valkoisen armeijan omakuvassa keskeisessä asemassa olivat jaetut samaistumiskohteet ja sankarilliset stereotyypit, kuten Matti Laurila ja armeijan ylipäällikkö Mannerheim. Stereotyyppien luomisessa tukeudutaan kahtia jakamisen strategiaan: yksilöt ja ryhmät luokitellaan normaaleihin ja epänormaaleihin.¹²² Laurilan, Mannerheimin, Sihvon, saksanjääkäreiden ja monen muun vapaussodassa mainetta niittäneen kohdalla oli kysymys positiivisista yleistyksistä: he olivat rohkeita, taitavia, isänmaallisia, rehtejä ja kaikin puolin sankarillisia hahmoja. Erityisesti Laurilan henkilöön tiivistyy vapaussoturin ideaalityyppi: vapaa ja itsenäinen talonpoika, joka vastasi isänmaan kutsuun ja nousi sortovaltaa vastaan: ”Niin vain kuusi päivää sitten. Ja, miltei suoraan kirkosta, he riensivät rintamalle. Punainen vaara uhkasi ja synnyinmaa huusi lapsiansa avukseen”.¹²³ Usko yhteiskunnan jumalalliseen perustaan ja oman tehtävän pyhyyteen oli vahvempaa sisällissodan aikana kuin myöhemmin toisessa maailmansodassa, vaikka muut sotapropagandan peruselementit pysyivätkin pitkälti samoina.¹²⁴ Vastinparina valkoisille sankareille oli punakaartilaisista luotu viholliskuvien kauhugalleria, joka oli yksioikoisen negatiivisiin stereotyyppisiin perustuva. Kuvalehden näkemys valkoisesta soturista muodostui paitsi yllä mainittujen myyttisten hahmojen kautta, myös rivimiesten edesottamuksia tarkastelemalla. Ihanteellisia luonteenominaisuuksia kuvataan esimerkiksi kahdessa SK:n julkaisemassa (ja editoimassa) kirjeessä, jotka eräs Tampereen taistelussa kaatunut sotilas oli kirjoittanut.¹²⁵ ”*Toimen ottaminen*

¹²¹ Ibid.

¹²² Hall 1999, 191.

¹²³ ”*Valkeat hiukset*.” kirj. Ilmari Pimiä, SK 47 /1918, 639.

¹²⁴ Luostarinen 1986, 420.

¹²⁵ ”*Pari kirjettä*.” SK 50 / 1918, 689.

[tiedustelutehtävä] *on melkein samaa kuin mennä suoraan surman suuhun (...) Ilolla kuolemaan isänmaan puolesta*”, kirjeistä paistaa idealistinen asenne ja usko oman hengen uhraamisen tärkeyteen suuremman tarkoituksen hyväksi.¹²⁶ Isänmaa ja vapaus menevät tärkeysjärjestyksessä perheen, suvun ja oman elämänkin ohitse, kuten fiktiivisen tarinan kuolettavasti haavoittuneen luutnantin viimeiset sanat antavat ymmärtää: *”Emily...! Se jota vaistomaisesti pelkäsimme on tullut, Koeta kestä! Onhan meillä lapsi. Kasvata hänet rauhan toimiin. Sota on armotonta. Mutta... jos isänmaa kutsuu... silloin... täytyy uhrata... kaikki. Hyvästi!”*¹²⁷

Suomalaisen sotilaan urheus tulee SK:ssa monesti esille haavoittumisen ja kuoleman hetkellä: *”Satojen kelpo soturienne olen nähnyt vapaustaistelussa saamistaan haavoista kärsivän mitä kauheimpia tuskia, tuskia sellaisia, ettei niitä etevinkään kynäkäyttäjät kykenisi kuvaamaan – mutta ainoankaan en ole kuullut vaikeroivan kärsimyksiään”*.¹²⁸ Kuvaukset urheista haavoittuneista voi liittää käsitykseen suomalaisesta sisusta ja tavallaan nämä –monesti yksityiskohtaisesti– kuvattujen kärsimysnäytelmien päähenkilöt rinnastuvat kristillisiin marttyyriin, jotka kärsivät ilolla tietäen oman asiansa oikeutuksen: *”Olen siihen [kuolemaan] jo valmistautunut. Sen olin tehnyt jo kotoa lähtiessäni synnyinmaani vapautta puolustamaan”*.¹²⁹ Taistelun ja sotaan lähdön motiivit ovat Kuvalehdessä aina yksilön yläpuolelle asettuvia korkeampia ideaaleja, vaikka todellisuudessa vapaussotaan lähteneiden taustat olivat paljon moninaisempia: kunnia, seikkailunhalu, kollektiivinen pakotus, taloudellinen hyötyminen, kosto ja lain määräämät kutsunnat.¹³⁰ Tämä korostuu lehdessä erityisesti jääkärien kohdalla: heidän toimiaan ja aiempaa koulutustaan Saksassa tarkastellaan yksinomaan sodan lopputuloksesta käsin: *”Molemmat [kaksi kaatunutta jääkäriä] olivat urhokkaita, isänmaataan ja sen vapautta rakastavia nuoria miehiä, jotka ensin riensivät vieraalle maalle tehtävänsä valmistautumaan ja sitten ajan tultua kiiruhtivat*

¹²⁶ Toinen tapa käsittää lainaus on tulkita sitä fatalistisena ja ironisena tunteenpurkauksena, mutta sellaista assosiaatiota SK tuskin halusi ainakaan kirjeisiin liitetyn johdantorivin perusteella tukea: *”[Kirjeet] Kuvastavat erinomaisesti sitä hyvää henkeä ja isänmaallista mieltä, joka valkoisessa armeijassa keväällä vallitsi”*.

¹²⁷ *”Lapsi”*. SK 40 / 1918, 511.

¹²⁸ *”Haavoittuneiden ja kuolevien parissa. Sankareita.”* kirj. Voldemar Pulkinen, SK 32 / 1918, 364.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Rivissä pysyminen ja sodan todellisuuden kestäminen perustuivat vielä astetta arkisemmille asioille: toveriuskollisuuteen, ruokaan, majoitukseen, lepoon, lomiin ja huumeisiin. (Ferguson 2003, 398–400, 402).

kotimaahan vapauttamaan sitä kapinoitsijain hirmuvallasta ja vanhan verivihollisen ikeestä”.¹³¹ Jääkäreitä kuvataan hyvin pitkälti samoin ylistävin attribuutein kuin muitakin valkoisen armeijan sotilaita. Yleensä johtotehtävissä toimineet jääkärit mielletään reiluiksi ja alaistensa etua ajaviksi päälliköiksi, jotka johtivat miehiään edestä käsin.¹³²

2.2.5 Naiset vapaussodassa

”Monella tavoin on Suomen nainen kuluneenakin vuonna saanut osoittaa, että hän on täysin ansainnut sen yhdenvertaisuuden, jonka nainen tässä maassa ennen muita on saavuttanut.”¹³³ Naissukupuoli pääsee myös esille Kuvalehden sivuilla, vaikka naisia ei kovin paljon tekstien pääosissa tapaakaan. Vapaussota oli miesten voimanponnistus, jossa naisille oli varattuna kotirintaman odottavan vaimon tai äidin osa. Kuvalehdessä naisten odotus päättyy usein tietoon omaisen kuolemasta: *”Hänen ajatuksensa kiertävät vain sitä tuttua rataa, jota ne viime viikkoina ovat alinomaa kulkeneet: ”Poika, poika! ensin ammuttiin, sitten poltettiin.*”¹³⁴ Surevien äitien ja leskeksi jääneiden nuorten vaimojen tuominen miessankarien rinnalle nostaa vapaustaistelun koko valkoisen kansanosan yhteiseksi koettelemukseksi. Sotavuosien 1939–1945 sankarikuolemia tutkinut Ilona Kempainen on havainnut, että vainajien lähiomaiset nähtiin juuri naisten –yleensä poikiaan surevien äitien– kautta: rintaman ja kotirintaman välinen suhde muodostui miesten ja naisten väliseksi suhteeksi.¹³⁵ Surevat naiset eivät kuitenkaan vaivu epätoivoon tai kyynisyyteen, vaan ymmärtävät annettujen uhrien merkityksen ja ovat välillä jopa hitusen ylpeitä: *”Sinne meidän pitäjän hautuumaalle tuodaan muistopatsas ja siihen pannaan meidänkin pojan nimi.*”¹³⁶ Omaisten roolissa esiintyvät naiset ovat yleensä passiivisia, he tyytyvät odottamaan kotona tietoja rintamalta ja hoitavat epätietoisuuden keskelläkin arkiaskareensa tunnollisen tarkasti.

¹³¹ Muistokirjoitus SK 29 / 1918, 306. Laajan jääkäri liikkeen historian kirjoittanut Matti Lackman (2000, 722–723) rinnastaa jääkäri liikkeen PLO:n, IRA:n ja KLA:n kanssa, yhdistävänä tekijänä ovat liikkeen laiton luonne ja pyrkimys oman alueen aseellisen vapauttamiseen. Sisällissodan lopputulos kuitenkin legitimoivat jääkäri liikkeen ja teki siitä Suomen itsenäisyyden esitaistelija. Kuvalehden sivuilla jääkäreitä lähestytään juuri heidän toimintansa lopputuloksesta käsin.

¹³² Kyseinen johtamistapa oli preussilaisen sotilaskoulutuksen perua ja johti korkeisiin tappiolukuihin: 1300 sotaan osallistuneesta jääkäristä 127 kaatui ja 238 haavoittui (Lackman 2000, 718).

¹³³ *”Naiset vapauttamme vartioimassa.*” SK 4 / 1919, 76.

¹³⁴ *”Eräs äiti. Matkamuistelmia.*” kirj. Ester Karilas, SK 31 / 1918, 349.

¹³⁵ Kempainen 2006, 233.

¹³⁶ Ibid.

Passiivisten, surmansa saaneita läheisiään muistelevien naismallien lisäksi Kuvalehti esittelee myös aktiivisempia naistoimijoita. Heitä voisi luonnehtia Ulla-Maija Peltosen termein ”urheiksi naisiksi” ja ”sisar hento valkoisiksi”.¹³⁷ Urheita naisia tapaa rohkeutta, kylmäpäisyyttä ja sitkeyttä vaativista tehtävistä, joita olivat esimerkiksi ruokalähetysten toimittaminen punaisten vangitseminen valkoisille tai maatilalla arkiaskareiden suorittaminen rintamanlinjan sisällä.¹³⁸ Joskus naiset toimivat myös suoraan sotatoimiin liittyvissä tehtävissä, kuten rintaman läpi pohjoiseen yrittäneet Aino Lainio ja Helmi Husgafvel.¹³⁹ Ilmeisesti naiset yrittivät liittyä valkoisiin tai toimittaa tietoja punaisista, mutta joka tapauksessa heidät saatiin kiinni: ”(...) *joutuivat saman kaamean kohtalon alaisiksi kuin niin monet nuorukaiset: punaisten sammuttamattoman verenhimon uhreiksi.*”¹⁴⁰ ”*Vapaustaistelumme sankariuhreiksi*” otsikoitu juttu on sävyllään hyvin lähellä sankarikuoleman saaneiden sotilaiden vastaavia muistikirjoituksia. Toinen stereotyyppinen naismalli, sisar hento valkoinen, on puolestaan lähempänä aikakauden ideaalia naiskuvaa: ”*Ja Marja oli heille [haavoittuneille] kuin äiti. Hellänä, huolehtivana hän kulki ja puhui rohkaisevia sanoja ja lohdutti heitä unohtaen omat huolensa, kärsien heidän kanssaan.*”¹⁴¹

Muutamia negatiivisesti sävyttyneitä viittauksia naiskaartilaisiin tutkimusaineistosta on löydettävissä,¹⁴² mutta ylipäänsä Kuvalehden esittelemät naismallit ovat positiivisia tai vähintäänkin neutraaleja. Yksi huomattava poikkeus nousee kuitenkin esille; Yrjö Halmeen kirjoittama novelli ”*Ryssänmorsian*”, jonka päähenkilö on kevytkenkäinen ja sinisilmäinen maalaistyttö: ”*Harmaatukkainen sopottaa, Hannan silmät välkähtelevät, ja pari alkaa taas hanurin soiton jälkeen tanssinsa.*”¹⁴³ Tarina kertoo valkoisen Suomen

¹³⁷ Peltonen 2003, 138. Vastaavat stereotyypit löytyvät myös punaisen puolen kertomuksista. Pidän Peltosen käsitteitä lähinnä viitteellisinä, sillä Kuvalehdessä urheiksi luokiteltavia sankarinaisia toimi juuri sairaanhoitajina ja muissa vastaavissa huoltotehtävissä.

¹³⁸ ”*Valkoiset sankarittaret.*” SK 36 / 1918, 444 & *Kolme urhoollista karjatyttöä: Martta Virtanen, Maria Saarinen, Hilda Vierula.*” SK 34 / 1918, 415.

¹³⁹ Peltonen käyttää esimerkkinä urheasta naisesta helsinkiläistä ylioppilasta Verna Erikssonia, joka toimitti aseita valkoisille. Tällaista valkoista naistyppiä ei Kuvalehdessä (Erikssonista SK:n numerossa 24 / 1918 julkaistua kansikuvaa lukuun ottamatta) tapaa; ase kädessä esiintyvät naiset rikkoivat aikakauden kulttuurisia sääntöjä ja koodeja (Hall 1999, 156) ja olivat täten epänormaaleja ja pelottavia. Punakaartin naisosastot olivat valkoisille hyvä esimerkki kapinaliikkeen barbaarisuudesta ja aasialaisuudesta.

¹⁴⁰ ”*Vapaustaistelumme sankariuhreja.*” SK 26 / 1918, 247.

¹⁴¹ ”*Valkeat hiukset.*” kirj. Ilmari Pimiä, SK 47 / 1918, 638.

¹⁴² Esim. ”*Ivanan ystävättäret ampumarjoituksissa.*” SK 34 / 1918, 408.

¹⁴³ ”*Ryssän morsian. (vuodelta 1917).*” kirj. Yrjö Halme, SK 49 / 1919, 1063.

pyrkimyksestä kollektiiviseen yhtenäisyyteen, jossa kaikki vastapuolen kanssa tekemisissä olleet diskriminoitiin sääliä: ¹⁴⁴ kansallinen identiteetti oli eksklusiivinen ja tiukasti kiinnittynyt perusarvoihin koti-uskonto-isänmaa: suomalainen mies ei ryssän morsianta suvaitse: ”(...) ei mieleen ole tunkeutumatta myös muutamia vähemmän iloisia kuvia (...) mutta joiden tietoisuudessa pysymisellä saattaa olla suuri merkitys sen itsenäisyytemme pysyvyydelle, jota nyt juhlimme.” ¹⁴⁵

2.3 Yhteenveto

Kuvalehden käsitys sotatapahtumista myötäilee hyvin pitkälti valkoisessa Suomessa vakiintunutta ja virallisen totuuden aseman saanutta käsitystä, jota nimitän hegemoniseksi vapaussotadiskurssiksi. Taistelu oli vapaussotaa itsenäisyyden puolesta sortoa vastaan. Etelä-Pohjanmaan talonpojat, Lapuan Laurilat etunenässä nousivat venäläisiä ja heidän kanssa liitossa olevia kotoisia kapinoitsijoita vastaan. Karjalaiset olivat myös aktiivisia sodan alkuvaiheessa ja halusivat SK:n kautta tuoda oman panoksensa esille. Sankarillisten miesten rinnalle (oikeastaan rinnanmitan perässä) tulivat valkoisten ihanteelliset naismallit, rohkeat sankarittaret sekä pyyteettömästi kotirintaman tehtäviä hoitaneet emännät ja tyttäret. Naisille oli myös varattu surijan rooli: kaatuneiden sankareiden omaiset tehtiin näkyväksi etupäässä naisten kautta. Vapaussota-konsepti oli aikakauden yleinen reunaehto puhumiselle sodasta julkisesti, mikä pitää paikkansa myös Kuvalehden aineistoa tutkiessa. Silminäkijäkuvaukset, kirjeet, novellit ja muu ruohonjuuritason aineisto tulkitsevat sotatapahtumia osittain hegemonisesta diskurssista eroavalla ja välillä ristiriitaisellakin tavalla, mutta painotuseroistaan huolimatta onnistuvat pysymään diskurssin rajojen sisällä. Kuvalehdessä julkaistiin melko paljon taistelukuvauksia, erityisesti Helsingin taistelut saivat osakseen runsaasti palstatilaa. Kuvalehti tempautuikin täysin rinnoin mukaan pääkaupungin vapautumisriemuun, haluten samalla todistaa lukijoilleen, että myös suomalaiset joukot tekivät osansa pääkaupungin valloitus toimissa. Käsitys valkoisesta soturista liittyy läheisesti tulkintaan sodasta vapaustaisteluna: miehet taistelivat puhtain

¹⁴⁴ Vapaa rakkaus ja siveettömyys liitettiin kansanvalistajien puheissa jo 1900-luvun alkuvuosina sosialismiin ja venäläiseen sortovaltaan, joiden katsottiin turmelevan Suomen nuorisoa (Siltala 1999, 668).

¹⁴⁵ Lainaus Kuvalehden kirjoittamasta ingressistä. ”*Ryssän morsian. (vuodelta 1917).*” kirj. Yrjö Halme, SK 49 / 1919, 1062.

sydämin oikean asian puolesta, he noudattivat isänmaan kutsua ja olivat valmiita ilomielin uhraaman oman henkensä kollektiivin edun niin vaatiessa. Jääkärit, Laurilat, Hans Kalm ja monet muut sodassa mainetta niittäneet yksilöt nousivat ”kansakunnan kaapin päälle” ja edustivat jaettuina samaistumiskohteina suomalaista sotilasta, jonka ansiota historiallinen voitto oli.

3. Viholliskuva

3.1 ”Kolme tyypillistä punakaartilaista”

KUVA 3. ”Kolme tyypillistä punakaartilaista”. SK 30 / 1918, 336.

Johdantona viholliskuva-tematiikkaan tarkastelen SK:ssa julkaistua kuvaa, jossa esitellään kolme punakaartilaisiksi mainittua henkilöä. Näiden stereotyyppisten hahmojen kautta voidaan tuoda näkyväksi monia keskeisiä Kuvalehden näkemyksiä kapinasta ja sen toimeenpanijoista. Mahdollisesti kuvan henkilöt ovat todellisia, mutta voi myös olla, että nimet eivät vastaa kuvia tai ovat kokonaan keksittyjä.¹⁴⁶ Kuvien yhteydessä on puolen sivun mittainen teksti, jossa jokaista kolmea hahmoa luonnehditaan erikseen. Vasemmalla oleva henkilö on ”viinan salapolttaja ja -myyjä, Kustaa Antton Aho, joka punaisten aikana myi viinaa Porin torilla, mutta valkoisten tultua pantiin kiinni”. Denotatiivisella tasolla Ahon hahmo on viinatrokari, alaluokan rikollinen, jota kaikkien kunniallisten kansalaisten tulee paheksua. Epäsiisti vaatetus ja

¹⁴⁶ Kuvien heikon laadun johdosta myös voi olla, että hahmot ovat tuntemattoman taiteilijan kokonaan fiktiivisiä piirroksia. Autenttisuuden selvittäminen ei kuitenkaan ole tärkeintä, paljon olennaisempaa on se, millaista viholliskuva kuvakollaasin avulla pyrittiin luomaan.

viinapannu kädessä antavat vaikutelman alkoholisoituneesta miehestä, joka sai kapinan puhjettua loistavan tilaisuuden toteuttaa paheitaan. Jos viinanpolttaja-Ahon hahmoa tulkitaan syvällisemmin, niin häntä voi pitää punaisen rivimiehen stereotyyppinä. Stereotyyppien avulla monimutkaiset eroavaisuudet pelkistetään ja useat piirteet sulautetaan yhdeksi hahmoksi, joka edustaa kokonaisuutta. Stereotyyppi tukeutuu muutamiin yksinkertaisiin, elinvoimaisiin ja helposti muistettaviin tulkintoihin.¹⁴⁷ Aho symbolisoi punakapinaa rahvaanvaltana ja kansan huonoimpien aineiden temmellyskenttänä. Valkoiset tarkastelivat kapinaa laillisuusnäkökulmasta ja pitivät sitä ennen kaikkea rikollisena tekona, joten on luonnollista, että pontikkakauppiat ja muut rikolliset saivat vapaat kädet toimia, kun vallankumous oli tapahtunut. Hieman ”hitaan” oloinen ja alkoholisoitunut viinanpolttaja vastaa myös porvariston kuvaa ymmärtämättömästä rahvaanmiehestä, joka työväenjohtajien ja venäläisten kiihotuksen seurauksena lähti mukaan järjettömään kapinahankkeeseen omaa kansaansa vastaan.

Keskellä kuvakollaasissa on ”*Kasperin Tanttu, joka kapinan aikana kynämiehenä hoiteli `tärkeitä` toimia, m. m. ollen vallankumousoikeuden sihteerinä. (...) Täysissä tamineissa on hän tässä asettunut Napoleon-asentoon, uneksien vallasta ja kunniaista, jonka makuun hän on päässyt*”. Tanttu edustaa ehkä kaikkein vihatuinta hahmoa valkoisten vastustajistaan luomassa viholliskuvassa. Hänen ilmeensä ja asentonsa on korostetun ylimielinen, mielikuva vallankumousoikeuden istunnosta, jossa Tanttu kuulustelee jotakuta porvarillista henkilöä, on lukijalle melko vaivaton. Tanttu symboloi punakapinaa vallantavoittelijoiden ja itsekkäiden pyrkyreiden esiintymisareenana, jossa ”(...) *se mikä ennen oli laillista, on nyt laitonta, ja mikä ennen oli laitonta, on nyt laillista*”.¹⁴⁸ Samalla Tantun hahmossa korostuu punaisten hallinnon amatöörimäisyys ja mielivaltaisuus, kuka tahansa punaisten hallitsemalla alueella saattoi löytää itsensä vallankumousoikeuden edestä. Varsinkin selitystekstistä on löydettävissä tietynlaista ivaa ja voittajien ylemmydentuntoa Tantun hahmoa kohtaan, hieman valtaa saanut vallankumousoikeuden sihteeri kuvittelee tekevänsä mitä tahtoo ja kenelle tahtoo vailla pelkoa seurauksista.

¹⁴⁷ Hall 1999, 122 & 189.

¹⁴⁸ Heikki Kaljusen (valkoisella puolella myytiksi noussut punapäällikkö) sanomiksi väitetyt sanat löytyvät alun perin Eero Merimaan ”*Karkuun Kaljusen kynsistä*” –teoksesta. (Paavolainen 1967, 143).

Kuvassa oikealla oleva henkilö on kaikkein ristiriitaisin, varsinkin kun selitystekstissä lukee ”kolmas on räätälinensä Juho Vuori Toijalasta, punaisten pahimpia ryöstäjiä ja suuri murhamies”. Vuori on sotilaallisen näköinen, upseerinhihnoineen ja lakkeineen, vakavanrauhallinen ilme kasvoillaan. Häntä on vaikea suoralta kädeltä assosoida punakaartin murhamieheksi, ainoastaan lyöntiasennossa oleva sapeli tuo hahmoon uhkaavuutta. Ilmaisut `räätälinensä` ja `murhamies` kuitenkin tekevät Vuoresta punaisen terrorin symbolin, sodan aikana muuten vähäpätöiset työmiehet pääsivät toteuttamaan alhaisimpia taipumuksiaan ja terrorisoimaan kunnan kansalaisia. Vuoren rauhallinen habitus antaa selitystekstiin liitettynä kuvan kylmänrauhallisesta ja tunteettomasta tappajasta, ilman tätä intertekstuaalista suhdetta Vuori voisi olla minkä tahansa sotaikäyvän valtion upseeri. Tekstissä oleva maininta ”oman ilmoituksensa mukaan oli hän murhannut ainakin 14 henkilöä (...)” on olennainen: Vuori ei häpeillyt tekojaan, vaan oli jopa ylpeä verisistä toimistaan. Valkoisten esille tuoma kapinaliikkeen venäläisyys tulee ehkä parhaiten esille juuri Vuoren hahmossa: hänen asunsa ja sapelinsa ovat tulkintani mukaan venäläisen upseerin. Ennen sotaa ja sen alussa venäläisten sotilaiden punaisille antama aseapu olikin eräs syy, mikä teki valkoisten silmissä taistelusta vapaussotaa itsenäisyyden puolesta.

3.2 Terrorin kuvaukset

3.2.1 Joukkomurhat

Valkoinen lehdistö oli viljellyt kuvauksia punaisten *svobodasta*¹⁴⁹ jo marraskuun 1917 suurlakon aikana, mikä oli vaikuttanut merkittävästi asenteiden jyrkentymiseen porvarillisella puolella. Suurlakon väkivaltaisuudet toivat myös maalaisliiton yhteisrintamaan muiden porvaripuolueiden kanssa ja tulevan sodan rintamalinjat alkoivat olla valmiit.¹⁵⁰ Sodan alettua kidutus- ja murhaamiskertomuksia julkaistiin

¹⁴⁹ `Svoboda` tarkoitti alun perin venäjäksi vapautta, mutta muuttui kesän 1917 kuluessa synonyymiksi huliganismille ja kaaokselle. (Alapuro 1997, 38).

¹⁵⁰ Vares ym. 2006, 82.

runsaasti valkoisen puolen lehdistössä ja ne toimivat vastaavalla tavalla kuin suurlakon aikaiset kertomukset: suhtautuminen kapinalliseen jyrkkeni entisestään.¹⁵¹ Punaisten hallussa olevasta osasta Suomea tihkui tietoja murhista ja väkivaltaisuuksista heti sisällissodan alettua. Tiedonkulku oli katkonaista ja huhut olivat merkittävässä osassa, kun Valkoinen Suomi yritti käsittää, mitä maan eteläosassa tapahtuu. Lehdistöstä tuli nopeasti tärkein tietolähde ja samalla valkoisen propagandan äänitorvi. Sodan jälkeen valkoisen puolen traumoja alettiin purkaa kollektiivisesti ja Suomen Kuvalehden sivuilla kertomukset punaisten hirmutöistä ovat arkipäivää erityisesti vuoden 1918 numeroissa.

Joukkosurmista kerrottiin SK:ssa lähinnä kahdella tapaa, artikkelin muodossa olevina kuvauksina tai kaatuneita ja murhattuja valkoisia esittelevän Vapautemme hinta -sarjan yhteydessä. Joskus Vh- sarjan kuolinilmoituksin oli liitetty kirjallisia kuvauksia siitä, miten uhrit olivat päättäneet päivänsä. Vapautemme hinta -sarjaan liitetyt lisätiedot selvensivät lukijoille tapahtumien kulkua ja elävöittivät muuten kovin kaavamaisia kuolinilmoituksia. Esimerkiksi SK:n numerossa 30 / 18 julkaistiin Vh- sarjan kuvakollaasi numero XIV ”*Murhattuja varkautelaisia*”. Kuvien lisänä lyhyt teksti joka alkaa sanoin ”*Sanoin kuvaamaton oli punaisten kapinoitsijoiden verenjano, joka varsinkin tehdasseuduilla muodostui kaameaksi petomaisuudeksi*”. Punaiset nähdään eläimen tasolla oleviksi puoli-ihmisiksi, kun heidän uhrinsa olivat ”*etupäässä paikkakunnan kehittyneintä ja parasta joukkoa*”.

”*Maaliskuun 10 p. 1918 on Noormarkun seudun elämässä synkin päivä. Sinä päivänä verenhimoiset kapinalliset punakaartilaisroistot murhasivat raa`asti puolentoistakymmentä paikkakunnan parasta miestä*”.¹⁵² Kuvalehden kirjoittaessa kapinallisten hirmutöistä negatiivisia sanoja ei säästely; välillä mentiin tautologian puolelle, kun riittävän vahvoja ilmaisuja ei tuntunut löytyvän. Suurin osa ilmauksista on propagandan perussanastoa, kun vastustajasta halutaan antaa mahdollisimman

¹⁵¹ Aktivistit tekivät tietoista ja punaisten julmuuksia liioittelevaa propagandatyötä myös ulkomailla tavoitteenaan hankkia tukea valkoisten sotaponnistuksille. (Manninen 1982, 92). Samoin Suomeen lähetettäville jääkäreille toimitettiin vastaava informaatioita punaisesta terrorista, jotta taisteluhenki olisi pysynyt korkeana. (Lackman 2000, 542)

¹⁵² ”*Vapautemme hinta. Noormarkussa maaliskuussa murhatut*”. SK 34 /1918, 403.

negatiivinen kuva.¹⁵³ Toisaalta monet punaisesta terroristista kertovat jutut ovat aidon epäuskon ja järkytyksen täyttämää, kapina lieveilmiöineen oli valkoisille pitkään käsittämätön irrationaalisuuden purkaus, luonnonkatastrofiin verrattavissa oleva murhenäytelmä: ”*Järjetön kapina murskasi kauniit toiveet ja katkaisi kolmen kunnan veljeksien elämäntyön*”.¹⁵⁴ Valkoiselle diskurssille oli ominaista käyttää punaisten tekemistä surmista substantiivina `murha`, joka viittaa rikoslain pykäliin ja yhdessä vahvikesanojen kanssa antaa käsityksen tahallisesta raakuudesta, jota uhreja kohtaan käytettiin.¹⁵⁵ Joissain tapauksissa vaihtoehtoinen ilmaisu olisi voinut olla `teloitus`, mutta sitä ei luonnollisesti käytetty, sillä siihen liittyy konnotaatioita laillisuudesta ja uhrin syyllisyydestä.

Suomen Kuvalehden näkökulmaa terrorismiin voisi kutsua uhrikeskeiseksi. Tämä tulee esille erityisesti joukkosurmia käsiteltäessä, sillä yksittäisiä murhatapauksia käsitellään hyvin vähän ja yleensä vain silloin, kun niihin liittyy jotain poikkeuksellista.¹⁵⁶ Vapautemme hinta –sarja liittyy jokaiseen nimeltä mainittuun uhriin kasvokuvan ja jonkinlaiset henkilötiedot. Vh –kollaasien tekstimuotoiset osiot ja erilliset punaisesta terroristista kertovat artikkelit toimivat samoin, ne tekevät oikeutta surmansa saaneille ja kertovat heidän tarinaansa. Keskeisinä piirteinä ovat uhrien viattomuus ja paremmuus murhaajiinsa nähden. Tietty korkeassa asemassa olevat uhrin kuvataan kaikkien etua ajaneiksi filantroopeiksi, jotka kiittämätön rahvas murhasi, näin on esimerkiksi kauppaneuvos Gösta Björkenheimin jälkeensä jättämää ja Kymin tehtaiden työläisille tarkoitettu julistusta siteeraavassa jutussa ”*Kymiyhtiön uhrin*”¹⁵⁷. Julistuksen kautta ja lehden lisäysten perusteella Björkenheimista tulee eräänlainen patriarkaaliseen

¹⁵³ Propagandalle ovat keskeisiä erilaiset itseä ja vihollista kuvaavat dikotomiat, kuten hyökkääjä-puolustautuja, sortaja-vapauttaja, hävittävä-rakentava, barbaarinen-kunniallinen jne. (Luostarinen 1986, 39) Stuart Hall (1999, 82) puhuu puolestaan binäärisistä oppositioista, eli kaksinaapaisista vastakohtaisuuksista osana identiteetin rakentumista.

¹⁵⁴ ”*Keskeytynyt suurteollisuusyritys*”. SK 1 / 1919, 8.

¹⁵⁵ Suomen laki II (rikoslaki 21. luku, 2. pykälä): ”*Murha. Jos tappo tehdään 1. vakaasti harkiten, 2. erityisen raa`alla tai julmalla tavalla, 3.vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai 4. tappamalla virkamies virkatoimessaan*”. Paavolainen (1974, 234) on huomannut, että valkoisesta terroristista puhuttaessa käytetään myös tutkimuskirjallisuudessa käsitteitä `teloittaa` `puhdistaa` `rankaista`, mutta ei koskaan sanaa murhata.

¹⁵⁶ Esimerkiksi ihmepelastuminen, kuten jutussa ”*Kahdeksasti ammuttu, mutta elää*” (SK 33 / 18, 388) tai poikkeuksellista julmuutta, kuten suutari Holmbergin kidutusmurhan esiin nostavassa ”*Kapinallisten verityöt Valkeakoskella*” –jutussa: ”[Holmberg] sai kärsiä inhottavaa raatelua; m.m. nyljettiin häneltä päänahka ja liimattiin tilalle paperia”. (SK 33 / 18, 389).

¹⁵⁷ SK 31 / 18, 353.

järjestykseen pohjaava Jeesus-hahmo, joka antaa kuollessaankin anteeksi omille harhaanjohdetuille lapsilleen (eli tehtaan työläisille). Luultavasti tehtailijan julistuksella oli paljon maanläheisempi funktio: saada työt käyntiin ja tehdas tuottamaan niin nopeasti kuin mahdollista, sen jälkeen kun kapina on ohitse.

Suinulan tapahtumat aivan sodan alussa olivat merkittävä tekijä valkoisen puolen asennoituessa kapinaan ja punaisiin. Ennen Suinulaa esimerkiksi Tampereen porvaristo oli suhtautunut vallankumoukseen hyvin maltillisesti, mutta 31.1.1918 muutti paljon.¹⁵⁸ Tapahtumat saivat alkunsa, kun Tampereelta lähti pienehkö joukko valkoisia punaisten rintamalinjan läheisyyteen käydäkseen sissisotaa.¹⁵⁹ Joukko kuitenkin jäi ylivoimaisten punakaartilaisien saartamaksi ja antautui saatuaan kirjallisen vakuutuksen, että heitä ei vahingoiteta. Valkoisten jo antauduttua paikalle saapui Turusta lähtöisin oleva punakaartin osasto, joka aloitti umpimähkäisen ampumisen vankijoukkoon surmaten 17 ja haavoittaen 27 valkoista. Kuvalehdessä Suinulan tapausta käsitellään kahden eri artikkelin laajuudella, joiden sävy on hieman toisistaan poikkeava. Ensimmäinen artikkeli on tavallaan kunnianpalautus Suinulan retkikunnalle, heidän antautumispäätöksensä oli ainoa mahdollinen, sillä ”*Aseinaan muutamia brovningeja ja mauser-pistooleja sekä yksi ainoa sotilaskivääri oli heidän mahdoton vastustaa ylivoimaista vihollista*”.¹⁶⁰ Punakaartin joukoista erottuu inhimillisesti ja antautumissopimuksen mukaan toiminut ”*Tampereen punakaartin johtaja, joka vielä oli talossa, kiiruhti alas ja kielsi varsin jyrkin sanoin ja elein punakaartilaisia meitä ampumasta*.”¹⁶¹ Vastuu surmista laitetaan Turun punakaartin johdolle ja erityisesti Tuomas Hyrskymurrolle, mikä pitää tutkimuskirjallisuuden perusteella paikkansa.¹⁶² Artikkelit antaa joka tapauksessa kaikista punaisista hyvin negatiivisen kuvan, esimerkiksi haavoittuneiden saama asianmukainen sairaalahoito ja hyvät olot vankeudessa jäävät kokonaan mainitsematta. Toinen Suinulaa käsittelevä artikkeli on lyhyempi ja sävyltään voimakkaampi; siitä saa käsityksen, että antautumissopimuksen

¹⁵⁸ Ylikangas 2004, 33.

¹⁵⁹ Toinen teoria on, että 118 miehen joukko oli matkalla rintamalinjojen yli valkoiseen Suomeen, mutta ainakin Ylikangas (2004, 34–35) uskoo, että joukon tarkoitus oli vaikeuttaa punaisten sotatoimia ja sitoa miehiä.

¹⁶⁰ ”*Suinulan veriaamun vuosipäivänä. Mukanaolleen valahtoinen kertomus.*” (SK 5 /1919, 104)

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Jaakko Paavolainen (1967, 151–152) viittaa kyseiseen SK:n juttuun alkuperäislähteenä ja kertoo oman (lähes identtisen) kuvauksensa tapahtumista.

allekirjoittaminen oli punaisten (ja venäläisten) juoni, joka mahdollisti heidän päämääränään olleen antautuneiden murhaamisen.¹⁶³ Lisäksi uhreista julkaistiin artikkeleiden yhteydessä Vapautemme hinta -tyylinen muistotaulu, jossa oli kaikkien kasvokuvat.

3.2.2 Ryöstely, takavarikot ja omaisuuden tuhoaminen

Näkyvässä osassa Kuvalehden terrorikuvauksia ovat punaisten suorittaminen ryöstöjen ja omaisuuteen kohdistuneiden rikosten esittelyt. Punaisiin leimautuneen kansanosan käytös, muun muassa elintarvikemellakat ja ryöstely kesällä - syksyllä 1917 olivat omiaan luomaan omistavalle luokalle turvattomuuden tunnetta, johon vastattiin perustamalla erilaisia suojelusvartioita ja palokuntia.¹⁶⁴ Yksityinen omistusoikeus oli valkoiselle osapuolelle lähes pyhä asia, ja punaisten toiminta koettiin hyvin raskauttavana. Varsinkin sodan aikana punaisten tekemät pakko-otot ja takavarikot koettiin rikollisena ryöstämisenä, vaikka armeijat ovat toimineet kyseisellä tavalla läpi historian.¹⁶⁵ Keskeistä oli laittomuus, punaiset nähtiin kapinoitsijoina, joilla ei ollut mitään oikeuksia kajota toisten omaisuuteen. Louhisaassa sijaitsevan Flemingin kartanoon kohdistunutta aseidenetsintä- ja takavarikointiretkeä kuvaavassa artikkelissa¹⁶⁶ annetaan punaisista kuva sivistymättöminä raakalaisina, joiden päämäärä oli arvokkaan omaisuuden varastaminen ja tuhoaminen: ”*Halki punaisen Suomen ulottunut kapinallisten hävitysraivo on useinkin ennen muuta kohdistunut suuriin kartanoihin ja arvokkaisiin, jopa korvaamattomiin muistoihin*”.¹⁶⁷ Jutun kirjoittaja ei yritäkään ymmärtää punaisten toimia rationaalisena sodankäynnin osana, vaan puhuu punaisista ”*kotienraiskaaajista*”, jotka saivat aikaan korvaamatonta vahinkoa: ”- - *omistajien saapuessa lintujen, syöpäläisten, inhoittavan hajun ja yleisen sekasorron saastuttamaan ennen niin muhkeaan kotiinsa*”.¹⁶⁸ Artikkelin ohessa olevat kuvat puhuvat kuitenkin eri kieltä tekstin kanssa, talon rakenteet ovat kunnossa ja ainoa

¹⁶³ ”*Surullinen vuosimuisto*”. (SK 5 / 1919, 108–109).

¹⁶⁴ Sélen 2001, 16.

¹⁶⁵ Terroria, selustan operaatioita ja väkivaltaista tiedustelua voidaan pitää luonnollisena osana sisällissotaa. (Tikka 2006, 22).

¹⁶⁶ ”*Kapinallisten tuhotyöt Louhisaassa. Perniön roistoväen mellastelu Flemingien ja Mannerheimien linnassa*”. Kirj. I. Havu, SK 35 / 1918.

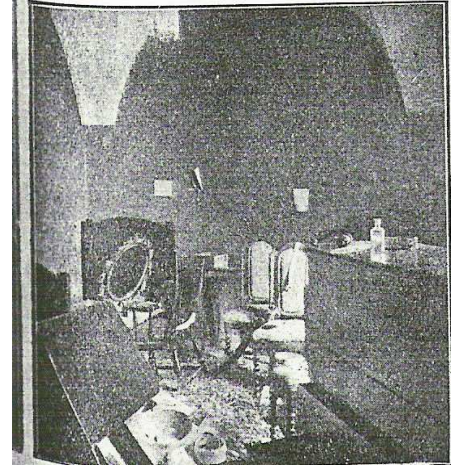
¹⁶⁷ Ibid. 424–425.

¹⁶⁸ Ibid. 424.

näkyvä hävityksen merkki ovat sekaisin olevat huonekalut ja muu irtaimisto, mikä on luultavasti kotietsinnän seurausta. Lopussa kirjoittaja myöntääkin, että suurin osa irtaimistosta on säilynyt vahingoittumattomana.

KUVA 4 (yllä): ”Sekasorto ullakolla” ja KUVA 5: ”Isäntäväen makuuhuone”. SK 35 / 1918, 425.

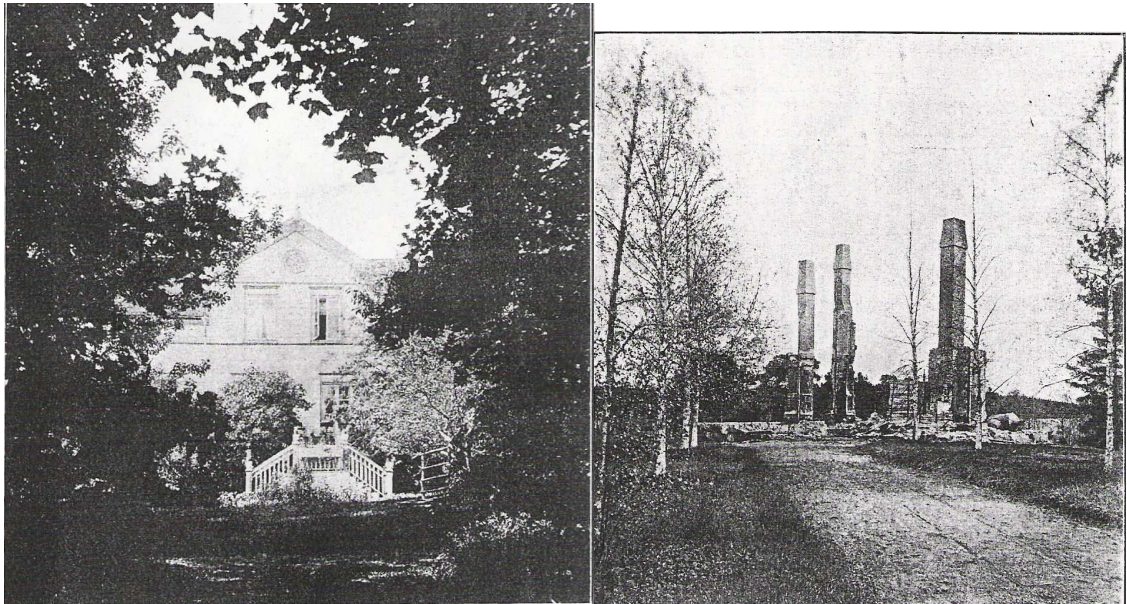
Yleinen punaisten hävitysvimmaa kuvaava SK:n juttu on kuvitettu artikkeli, jossa on ennen – jälkeen –kuvia jostain tietyistä punaisten tuhoamaksi mainitusta kohteesta. Eräs kuuluisimpia tuhotekoja oli Vammalan taajaman tuhoaminen osana punaisten vetäytymistä sodan lopulla. Myös Kuvalehti julkaisi kuvareportaasin kyseisestä tapahtumasta: ”Kaikki minkä punakaartilaiset suinkin kykenivät ja ehtivät hävittämään, sen he hävittivät niin tyystin kuin suinkin voivat.”¹⁶⁹ Vammalan kauppalan polttaminen nousikin erääksi keskeiseksi punaista terroria kuvaavaksi myytiksi, vastaavia ovat esimerkiksi Suinulan, Mustialan ja Viipurin lääninvankilan joukkosurmat. Kuvalehden juttu korostaa punaisten tarkoituksellista julmuutta, he muun muassa polttivat karjalauman navetan sisälle. Toinen keskeinen piirre on täydellinen piittaamattomuus (tai tietämättömyys) tuhottujen rakennusten kulttuurihistoriallisesta arvosta ja esteettisestä kauneudesta. Sotatoimiin liittyneet rakennusten tms. vahingot laitetaan yleensä suoraan punaisten syyksi, näin on esimerkiksi Tampereen kohdalla, vaikka kaupungille aiheutuneista vahingoista merkittävä osa oli valkoisten tykistön syytä.¹⁷⁰ Jossain tapauksissa esitellään myös valkoisten tekemiksi mainittuja sodan tuhoja,¹⁷¹

¹⁶⁹ ”Vammalan kauppalan hävitys”. SK 25 / 1918, 237.

¹⁷⁰ Suurin osa kaupungin tuhoutuneista rakennuksista paloi poroksi 3.4, kun valkoiset tekivät hyökkäystä valmistelevalle tykistökeskitykselle. (Ylikangas 2004, 388). Kuitenkin SK julkaisi tuhoista jutun nimellä ”Tampereen hävitys” (23 / 1918, 198), jossa tuhot laitettiin punaisten niskoille.

¹⁷¹ Esim. SK 21 / 1918, 165 kuvasarja Helsingin työväentalon tuhoista.

mutta ne liitetään kiinteästi sotatoimiin ja ovat siten puolusteltavissa toisin kuin punaisten toimet, jotka ovat tahallista tuhoamista.

KUVA 6. (vasemmalla) ”Sortavalan kartano Lempäälässä. Tuuheiden varjoisten puiden ja vihertävien nurmikenttien ympäröimä päärakennus”. SK 27 / 1918, 274. KUVA 7. ”Kartanon päärakennuksen rauniot. Kaksi viikkoa pommittivat punaiset ja venäläiset kartanoa saaden sen syttymään, jolloin paloi kaikkiaan 17 rakennusta”. SK 27 / 1918, 275. Kontrasti ennen sotaa vallinneeseen neitseellisen tilan ja punaisten aikaansaamaan hävityksen välillä on voimakas. Kuvat itsessään todistavat ainoastaan sodan aiheuttamasta aineellisesta tuhosta, vasta jälkimmäinen kuvateksti langettaa vastuun punaisille, jotka SK:n mukaan tahallisesti tulittivat kartanoa saaden sen lopulta syttymään.

”Monella tavoin kohdistui punaisen hirmuvallan julmuus ja raakuus kirkkoon ja sen edustajiinkin. Mitä julmimmalla tavalla kidutettiin pappeja hengiltä, kirkkoja häväistiin, pappiloita poltettiin j.n.e.”¹⁷² Yksi sisällissodan valkoisen tulkinnan keskeisiä teemoja oli punaisten kirkkoa ja pappeja kohtaan kohdistama vaino. Taustalla oli sosialismin ateistinen perusluonne ja SDP:n ennen sotaa esittämät vaatimukset kirkon ja valtion erottamisesta. Viimeistään suurlakon aikana mukaan liittyi käsitys venäläisestä bolsevismistä, joka halusi tuhota uskonnon ja kaiken korkeakulttuurin ”työläisten paratiisiin” alta. Evankelisluterilainen kirkko asettui korostetusti valkoisten puolelle ja senaatin joukot julistivat käyvänsä pyhää sotaa ihmisyyden ja vapauden puolesta. Kirkkoinstituutiota vastaan kohdistetut hyökkäykset ja niiden kuvaukset sopivat

¹⁷² ”Kansanvallan` kirkkoviha”. SK 37 / 18, 454.

erinomaisesti valkoisen propagandan tarpeisiin ja tuottivat halutunlaista viholliskuvaa vastapuolesta. Tietyt teemat, muuan muassa kirkkojen käyttäminen hevostalleina, ovat peräisin jo ison vihan ajalta.¹⁷³ Vaikka vastakkainasettelu konservatiivisen kirkon ja vallankumouksen välillä oli selkeä, suhtautuminen kirkkoon ja pappeihin jäi paikallisista olosuhteista riippuvaksi.¹⁷⁴

Kuvalehden käsitys punaisesta terroristista on kaiken kaikkiaan melko kaavamainen ja valkoista hegemonista diskurssia myötäilevä. Punaiset nähdään kasvottomana massana, raakalaisina, joiden korkein päämäärä on tuottaa mahdollisimman paljon kärsimystä ja tuhoa, ennen kuin väistämätön tappio koittaa. Heidän uhrinsa puolestaan ovat yksilöitä, joiden hyveellisen elämän kapina julmasti keskeyttää. Uhri ovat myös syyttömiä omaan kohtaloonsa. Uhrikeskeinen asetelma käytännössä pakottaa lukijan samaistumaan heidän kohtaloonsa, sillä punaisten toiminta kuvataan irrationaaliseksi hävitysvimmaksi, vaikka esimerkiksi aseiden takavarikkoja ja kotitarkastuksia voidaan pitää jopa välttämättöminä toimina sotatilanteessa.¹⁷⁵ Kapinallisten ja `kansalaisten` (SK käyttää termiä nimenomaan kuvaamaan valkoista väestönosaa) perustavanlaatuista eroa representoidaan tiettyjen myytin asteelle nousevien tapahtumien kautta; näitä ovat esimerkiksi Suinulan joukkomurha ja Vammalan kauppalan polttaminen. Suhtautumisessa punaiseen terroriin keskeisellä sijalla on laillisuusajattelu,¹⁷⁶ kapina nähdään rikollisena ilmiönä ja kaikki punaisten toimet —leipäviljan takavarikoinnista joukkosurmiin— tätä taustaa vasten. Monet alun perin huhuina liikkeelle lähteneet tiedot punaisten julmuudesta esitetään SK:n sivuilla täytenä totena, punaiset ja heidän venäläiset liittolaisensa ovat verenhimoisia petoja, joiden tekemäksi mikään raakuus ei ole mahdotonta. Epätosista huhuista tuli osa valkoista totuutta ja ne jäivät elämään omaa tarinaansa pitkälle sodan jälkeen.¹⁷⁷

¹⁷³ Joutsassa punaiset käyttivät SK:n mukaan kirkkoa varastona, tallina ja tanssipaiikkana. (37 / 1918, 454)

¹⁷⁴ Paavolaisen tilastojen mukaan sodan aikana murhattiin yhteensä 8 pappia. Kouvolan ”murhakeskuksessa” päätti päivänsä kaikkiaan 5 pappia, muut tapaukset ovat yksittäisiä. Kaikkiaan maassa oli 1 000 pappia vuonna 1918. (Paavolainen 1967, 187).

¹⁷⁵ Kotitarkastuksia luonnehdittiin esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”*Etelä-Suomessahan ennen kuulumattoman julmat ihmispedot tunkeutuivat tavallisesti yöaikaan koteihin ja murhasivat jokaisen, jonka käsiinsä saivat*”. (”*Kansalaissodan uhreiksi joutuneita saman perheen jäseniä*”. SK 1 / 19, 21).

¹⁷⁶ Ketonen (1983, 140) pitää laillisuusajattelua jopa maailmankatsomuksena tuon ajan Suomessa.

¹⁷⁷ ”*Usko punaisten yleisesti harjoittamiin julmiin kidutuksiin (...) perustuu ratkaisevalla tavalla valheellisiin väittämiin.*” (Paavolainen 1967, 264–265).

3.3 Amatöörit rintamalla ja sen takana

3.3.1 Punakaarti sodassa

Suomen Kuvalehden suuri ”sotanimero” ilmestyi heti taisteluiden tauottua Helsingissä ja se oli täynnä sotatapahtumia kuvaavaa materiaalia. Helsinkiä ympäröivät venäläisten linnoitukset (joita punakaarti oli miehittänyt) oli juuri vallattu ja lehti oli saanut käsiinsä tuoreita kuvia ko. linnoitteista. Asemat olivat erittäin raskastekoisia ja ilmeisen valloittamattomia, ”mikäli saksalaiset olisivat niitä miehittäneet.”¹⁷⁸ Koska valkoinen armeija oli kuitenkin helpohkosti ne vallannut, saa lehden kuvareportaasista käsityksen, että punakaarti oli taisteluteholtaan vaatimaton, eikä osannut hyödyntää venäläisten mahtavia rakennelmia. Kyseinen juttu on kuitenkin selkeä poikkeus yleisestä linjasta, sillä SK otti hyvin vähän kantaa punakaartin taistelutehon puutteeseen. Punaisten armeija oli korostetun improvisoitu ja koulutettuja sotilaita oli hyvin vähän. Valkoisten puolella tilanne oli varsinkin sodan alussa vastaava, mutta Saksasta saapuneet jääkärit ja ruotsalaiset vapaaehtoiset korjasivat tilannetta sodan edetessä. Joka tapauksessa Suomen sisällissota oli amatöörien sotaa.¹⁷⁹

Punakaartin huonosta kurista ja sotilaallisesti kyseenalaisista toimintamalleista (esimerkiksi päälliköiden valitseminen äänestämällä) tuli myöhemmin irvailun kohde ja valkoisen armeijan negaatio. Valkoinen armeija ja erityisesti sodan jälkeen uudelleen perustettu suojeluskuntalaitos halusivat selkeästi päästä eroon sodan aikana tulleesta ”valkokaarti” –maineesta, mikä näkyy varsinkin Kuvalehden vuosikerran 1919 sivuilla: ”Mutta ne paraatit! Ne vasta olivat komeita ja juhlallisia.(...) Oli se toista kuin punakaartin käännös `Muliinin puoleisella jalalla munakauppaan päin`”.¹⁸⁰ Karrikoiden ilmaistuna punakaarti oli kaikkea sitä, mitä valkoinen armeija ei ollut: ”Ilman johtoa, ilman kuria pyrki itse kukin eteenpäin, minkä ennätti”.¹⁸¹ Ero tulee esiin jo osapuolten nimissä; termi `valkokaarti` oli käytössä melko yleisesti SK:n ensimmäisissä sodan jälkeen ilmestyneissä numeroissa, mutta jäi sen jälkeen vähitellen

¹⁷⁸”Taistelut Helsingin lähistössä”. (SK 5-22 / 1918, 14).

¹⁷⁹ Katso esim. Tikka 2006, 26.

¹⁸⁰”Varsinais-Suomen suojeluskunnat. Piirteitä Varsinais-Suomen suojeluskuntien tähänastisesta toiminnasta”. (SK 12 / 1919, 274).

¹⁸¹ SK 23 / 1918, 202: ”Siperiaan”.

pois. Sen korvasivat ”sotaväki”, ”valkoinen armeija” tai ”suojeluskunta”. Punakaartin nimi sen sijaan on jäänyt pysyväksi, vain harva tutkija puhuu nykyään esimerkiksi ”kansanvaltuuskunnan armeijasta”.

3.3.2 Kansanvaltuuskunnan hallintokulttuuri

Kuvalehden jutuissa kansanvaltuuskunta ja sen eri hallintoelimet näyttävät punakaartiakin voimakkaammin amatöörien toimeenpanemana teatterina, jossa epäpätevät työmiehet (ja monesti kansallinen pohjasakka, rikolliset yms.) pääsivät hoitamaan keskeisiä tehtäviä. Hyvä esimerkki on J. Mäen kirjoitus ”*Valtiollinenko vai sotavanki*” SK:n numerossa 19 /1918. Siinä jutun kirjoittaja yrittää päästä tapaamaan vangittua ystäväänsä, mutta punaisten ailahtelevat, epäpätevät ja äkkipikaiset virkailijat eivät tätä salli. Kirjoittaja käy kolme kertaa kansanvaltuuskunnan hallintorakennuksessa yrittämässä tapaamista, päästen joka kerralla yhden kerroksen ylemmäs (vankeja säilytettiin kolmekerroksisen talon ylimmässä kerroksessa). Punaisten virkamiehet antavat erilaisia lupalappuja ja puhuvat toistensa päälle, koko toiminta vaikuttaa erittäin epäpätevältä ja improvisoidulta. Juuri kun kirjoittaja on saamassa luvan tapaamisen, paljastuu, että kyseinen vanki onkin sotavanki, jota ei voi tavata, eikä vierailuoikeuden omaava poliittinen vanki, kuten kaikki olivat olettaneet.

KUVA 8. ”Punakaartin julmuripäällikkö Kaljunen Karjalan kannaksella. Hän on otattanut itsestään kuvan harppi kädessä ja kartta edessään pöydällä tahtoen näytellä suurta sotapäällikköä.” SK 21 / 1918, 166. Kaljusen hahmossa on paljon samaa kuin luvun ensimmäisessä kappaleessa esitellyissä Kasperi Tantussa ja Juho Vuoressa. Hän on hienosti pukeutunut ja mahtipontisen näköinen, mutta SK:n tulkinnan mukaan todellisuudessa pelkkä alaluokan rikollinen ja sodankäynnistä tietämätön murhamies. Kaljunen oli poikkeustapaus punaisten päälliköiden joukossa, hän murhasi Paavolaisen (1967, 143) tietojen mukaan omakätisesti 4 ihmistä ennen sotaa ja 13 sen aikana. Hänestä tulikin sodanjälkeisessä vapaussotakirjallisuudessa punapäällikön stereotyyppi ja myyttinen hahmo. Ilmeisesti Kuvalehti olettaa lukijoiden tietävän Kaljusen teot, sillä yllä olevan kuvan ja kuvatekstin lisäksi tarkempaa esittelyä hänestä ei lehdessä ole.

Punaisten oikeuslaitos –erityisesti vallankumousoikeudet– joka ulotti tuomiovaltansa valkoisina pitämiinsä siviileihin oli erityisen kova pala purtavaksi sortovuosien oikeustaistelussa pintansa pitäneelle Suomen yhteiskunnalliselle eliitille. Niiden langettamat tuomiot koettiin mielivaltaisiksi ja oikeuden jäsenet täysin epäpäteviksi: ”*Kansan`-valta teki hänestä [murhasta vankilassa istunut suutari Tanner] `asessorin` vallankumousoikeuteen, jossa jakeli murhatuomioita ja piti huolen täytäntöönpanosta*”.¹⁸² Lainausmerkkien käyttö on hyvin yleistä punaisten hallintoa käsitellessä, mikä viittaa suoraan siihen, ettei kysymyksessä ole oikea, laillinen hallitus, vaan kapinan kautta valtaan noussut tilapäishallinto. SK:n suhtautumisessa kapinahallitukseen oli hieman samaa kuin vanhassa tarinassa ”päivä kuninkaana”: demoralisoitunut alaluokka sai hetkeksi vallan käsiinsä ja teki omasta hallinnostaan lähes karnevalistisen parodian lailliselle hallitukselle. Suhtautuminen punaisten hallinnossa toimineisiin oli valkoisten voiton jälkeen erittäin jyrkkää, kapina koettiin kaiken kaikkiaan kriminaalina ilmiönä ja monet sotaan liittyneet välttämättömyydet erittäin raskauttavina.¹⁸³ Tuomiot olivat myös sen mukaisia.

3.3.3 Punaisten vankina

Miehitysvallan alla eläminen ja pelko punaisen terrorin kohteeksi joutumisesta olivat keskeisiä tekijöitä valkoisen Suomen analysoidessa tapahtumia sodan jälkeen. Punaisten

¹⁸² SK 34 / 1918, 415. Tikan (2004, 108) mukaan oikeuksien jäsenet olivat usein kohtuullisen hyvin toimeentulevia ammattityömiehiä tai käsityöläisiä. Punakaartin rankaisutoimet (oikeudet mukaan lukien) ovat lisäksi rakenteeltaan lähes identtisiä valkoisten vastaavien kanssa (Tikka 2004, 113).

¹⁸³ Paavolainen 1974, 147–148.

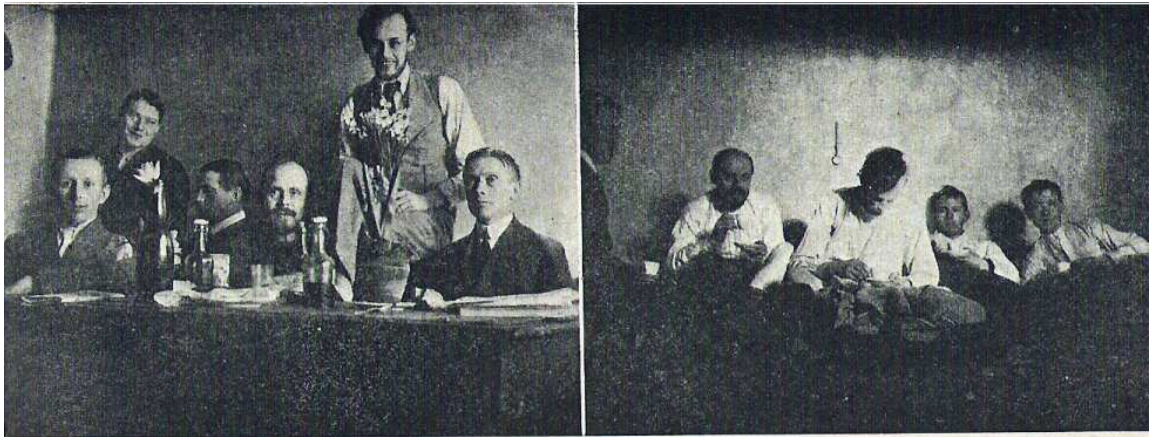
kapina oli käsittämätön tapahtuma rauhalliseen elämään tottuneelle suomalaiselle porvaristolle, jolle sortokausien tapahtumat edustivat laittomuuden ja terrorin huipentumaa. Kansanedustaja Antti Mikkolan murhan jälkeen ei ollut mitään, mitä olisi pidetty liian pahana uskottavaksi. Kaikesta huolimatta punaisten vastustajiinsa kohdistamat systemaattiset toimet olivat yleisesti melko lieviä, Anthony Upton on jopa kutsunut Suomen vallankumousta itsetuhoisan lempeäksi. Ero Venäjän bolševikkien toimintaan on silmiinpistävä; siellä terrorista tehtiin virallisestikin osa sodankäyntiä.¹⁸⁴ Amatöörimäisyys oli toinen leimaa antava piirre punaisten keskeisimpiin vastustajiinsa kohdistamilla toimilla, esimerkiksi porvarillisten puolueiden johtoryhmän annettiin kokoontua Helsingissä täysin vapaasti 27.1.1918, jolloin vallankumous oli jo alkanut ja maa sisällissodassa. Kuvalehdessä punaisten hampaisiin joutuneista ja vangitsemista ”kunniallisista kansalaisista” on kirjoitettu lähinnä vangittujen itsensä toimesta sekä juuri sodan loputtua tapahtuneiden vapauttamisten yhteydessä. Erotan nämä kirjoitukset muusta punaisesta terrorista, sillä vangitsemisten ja kuulusteluiden takana oli punaisten hallintokoneisto, jonka kuvauksiksi artikkelit samalla muodostuivat. Murhia ja muita julmuuksia (joita käsittelem toisaalla) ei ainakaan kaikilta osin voi yhdistää kansanvaltuuskunnan ja punakaartien organisaatioiden toimintaan, ja mikä vielä tärkeämpää, niiden uhrin eivät jääneet kertomaan kokemuksistaan.

Saksalaisten Hämeenlinnan vankilasta vapauttamien valkoisten vankien kohtaloa käsittelevä kirjoitus ”*Sotapäivillä Hämeenlinnassa*”¹⁸⁵ tuo esiin punaiset toisenlaisessa valossa kuin yleensä. Lyhyehkö juttu on kuvitettu ja siitä saa käsityksen, että vankeja oli kohdeltu asiallisesti ja he olivat vapauttamishetkellä hyvissä sielun ja ruumiin voimissa: ”*Hämeenlinnan vankilassa säilytetyt punaisten vangit olivat vartijainsa suojaamina ja saksalaisten sankarien nopean, päättävän ja taitavan väliintulon kautta saaneet säilyä hengissä*”. Punaiset nähdään tässä epäyhtenäisenä joukkona, jossa oli sekä hyviä että pahoja henkilöitä; toiset suojasivat vankeja huonompien aineiden väkivallalta. Tämä kertoo punaisten epäyhtenäisyydestä ja komentoketjujen heikkoudesta. Vankeja kuvataan termeillä ”rauhalliset kansalaiset”, heidät vangitsemisensä oli punaisten mielivallan tulosta ja mikäli he olivat johonkin syyllistyneet, se oli ainoastaan laillisen

¹⁸⁴ Tikka 2004, 37

¹⁸⁵ SK 27 / 1918, 262.

hallituksen puolustaminen ja sen käskyjen täyttäminen. Vaikka kohtelu oli hyvää, tärkeämpi asia on vangitseminen ylipäänsä, se oli jotain uskomatonta aikakauden mittapuulla, punaisten toiminta oli legalismiin pohjaavalle suomalaiselle poliittiselle kulttuurille täysin vierasta. Esimerkiksi vanhasuomalainen poliitikko Lauri Ingman oli pitkään haluton uskomaan ”etteivät kunnialliset Suomen kansan luottamusmiehet voisi olla henkilökohtaisesti turvallisina kodeissaan”.¹⁸⁶

KUVA 9 (vasemmalla): ”Syntymäpäivän vietto vankilassa” ja KUVA 10: ”Aamukahvin juonti samassa paikassa”. ”Punaisten vankina” SK 15 / 1919, 351.

”Punaisten vankina” –niminen haastattelu kuvaa erään vangin kokemusten kautta oloja vankeudessa ja arkea kapinallisten käsissä. Esille nousee punaisten vartijoiden välinpitämätön ja harrastelijamainen suhtautuminen työhönsä: ”kukkiakin oli onnistuttu saamaan, kun vartijoilla sattui olemaan tärkeämpiäkin tehtäviä kuin lähetysten vartiointi”. Olot olivat muutenkin varsin hyvät, minkä kertoja auliisti myöntää: ”Jouduttuamme miliisin hoidon alaiseksi ja kotiuduttuamme uuteen asuntoon muuttui olomme, kuten kuvasta näkyy, jokseenkin siedettäväksi”. `Jokseenkin siedettävä` on tässä tapauksessa hieman harhaanjohtava ilmaus, sillä kertoja oli ottanut yllä olevat kuvat omakätisesti vankeudessa ja hän sai valkoisten maanalaisten tiedotuslehden ”Vapaan Sanan” tuoreeltaan luettavaksi sen ilmestyttyä! Molempien vankikertomusten taustalta on silti löydettävissä toisenlaisia tunteita: punaisten toiminta oli epäjohtonmukaista ja valtasuhteet epäselviä, mikä saattoi johtaa paitsi vankien lepsuun

¹⁸⁶ Vares 1996, 121.

vartioitiin, myös nopeaan päätymiseen kiväärinpiipun eteen.¹⁸⁷ Ainakin Hämeenlinnan vapauttamista kuvaava juttu antaa ymmärtää, että vain aika pelasti vangit kokemasta Viipurin lääninvankilan asukkaiden kohtaloa. Punaisesta terrorista teki niin pelottavaa juuri sen sattumanvaraisuus ja arvaamattomuus.¹⁸⁸ Punaisten vankina –jutusta on löydettävissä myös humoristisia sävyjä, mihin luultavasti vaikuttaa se, että itse tapahtumista on jo vuosi ja pahin shokkivaihe takanapäin.

Punakaartin ja kapinahallituksen kyvyttömyyttä ja amatöörimäisyyttä korostavien juttujen taustalla voi nähdä valkoisen Suomen identiteetin rakentamisprosessin. Punaiset olivat mainio vertailukohta, kun vastaisenäistynyt Suomi halusi profiloitua omien kansalaistensa silmissä vakavasti otettavana valtiona. Esimerkiksi maan armeija oli sekasortoisessa tilassa sodan jälkeen, päteviä upseereita oli vähän, kalusto monenkirjavaa ja karkuruus yleistä.¹⁸⁹ Silti vertailu sodanaikaiseen punakaartiin antoi lehden lukijoille käsityksen, että kyseessä on tehokas ja motivoitunut sotavoima. Punaiset nähtiin ”oikean Suomen” vääristyneenä peilikuvana,¹⁹⁰ heidän toimintansa oli paitsi traagista myös tragikoomista. Pelon ja inhon lisäksi punaisiin vallanpitäjiin suhtauduttiin ylemmydentuntoisella halveksunnalla. Suomalaiselle eliitille, joka oli menettänyt tilapäisesti valta-asemansa vallankumouksen jälkeen, oli tärkeää nähdä etteivät punaiset saaneet hallintokoneistoaan toimimaan. Tämä vahvisti heidän käsitystään siitä, että he olivat korvaamattomia, mikäli Suomi aikoi pysyä sivistysvaltioiden piirissä. Venäläinen bolsevismi (jonka haara punaisten kapinan tulkittiin olevan) oli alkukantaisen aasialaisuuden ilmentymää, massapsykoosia ja rahvaanvaltaa. ”Suomen kokeilu” todisti sosialismin soveltamisen käytäntöön olevan mahdotonta, tätä tulkintaa vielä vahvisti Kuvalehdinkin sivuilla runsaasti tilaa saaneet kuvaukset Neuvosto-Venäjäältä.¹⁹¹

¹⁸⁷ Suinulan tapahtumat, jossa valkoiset antautuivat kirjallisen vakuutuksen perusteella Tampereen punakaartille, mutta joutuivat tämän jälkeen Turusta tulleen ”lentävän osaston” murhaamiksi, on hyvä ja valkoisella puolella paljon julkisuutta saanut esimerkki.

¹⁸⁸ Tikka (2004, 112–113) on todennut punaisten terrorin olleen ainakin osaksi suunnitelmallista puhdistustoimintaa ja osa sodankäyntiä, mutta tämä ei suoraan vaikuta aikalaiskuvausten tasolle ainakaan Suomen Kuvalehdessä. Suunnitelmallisuus on attribuutti, jota on vaikea yhdistää kuvauksiin punaisten väkivaltakoneiston toiminnasta tämän tutkimuksen aineiston perusteella.

¹⁸⁹ Kronlund 1993, 13.

¹⁹⁰ Toiseuden käsitteestä osana identiteetin rakentamista, katso esim. Karemaa 2004, 237.

¹⁹¹ Hyvä esimerkki on aukeaman laajuinen kuvareportaasi ”Miltä Pietarissa nykyään näyttää”. (SK 48 /1919, 1034–1035).

3.4 Punakapinan anatomia

3.4.1 Punaisten hirmuvalta

Suomen Kuvalehdessä selkeästi yleisin kapinaa luonnehtiva ilmaus on `hirmuvalta`. Taustalla ovat ennen kaikkea kokemukset punaisten miehitysvallan alla elämisestä: kukaan ei ollut sivullinen vaan kaikkien täytyi valita puolensa.¹⁹² Kokemukset punaisesta terrorista olivat omiaan jyrkentämään valkoisten asenteita, keskeistä oli punaisen terrorin mielivaltaisuus ja arvaamattomuus: oikeastaan kukaan ei ollut täysin turvassa. Tavanomaisetkin punaisten toimet (esimerkiksi ruokavarojen säännöstely ja takavarikot) koettiin oikeudettomana puuttumisena kansalaisten asioihin ja myöhemmin niitä käsiteltiin rikoksina. Ehkä hirmuvalta- käsitteessä on nähtävissä kaikuja myös muista vallankumouksista, esimerkiksi Pariisin kommuuni ja marraskuun vallankumous Venäjällä käsitettiin porvarillisissa piireissä vastaavalla tavalla alaluokan hirmuvallaksi. Isovihan merkitystä suomalaisessa kansanperinteessä ei myöskään voi väheksyä, vanhat kuvaukset vainolaisesta herätettiin henkiin ja liitettiin tulkintaan punaisten hirmuvallasta.¹⁹³

Runot olivat varsinkin Kuvalehden vuoden 1918 numeroissa yleistä sisältöä ja niiden keskeinen aihe oli voitettu sota ja valkoisen armeijan sen aikana osoittama sankaruus. Runoissa punaisen hirmuvallan aikaa verrattiin synkeään yöhön tai takatalveen, joka lopulta päättyi valkoisten voittoon. Valkoisten voitto puolestaan rinnastui kevääseen tai aamuun: ”Niin paljon kyllä halla kaas, mut kevät nostaa voipi”.¹⁹⁴ Runot voidaan liittää Etelä-Suomessa vallinneen ”ylösnousemuksen euforian”¹⁹⁵ osaksi, punaisten vallan päättyminen oli suuri helpotuksen ja uuden toivon aihe porvarilliselle kansanosalle. Hirmuvallan päättymisen aiheuttama riemu ja innostus ovat keskeisiä aiheita SK:n heti sodan jälkeen ilmestyneissä numeroissa, varsinainen tilinteko tapahtuneen kanssa alkoi vasta hieman myöhemmin. Kuvalehden ilmestymispaikka oli Helsinki, joten on

¹⁹² Tikka 2006, 64.

¹⁹³ Esimerkiksi ”Isoviha 1710–21. 1917–” kirj. Arvid Mörne, suom. Aarni Kouta, SK 25 / 1918, 235. Teksti on suomennettu kuvaus taistelusta venäläistä maahantunkeutujaa vastaan ”käskyä kuullen ruotsalaisten pyhän lain”. Otsikossa on ”nykyisen” isonvihan päättymispäivä jätetty avoimeksi, vaikka sota oli jo päättynyt.

¹⁹⁴ ”Kevät kutsuu”. kirj. Antti Rytönen, SK 22 / 1918, 184.

¹⁹⁵ Vares 1996, 132.

luonnollista että lehden toimituskunta tempautui mukaan tähän vapautumisen riemujuhlaan.

3.4.2 Valtiopetos

Kuvalehden ensimmäisessä sodan jälkeen ilmestyneessä numerossa esiteltiin punaisten liikkeelle laskemia ”väärää seteleitä”, joita he olivat ”maalaisten” pakottaneet lunastamaan.¹⁹⁶ Seteleitä tärkeämpi asia on artikkeliin sisältynyt luonnehdinta päättyneen sodan luonteesta; punaiset olivat nousseet kapinaan ”laillista hallitusta ja kansan valitsemaa EDUSKUNTAA vastaan”.¹⁹⁷ Jo sodan aikana käsitys punaisten maanpetturuudesta oli ollut keskeisellä sijalla valkoisten propagandassa,¹⁹⁸ ja myöhemmin siitä tuli tärkeä osa vapaussotatulkintaa. Konkreettinen seuraus tästä tulkinnasta oli kaikkien kapinallisten ja punaisiksi miellettyjen ainesten tutkiminen ja tuomitseminen valtiorikosoikeuksissa sodan jälkeen. Valkoisen osapuolen identiteetin rakentamisessa laillisuudella ja vastustajan diskriminoinnilla on ainakin Suomen Kuvalehden perusteella keskeinen rooli. Venäläisten osuus kapinassa ja heidän ennen sotaa (ja sen aikana) harrastamansa bolsevistinen kiihotus on tiukasti kytköksissä maanpetturuustulkintaan ja sekin hyvin esillä SK-aineistossa. Esimerkiksi numerossa 31 / 1918 julkaistu mielipidekirjoitus muistelee sotaa edeltänyttä kesää Helsingissä ja sitä kuinka bolsevikkien agitaattori ”*piti palopuheita vallankumouksen puolesta Nikolain kirkon rappusilla*”. Yleisöksi kyseinen puhuja oli saanut ”*yhteiskunnallisesti vähämielisen joukon, jonka aivoissa ensiksi kypsyi se veren ja kauhun sato, joka sittemmin Suomessa korjattiin*”. Vastaavalla tavalla numerossa 32 / 1918 on esillä kuva ja selitysteksti ”*Ylläoleva kuva osoittaa, miten läheiset olivat Porin sosialistien johtomiesten ja siellä majailevien venäläisten sotamiesten välit jo ennen aseellisen kapinan ja valtiopetoksen alkua*”.¹⁹⁹

¹⁹⁶ ”*Sota-ajan rahoja*”. SK 5-22 / 1918, 43.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Vaasaan kokoontuneet porvarilliset senaattorit katsoivat heti sodan alettua itsenäisyyden olevan vaarassa punaisten valtiopetoksen takia. (Manninen 1982, 77).

¹⁹⁹ ”*Porin `työväen` johtajain ja venäläisten matruusien `veljeily`*”. (SK 32 / 1918, 377).

KUVA 11: ”Porin `työväen` johtajain ja venäläisten matruusien `veljeily`”. SK 32 / 1918, 377. Kuva on hyvä esimerkki valkoisen totuuden tietoisesta historiapolitiikasta. Kuvaa selittävässä tekstissä se on mainittu otetuksi keväällä 1917 ”ennen aseellisen kapinan ja valtiopetoksen alkua”. Maaliskuun vallankumoukseen reagoitiin Suomessa yhteiskuntaluokasta riippumatta vapautumisen riemuna, jolloin ovet veljeyteen ja vapauteen olivat avoinna (Alapuro 1995, 157). Venäläisiä sotilaita pidettiin maanmiehinä ja heidän nousuaan johtajiaan vastaan oikeutettuna. Asenteet kuitenkin alkoivat muuttua kesällä 1917, kun venäläinen sotaväki osallistui levottomuuksiin ja tuki punaisia. Lopulta päädyttiin tilanteeseen, jossa melkein vuosi aiemmin otettu kuva symboloi kapinallisten ja venäläisten läheisiä välejä sisällissodan aikana. Oma lukunsa ovat selitystekstiin liitetyt maininnat suomalaisista ”tovereista” (lainausmerkit alkuperäisiä), muun maussa kuuluisa työväenjohtaja Eetu Salin on ”keittiönomistaja”.

Valtiopetostulkintaan liittyy läheisesti valkoisella puolella sijaa saanut eksklusiivinen käsitys Suomen kansasta. Kapina oli varsinkin yhteiskunnalliselle eliitille uskomaton ja hirveä asia, mihin Suomen lainkuuliaisien kansan ei uskottu kykenevän. Vanha valistusajattelun positiivinen kansankuva oli mennyttä ja sivistyneistön kulttuuroptimismi sen mukana.²⁰⁰ Suora johtopäätös olikin, että kapinalliset eivät kuuluneet Suomen kansaan, vaan olivat vierasta alaluokkaa, jotka venäläinen kiihotus oli villinnyt. SK käytännössä puhuu kansasta valkoisen osapuolen synonyyminä, samoin `kansalainen` (myös rauhallinen kansalainen, lainkuuliainen kansalainen) saa vastaparikseen punaisen maanpetturin. Jos punaisista käytetään kyseisiä termejä, ne ovat tavallisesti lainausmerkeissä; hyvin yleistä on puhua punaisesta ”kansanvallasta”, mikä pyrkii tuottamaan lukijalle konnotaation: punaisten kapina oli kaikkea muuta kuin kansanvaltaa. Erilaiset venäläiset ja punaiset samaistavat ilmaukset toimivat saman funktion mukaan, ne erottivat vapaussotaa käyvän Suomen kansan ja vieraan

²⁰⁰ Mylly 1999, 60.

vastapuolen. Kuvalehdessä yleisesti käytetty ilmaisu on ”punaryssä”, joka perusmuotonsa lisäksi esiintyy vaihtelevissa kirjoitusasuissa.²⁰¹ Rivien välistä on luettavissa valkoisessa Suomessa luultavasti melko yleinen asenne: sosialisti = bolševikki = venäläinen. Lisäpainoa maanpetossyytöksille antoi punaisten johtomiesten pakeneminen rajan yli Neuvosto-Venäjälle,²⁰² kun vallankumous oli päättynyt tappioon. Hanna Järven kirjoittama ja silminnäkijäkuvauksena esitelty SK:n juttu kertoo Lappeenrannan punaisten pakenemisesta kohti itää.²⁰³ Pelastuksen uskotaan löytyvän rajan takaa, sekavan joukon päämääränä on päästä ”*Siperian kansalaisiksi*”.

3.4.3 Johtajien kiihotus ja rahvaan lankeemus

”Kirjailijatar luo tässä kuvan kahdesta veljestä, jotka perheineen asuivat samaa uudistaloa. Toinen ahersi kotikonnullaan ja meni lopulta tuntonsa ääntä kuunnellen valkoisten riveihin. Toinen kulki innokkaasti mukana kaikissa työväenyhdistyksen hommissa ja oli ensimmäisiä miehiä punakaartin rivissä koettaen houkutella sinne veljeäänkin”.²⁰⁴

Kyseinen kertomus on fiktiivinen, mutta sen taustalta voidaan löytää valkoisella puolella yleisiä käsityksiä kapinan luonteesta ja syistä. Vastakkain ovat topeliaanisen ihanteen mukainen ahkera ja vähään tyytyväinen isovehi sekä työväenliikkeen kiihotuksen pilaama pikkuveli, joka haluaa epäkohtiin helpon ratkaisun ja nousee vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastaan. Isoveli esitetään viisaana ja kaukonäköisenä; hän ei lähde otollisesta tilaisuudesta huolimatta mukaan punakaartiin, toisin kuin kiihkon ja innostuksen valtaan joutunut pikkuveli. Pikkuveljen tuodessa ryöstösaalista kotiin, isovehi saa tarpeekseen ja lähtee valkoisten puolelle sotaan. Lopulta työväenjohtajiensa huijaama pikkuveli tulee tappion kärsineenä kotiin, mutta isovehi ei häntä hylkää ”*osoittaen siten, mitä todellinen veljeys on.*”²⁰⁵ Porvaristolle ja muulle eliitille oli sodan jälkeen mahdotonta uskoa, että suuri osa kansaa olisi yhtäkkiä hylännyt kaiken aiemmin oppimansa ja noussut omiaan vastaan. Tämä olisi myös

²⁰¹ Ehkä tietynlainen huipennus on ”*punakaartilaisryssäläinen joukko*”. (”*Uni kansantahdosta toteutunut*”. SK 20 / 1918, 146).

²⁰² Selvennyksenä mainittakoon, että kymmenet tuhannet punaisten rivisotilaat ja siviilit yrittivät tappion häämöttäessä paeta itärajan yli, mutta he joutuivat valkoisen armeijan saartamiksi ja vangeiksi.

²⁰³ ”*Siperiaan*”. (SK 23 / 1918, 202–203).

²⁰⁴ ”*Veljekset*”. (SK 27 1918, 263).

²⁰⁵ Ibid. Kirjoittajan vertailu punakaartin ”*toverihengen*” ja todellisen veljeyden välillä tulee mielenkiintoisella tavalla lähelle sosiologista käsitteparia *gemeinschaft-gesellschaft*.

merkinnyt, että yhteiskunnan rakenteelliset epäkohdat olisi implisiittisesti tunnustettu. Keskeiseksi punakapinan syyksi löydettiin radikaalien johtajien ja venäläisten ääriainesten harjoittama kiihotus, joka villitsi oppimattoman rahvaan. Kapinaan noussut työväestö nähtiin alempiarvoisena massana, jota sen johtajat manipuloivat tahtonsa mukaan. Gösta Björkenheimin aiemminkin siteeratussa julistuksessa on kuvaava pyyntö kaikkivaltiaalle: ”*Rukoilkaa että Hän lahjoittaisi teille [punaisille] takaisin kadottamanne persoonallisuuden.*”²⁰⁶

Hieman edellistä vastaava novelli ”*Kaksi vanhaa*” löytyy SK:n numerosta 9 / 1919. Päähenkilönä on punakaartin liittynyt poika, joka palaa vanhempiansa luokse tappion jälkeen. Isä on ankara, eikä halua ensin edes tunnustaa poikaa omakseen, mutta heltyy lopulta, kun tajuaa pojan erehtyneen pahanpäiväisesti: ”*Kirotut olkoot, jotka sinut houkuttelivat harhaan! Ilman heitä olisit ollut sankari kuten veljesikin* [veli oli saanut surmansa valkoisten riveissä]”.²⁰⁷ Kaartiin liittynyt veli on siis pohjimmiltaan hyvä ja lainkuuliainen kansalainen, jonka agitaattorit houkuttivat harhaan, minkä hän itsekin myöntää: ”*Olen itsekin kärsinyt huomattavasti, että olin petetty*”.²⁰⁸ Tappion hetkellä totuus kuitenkin tulee ilmi ja harhaanjohdetut rivimiehet tajuaavat asioiden todellisen laidan. Valkoinen Suomi ei voinut kääntää selkäänsä kymmeneen tuhansiin nousevalle punaisten rivimiesten massalle, joten johtajat saivat syntipukin roolin. Kaikki kapinalliset olivat silti rikollisia, mutta tietynlainen anteeksianto oli mahdollista, kunhan rikokset oli sovitettu ja sosialismin harhaoppi hylätty.²⁰⁹

3.4.4 ”(...) ja harakat naapurin harjalla nauroivat myötä”

Kyseinen katkelma on osa Hilja Aaltosen runoa ”Vapaus”,²¹⁰ joka kertoo allegorisen tarinan Suomen vapautumisesta vieraan vallan ikeestä. Runossa sotaa pidetään itsenäisyyden takeena, valkoinen armeija kukisti itsenäisyyttä vastaan taistelleet sosialistit ja venäläiset. Venäläisten osuus sodassa ja heidän punaisille antamansa apu

²⁰⁶ ”Kymi-yhtiön uhrin”. (SK 31 / 1918, 353).

²⁰⁷ ”Kaksi vanhaa”. (SK 9 / 1919, 214).

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Kaikki kapinaan osallisena olleet, naisista ja lapsista kansanedustajiin, tuomittiin nimenomaan tekojensa mukaan, eikä lieventäviä asianhaaroja huomioitu. (Tikka 2006, 136).

²¹⁰ ”Vapaus”. SK 21 / 1918, 150.

oli välttämätön osa vapaussota-tulkintaa sodan aikana ja sen jälkeen.²¹¹ Kuvalehden sivuilla venäläisiä käsitellään ensisijaisesti kiihottajina kapinaan, kuten edellisissä kappaleissa on tullut ilmi. Kiihotusteemaan liittyy käsitys kapinasta ulkopuolelta tulleen tartuntana. Suomalainen työväenliike oli eksynyt johtajiensa mukana pois parlamentaariselta tieltä; Lauri Sauramon sanoin Suomessa ei voinut olla aitoja sosiaalidemokraatteja, koska maassamme oli noustu kapinaan parlamentaarista demokratiaa vastaan, joka oli läntisten demareiden ihanne.²¹² Kapinan taustalla oli työväenliikkeen johtajien veljeily bolsevikkien kanssa ja sen tuloksena tehty ”väärä” vallankumous.²¹³ Jossain tapauksissa SK:n jutuissa käytetään lainausmerkkejä puhuttaessa työväenliikkeestä tai sosialisteista, mikä antaa käsityksen, että kapinaan nousseet ainekset eivät olleet läntisen sosialidemokraattisen perinteen edustajia, vaan bolsevikkeja, joita pidettiin saman liikkeen aasialaisena ja vääristyneenä muotona.²¹⁴ Näitä mainintoja voi pitää tietynlaisena kädenojennuksena ”rehellisille” sosialisteille ja tutkimuskirjallisuudessa mainitun ”värisokean” suhtautumisen vastaisina.²¹⁵

Venäläisten osuudesta sotatoimissa mainitaan sen sijaan Kuvalehden numeroissa hyvin vähän, mikä on osittain yllättävää, kun pidetään mielessä Turo Mannisen tutkimustulokset. Yleisesti vastustajasta käytetään termejä `punaiset`, `punakaartilaiset` ja `punikit`, mikä ei luo selkeää jakoa suomalaisiin ja venäläisiin. Sotapäiväkirjoissa ja vastaavissa jutuissa käytetään monesti myös neutraaleja käsitteitä `vastustaja` tai `vihollinen`. Esimerkiksi Vilppulan taistelusta julkaistussa sotakuvauksessa ei mainita sanallakaan venäläisiä, vaikka heitä osallistuihin taisteluun merkittävässä määrin.²¹⁶ Kurussa maaliskuun 1918 puolellessa käydyssä taistelussa punakaartilaisia johti

²¹¹ Turo Mannisen mukaan valkoiset aktivistiipiirit loivat tarkoituksellisesti tulkinnan vapaussodasta venäläisiä vastaan. Paradoksaalisesti venäläisten osuuden Suomen tapahtumiin pienentyessä venäläisvastainen propaganda kasvoi ja jyrkkeni. (Manninen 1987, 222–223).

²¹² ”*Mitä saksalainen merisotilas sanoi sodasta ja vallankumouksesta.*” SK 18 / 1918, 104–105. Luultavasti artikkeli sai inspiraationsa samoihin aikoihin julkaistusta 25 SDP:n kansanedustajan julistuksesta, joka tuomitsi kapinan.

²¹³ Kyseinen tulkinta sopi hyvin myös sodasta sivussa pysyneille sosialidemokraateille, jotka tuomitsivat vanhan työväenliikkeen toiminnan rikolliseksi ja typeräksi. (Manninen 1992, 210). Häikiö (2003, 89) on samoilla linjoilla ja pitää vuoden 1918 tapahtumia ”*Suomeen pystytettynä kommunistisena diktatuurina.*”

²¹⁴ Esimerkiksi SK 21 / 1918, 165.

²¹⁵ Vertaa Tikka 2006b, 96.

²¹⁶ ”*Sotakuvia Vilppulasta.*” SK 26 / 1918, 254–255. Toisaalta Matti Laurilan toimia Vilppulassa selostavassa artikkelissa mainitaan, että vastustajien joukossa oli ”*300 mustapukuista ryssää, kaikesta päätellen Orjatsalon värväämä anarkistijoukkue.*” (”*Vapaussodan kolme mainehikasta lapuanpäivää.*” SK 13 / 1919, 296).

venäläinen upseeri A. Stolbov, jonka komennossa oli suomalaisten lisäksi muun muassa venäläisiä matruuseja. Ylikankaan mukaan Kuru oli ensimmäinen valkoisten suuren luokan vastahyökkäys ja siellä kohdattu runsas venäläisten määrä vahvisti käsitystä, että oltiin sodassa Venäjää vastaan.²¹⁷ Kuvalehdessä taistelusta (tarkemmin siihen liittyvästä tiedustelurekkestä) julkaistiin kuvaus, jossa venäläisiä ei kuitenkaan mainittu erikseen, vastustajasta käytettiin epämääräistä ilmausta punikki.²¹⁸ Lehden sivuilla yleisesti viljelty `punaryssä`²¹⁹ on jonkinlainen poikkeus muihin vihollisesta käytettyihin käsitteisiin, sillä siinä vastustajan kansalaisuus tulee suoraan esille. Mielestäni tämä ei kuitenkaan tarkoita, että käsite määrittää vastustajat yksiselitteisesti venäläisiksi. Paremminkin kyse on siitä, että venäläisten kanssa liittoutuneet suomalaiset olivat nousseet kapinaan ja menettäneet valkoisten näkökulmasta oikeutensa kuulua Suomen kansaan.

Yksi selitys venäläisten vähäiseen esilläoloon SK:n sotakuvauksissa löytyy kirjoitusten luonteesta. Ne olivat pääsääntöisesti yksityisten henkilöiden kirjoittamia sotapäiväkirjojen katkelmia tai silminnäkijäkuvauksia tietystä taistelusta, joiden näkökulma sotaan oli ruohonjuuritasolta. Oman toiminnan kuvaaminen oli paljon olennaisempaa ja viholliset nähtiin yleensä kasvottomana massana, jonka kansallisuudella ei ollut kertojalle suurtakaan merkitystä. Toinen selitys pohjaa Marko Tikkan käsitykseen vapaussotatulkinna: Tikka pitää sen keskeisenä sisältönä sodan naturalistisen puolen unohtamista; sodan kuvaukset keskittyivät kronologisiin sankaritarinoihin ja sotilaallisten yksityiskohtien selostamiseen.²²⁰ Suurin osa Kuvalehden sotakuvauksista keskittyikin valkoisen sankarimyytin rakentamiseen, vihollisen yksityiskohtainen analyysi oli irrelevanttia niiden funktion kannalta. Luultavasti kasvoton ja epämääräinen ”punikki” oli valkoisen hegemonisen diskurssin näkökulmasta parempi vaihtoehto kuin tarkempi ”Tampereen punakaartin 1. komppania”. Vihollisen yksityiskohtainen esittely olisi tuonut punakaartilaisille näkyvyyttä ja ehkä oikeuttakin tasapuolisena vastustajana, mitä valkoiset voittajat eivät

²¹⁷ Ylikangas 2004, 88.

²¹⁸ ”Vapaussotamme muistelmä. Eräs tiedusteluretki Kurussa.” SK 10 / 1919, 230–231. Nykysuomen sanakirja (1973, pitää käsitettä `punikki` halventava ilmaisuna punakaartilaisista, joskus myös ääriivasemmistoon kuuluvista.

²¹⁹ Kyseinen käsite samaisti punaisuuden ja venäläisyyden. (Klinge 1983, 109).

²²⁰ Tikka 2004, 29.

missään nimessä halunneet. Vastakkain olivat järjestystä palauttava senaatin valkoinen armeija ja epämääräinen punaisten huligaanien ja venäläisten lauma.

Suomen Kuvalehti luonnehti kapina-aikaa yleisemmin punaisten hirmuvallaksi. Hirmuvalta-käsitteeseen sisältyi käsitys laittomuudesta ja punaisen terrorin kaikkia vaanivasta luonteesta. Kapinaa tarkasteltiin ensisijaisesti laillisuuden ja laittomuuden näkökulmasta, punaisten suurin rikos oli valtiopetos ja nousu laillista hallitusta vastaan. Venäläisten kapinallisille antama apu ja heidän ennen sotaa harjoittamansa kiihotus nähtiin osasyynä suureen tragediaan, joka mursi ihanteellisen kuvan Suomen kansasta. Sivistyneistö pettyi ja tulkitsi asian siten, että kapinaan noussut osa suomalaisia ei kuulunutkaan todelliseen kansaan, vaan oli vierasta alaluokkaa. Suurin vastuu oli työväenjohtajilla, jotka kiihottivat tietämättömän rahvaan massapsykoosiin ja lupasivat vallankumouksen muuttavan kaiken paremmaksi. Kapinan taustalla olevia yhteiskunnallisia epäkohtia ei lehdessä käsitelty tai niitä ei yksinkertaisesti myönnetty olevan olemassa. Kaiken kaikkiaan SK:n tulkinta kapinan luonteesta seurailee melko tarkasti aikakauden yleisiä linjoja, ainoa merkillepantava ero löytyy venäläisten vähäisestä esilläolosta erityisesti sotakuvausten yhteydessä.

3.5 Yhteenveto

Suomen Kuvalehden punaisista luomassa viholliskuvassa erilaiset stereotyypit ovat keskeisesti esillä. Stereotyypit voivat olla todellisia henkilöitä, kuten Heikki Kaljunen tai Tuomas Hyrskymurto (Suinulan veritöiden toimeenpanija) tai yleisemmällä tasolla liikkuvia hahmoja, kuten ”villiintynyt rivimies tai ”vallankumousoikeuden kynäniekka”. Tietyllä tapaa stereotyypeiksi ovat luettavissa myös punaista terroria symbolisoivat tapahtumat kuten Suinulan verilöyly tai Vammalan kauppalan polttaminen. Ne kertovat punakaartin tahallisuudesta tuhovimmasta ja barbaarisesta perusluonteesta. Punakaartia ja kansanvaltuuskuntaa pidetään amatöörimäisenä joukkona, jonka toiminnasta on löydettävissä rationaalisuutta vain erikoistapauksissa. Viholliskuvat olivat tärkeässä osassa kun vastaitseenäistynyt Suomi etsi omaa identiteettiään ja määritteli rajojaan suhteessa venäläisyyteen ja Venäjään.

Punaisten tekemien murhien, ryöstöjen ja tuhotöiden esittely on Kuvalehden sivuilla viikoittaista varsinkin vuoden 1918 numeroissa. Punaiseen terrorismiin suhtauduttaessa laillisuusajattelu on Kuvalehdessä keskeistä, kaikki punaisten toimet ovat rikollisia niiden suuruusluokasta tai välttämättömyydestä välittämättä. Yksittäisiä murhia ei liiemmin esitellä, sen sijaan joukkosurmat ja tuhotyöt (ennen-jälkeen —kuvat) ovat yleisiä aiheita. SK:n näkökulma punaiseen terrorismiin on uhrikeskeinen, uhrit saavat nimen, kasvokuvan ja monesti myös lyhyen elämäkerran, mikä helpottaa lukijan samaistumista ja lisää terrorikuvausten shokkivaikutusta. Terrorin suorittajat ovat sen sijaan yleensä kasvotonta massaa, samoin kuin taistelukuvausten punakaartilaiset. Kapinaa SK luonnehtii yleisimmin hirmuvallaksi, minkä taustalla on nähtävissä valkoiseksi itsensä mieltäneen väestönosan kokemukset punaisten miehitysajalta. Kapina on ensisijaisesti valtiopetos, johon jokainen punainen, muonamiehestä kaartin päällystöön, on syyllinen. Erityisen painava vastuu on kuitenkin työväestön johtomiehillä, jotka turvasivat vieraisiin pistimiin ja kiihottivat rahvasta laillista esivaltaa vastaan. Venäläisten rooli on toimia agitaattoreina ennen sotaa ja kaartin avustajina sen aikana. Yhteiskunnallisista epäkohdista sodan taustasyinä SK vaikenee kokonaan. Sotakuvauksista venäläiset yllättäen lähes loistavat poissaolollaan, mikä johtuu luultavasti haluttomuudesta analysoida syvällisemmin vastustajaa ja samalla tuoda sille näkyvyyttä.

4. Vapautemme hinta -sarja

4.1. *“Kaunis ja suloinen on kuolema eest` isänmaan”*

Suomen Kuvalehdessä alettiin heti sotatoimien laannuttua julkaista sarjaa sodassa surmansa saaneista valkoisista. Sarja sai nimekseen ”Vapautemme hinta” (Vh) ja se oli ensimmäinen laaja yhteenveto voittaneen puolen uhreista. Sarjan julkaisun taustalla voi nähdä halun muistaa kuolleet sankarit ja pyhittää heidän nimensä jälkipolville, se oli osa ”kuoleman kultiksi” kutsumaani sankarivainajien muistamista, joka kohosi sisällissodan jälkeisessä Suomessa ennennäkemättömiin mittoihin. Tarkastelen sankarivainajien muistamista Kuvalehdessä myös kappaleessa 5.3.3, mutta Vapautemme hinta ansaitsee mielestäni oman päälukunsa, sillä se avasi uudenlaisen näkymän sodan tapahtumiin: uhrin saivat nimen ja kasvot, mikä vaikutti epäilemättä laajasti käsityksiin sodan ja punaisen terrorin luonteesta. Vh-kokonaisuus oli myös laajuudeltaan huomattavan iso ja ylitti kokonaismäärässään kaiken muun Kuvalehden sodan muistamiseen liittyvän materiaalin: sarjassa julkaistiin kaikkiaan melkein 1900 henkilön kuvat ja tiedot. Vh-sarjan analyysiin soveltamani määrällinen tutkimustapa voi samalla tuoda esille sellaisia piirteitä aineistosta, jotka muuten olisivat jääneet hämärän peittoon. Uskon, että yhdistettynä laadulliseen sisällönanalyysiin saadaan tutkimuksellisesti hedelmällisempi lopputulos, kuin pelkästään jompaakumpaa menetelmää suosimalla.

Uhrien muistaminen ja kunnioittaminen oli sodan jälkeen voittaneen puolen keskeisimpiä identiteetin rakennuspalikoita ja Vapautemme hinta -sarja Kuvalehden suurin panos tähän projektiin. Jokaisesta surmatusta kerrottiin nimi, ammatti, kuolinpaikka (joskus myös aika), kuolintapa sekä julkaistiin kasvokuva. Vapautemme hinta- sarja koostui yhden tai kahden sivun laajuisista palstoista, joissa oli yleensä 24 tai 47 vainajan tiedot kuvineen. Koska kuvattomia kuolinilmoituksia ei julkaistu, rajasi jo tämä osan uhreista pois. Samoin lukijakunnalla oli suuri vaikutus siihen, kuka surmansa saaneista päätyi lehden sivuille: Suomen Kuvalehteä lukivat pääsääntöisesti valkoiseen kansanosaan itsensä mieltäneet tai vähintäänkin porvarillisen maailmankatsomuksen omaavat henkilöt. Uhrien tiedot ja kuvat saatiin pääsääntöisesti uhrien omaisilta. Lehti julkaisi numerossa 19/1918, joka ilmestyi toukokuun puolivälissä, kehotuksen lähettää

tietoja surmansa saaneista.²²¹ Ilmeisesti kehotus tuotti tulosta, sillä se toistettiin vain yhden kerran (32/ 1918, 380) ja pian sarja laajeni yksisivuisesta kaksisivuiseksi. Koska kehotus löytyy vasta neljännestä sodan jälkeen julkaistusta Kuvalehdestä, täytyi tietoja tulla myös muuta kautta. Eräs vaihtoehto on H.J. Boström, joka alkoi jo sodan aikana kerätä tietoja surmansa saaneista valkoisista käyttäen lähteenään muun muassa sanomalehtien kuolinilmoituksia.²²² Hän julkaisi myöhemmin 1920-luvulla teoksen ”*Sankarien muisto*”, jossa oli yli kolmentuhannen valkoisen vainajan tiedot ja pienoiselämäkerta. Vuoden 1918 osalta muistokirjoituksia julkaistiin kahta lukuun ottamatta jokaisessa sodan päättymisen jälkeen ilmestyneessä Kuvalehdessä. Vuonna 1919 tahti laantui, välillä oli useamman numeron mittaisia taukoja ja viimeinen Vh – kollaasi julkaistiin SK:n numerossa 30 / 1919. Alkuperäisestä tavoitteesta julkaista kaikkien uhrien tiedot ilmeisesti luovuttiin, kun omaisilta ei saatu tarpeeksi materiaalia.

4.2. Uhrien jakaantuminen iän ja kuolintavan mukaan

4.2.1 Nuorten miesten sota

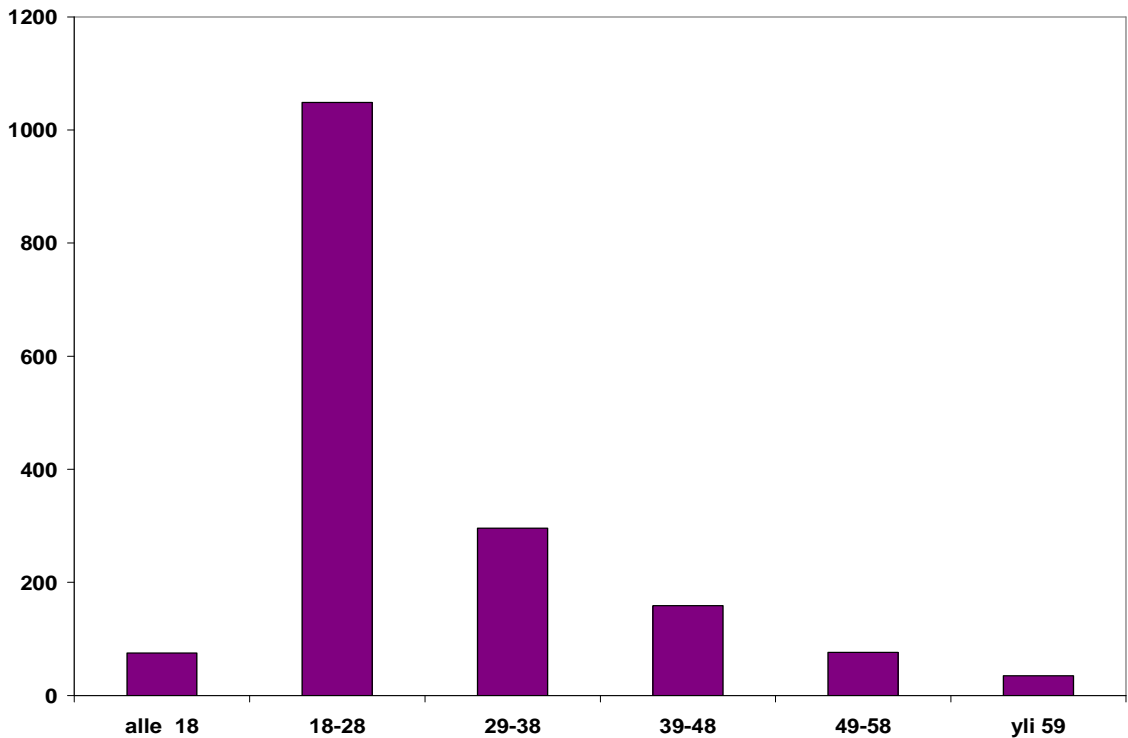
Suurimmassa osasta sarjassa julkaistuja kuolinilmoituksia on ilmoitettu uhrin ikä: 1690 sotasurmasta löytyy ikätieto, mutta noin 10 prosentilta sarjassa esitellyistä se puuttuu. Suurin osa iältään tuntemattomia on taisteluissa kaatuneita nuoria ikäluokkia. Jaoin kuolleet ikäryhmiin käyttäen pohjana Eerola & Eerolan luokitusta, jota hieman muokkasin.²²³ Tämä lähinnä sen takia, että vertailu olisi mahdollista. Alle 18-vuotiaita uhreja oli 75 eli 4 % kokonaismäärästä. Ylivoimaisesti suurin ikäryhmä olivat 18–28 -vuotiaat, joita oli 1049 eli 62 % kokonaismäärästä. Surmattujen iän karttuessa heidän lukumääränsä aineistossa vähenee portaittain: kaksi vanhinta ikäryhmää muodostavat 6 % kokonaismäärästä (49–58 -vuotiaita löytyi 76 kappaletta ja yli 59 -vuotiaitakin 35). Graafiseen muotoon siirretyt tulokset löytyvät Kuviosista 1.

²²¹”*Punaisen hirmuvallan uhreina ja kapinan kukistamisessa kaatuneitten omaisille. Huomautamme, että Suomen Kuvalehti julkaisee kaikkien niiden jalojen vainajain kasvopiirteet, minkä vuoksi kysymyksessä olevain vainajain valokuvat olisi hetimiten lähetettävä –.*” SK 19/1918, 129.

²²² Boström, lukijalle s. 1. Boströmin ja Kuvalehden yhteyden puolesta puhuu yllä oleva kehotus, joka julkaistiin samoihin aikoihin, kun Suomen Sukututkimusseura päätti tehdä muistojulkaisun kaikista sodan valkoisista uhreista (”*Sankarien muisto*”).

²²³ Alkuperäinen luokitus ja taulukko ”*Sisällissodassa kuolleet ja kadonneet syntymävuoden mukaan ikäryhmittäin*”: Eerola & Eerola 1998, 19.

KUVIO 1. Uhrien jakaantuminen ikäryhmiin.

Eerola & Eerolan tutkimustulosten mukaan valkoisten henkilötappioiden valtaosan muodostivat nuoret ikäluokat, sillä alle 28 -vuotiaita oli 68,6 % surmansa saaneista.²²⁴ Vapautemme hinta -sarjan uhrien ikäjakauma on lähes identtinen yllämainitun tutkimuksen kanssa, sillä kahteen nuorimpaan ikäryhmään kuuluu 67 % sarjassa esitellyistä henkilöistä. Muutenkin Kuvalehden sarjassa esiteltyjen ikätiedot ovat hyvin lähellä valkoisten perusjoukon jakaumaa, ainoastaan vanhimmat ikäluokat ovat hieman yliedustettuina, mikä luultavasti korreloi murhattujen yliedustuksen kanssa.²²⁵ Vanhin Kuvalehden sivuilta löytämäni uhri on 81-vuotias ja nuorimmat 14-vuotiaita (2 kpl). Luokittelin lapsiksi alle 16 -vuotiaat surmansa saaneet, joita aineistossa oli yhteensä 33 henkilöä. Suomen sisällissodalle olikin tyypillistä sotilaiden hyvin nuori ikä, joukossa oli paljon lapsia.²²⁶ Kaikki 14–16 -vuotiaat on merkitty kaatuneeksi taistelussa tai kuolleen myöhemmin haavoittuneena. Samoin hieman vanhemmat, iältään 18–28 -vuotiaat, ovat pääsääntöisesti taisteluissa kaatuneita sotilaita, mutta kolmesta

²²⁴ Eerola & Eerola 1998, 19.

²²⁵ Eerolan & Eerolan aineistossa kolme vanhinta ikäryhmää muodostavat 13 % kuolleista, Vapautemme hinta -sarjassa luku on 16 %.

²²⁶ Tikka 2006, 30.

viimeisimmästä ikäryhmästä valtaosa on murhattuja. Hegemoninen vapaussotatulkinta halusi muistaa sodan juuri nuorten sankarien kautta, he antoivat suurimman uhrauksen taistelussa ja saattoivat sen voitolliseen päätökseensä. Vapautemme hinta –sarjan lisäksi tämä näkyi monin tavoin SK:n sivuilla ja muussa sodanjälkeisessä julkisessa keskustelussa (esimerkiksi Elsa Heporaudan teos ”*Sankaripoikia. Vapaussodassamme kaatuneiden alaikäisten muistoksi*”); käsittelen asiaa lähemmin kappaleessa 5.3.2

4.2.2 Kaatuneita, murhattuja ja haavoihinsa kuolleita

Vapautemme hinta -sarjassa esitellyt henkilöt jakautuvat kuolinsyyn mukaan pääsääntöisesti kahteen kategoriaan: kaatuneet ja murhatut. Ensimmäinen ryhmä käsittää taistelutoimissa surmansa saaneita, englanninkielinen vastine on KIA (Killed in Action). Kuvalehdestä löytyy myös jonkin verran henkilöitä, jotka on merkitty ”paikassa XX saamiinsa haavoihin kuolleiksi”. Olen laskenut heidät mukaan kaatuneisiin Roseliuksen esimerkkiä noudattaen.²²⁷ Näiden lisäksi taistelutappioihin kuuluvat vahingonlaukauksissa ja onnettomuuksissa surmansa saaneet ja ”sodan rasituksiin kuolleet”. Toinen pääryhmä tutkimusaineistossa on murhatuiksi merkityt. He ovat pääsääntöisesti taistelutoimien ulkopuolella surmansa saaneita, mutta joukossa on myös jonkin verran teloitettuja vankeja.

Vapautemme hinta -sarjassa esitellään kaikkiaan 1883 henkilöä. Kaatuneiksi tai muuten taistelutoimissa surmansa saaneiksi on merkitty 1094 eli noin 58 % kokonaismäärästä. Murhattujen osuudeksi jää täten 789 henkilöä eli 42 %. Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin tilastojen mukaan vuoden 1918 sodassa sai surmansa 5179 valkoista, joista 3414 eli 66 % kaatui taisteluissa ja 1424 eli 27 % tuli murhatuksi.²²⁸ Vertailu nykytutkimukseen siis osoittaa, että murhatut ovat selkeästi yliedustettuina Vapautemme hinta -sarjassa. Kuvalehti julkaisi sarjaa kahden vuoden aikana (huhtikuusta 1918 heinäkuuhun 1919); vuoden 1918 numeroissa esiteltiin 581 kaatunutta ja 591 murhattua ja vuoden 1919 numeroissa 520 kaatunutta ja 210 murhattua. Prosenteiksi muutettuna kaatuneiden ja murhattujen osuudet ovat vuoden -

²²⁷ Roselius (2006, 16) käyttää termiä DOW (Died of Wounds Received in Action).

²²⁸ Loput valkoisiksi merkityt saivat surmansa muilla tavoin tai katosivat. Suomen sotasurmat 1914–1922: <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>. (luettu 1.4.1008).

18 osalta 50–50 % ja vuoden -19 osalta 71–29 %. Jälkimmäinen luku on hyvin lähellä nykytutkimuksen tietoja, mutta vuoden 1918 osalta murhattujen yliedustus on lähes kaksinkertainen. Ilmeisesti Kuvalehti antoi murhatuille etusijan julkaistessaan VH-kollaaseja. Lehti tulkitsi kapinan punaisten hirmuvallaksi, jolloin keskeistä oli vihollisen raakuus ja häikäilemättömyys. Samalla terrorin uhrin haluttiin muistaa viattomina marttyyreina tai oikean asian puolesta henkensä uhranneina. Vapautemme hinta oli oiva väline tuoda terrorin raakuus ja systemaattisuus lukijoiden silmien eteen, punaisten verenhimo oli laajuudessaan ennennäkemätöntä ja vuosisadan rauhanajan eläneelle kansalle käsittämätön asia. Vuoden 1918 aikana uhrien omaiset lähettivät tietoja innokkaasti lehteen, tämän puolesta puhuu Vh:n kaksipalstaisuus ja se, että kehoitus lähettää tietoja lehteen uusittiin vain yhden kerran. Toimituskunnalla oli varaa valita, kun tiedoista oli ylitarjontaa,. Terrorin kauhuja esiteltiin myös teemanumeroissa, joista lisää kappaleessa 3.2. Vuoden 1919 aikana tilanne muuttui, Vh -sarjassa oli jopa neljän numeron mittaisia ilmestymiskatkoksia ja uhrien henkilötiedoissa usein puutteita. Ilmeisesti tietojen lähettäminen lähteen väheni ja kaikki saatavilla olevat piti julkaista.

229

4.3 Uhrien kuolinpaikat

Paikkakuntakohtaiset uhriluvut sain laskemalla ilmoitetut kuolinpaikat yhteen ja järjestämällä ne suurimmasta pienimpään. Tässäkin kohtaa Vapautemme hinta -sarjan tiedot ovat puutteellisia, sillä kuolinpaikkaa ei varsinkaan kaikkien kaatuneiksi ilmoitettujen kohdalla mainita ollenkaan tai se on epämääräinen. Näitä tulkinnanvaraisia kuolinpaikkoja on kuitenkin vain muutama per. lehti, minkä lisäksi olen laskenut ”Helsingin lähellä” -tyyliset ilmoitukset mainitun paikan yhteyteen, joten täysin avoimeksi jääviä kuolinpaikkoja on vain pieni määrä. Kaiken kaikkiaan Kuvalehdessä luetellaan 288 eri paikkaa, joissa sota oli vaatinut kuolonuhrin. Huomattavassa osassa kuolinpaikkoja uhreja oli vain muutama, ja 108 paikkakunnalla vain yksi. Käsitykseni mukaan joukossa on paljon kyliä, kaupunginosia ja taistelupaikkojen nimiä, jotka voitaisiin tarkemman analyysin yhteydessä yhdistää johonkin itsenäiseen pitäjään. Aineistosta nousevat tietyt paikkakunnat suhteellisen selkeästi esille, sillä niissä uhreja

²²⁹ Neljässä viimeisessä VH -sarjan osassa kaatuneita esiteltiin 147 ja murhattuja vain 41 henkilöä.

on useampi kymmenen, Tampereen kohdalla yli sata. Taulukosta 1. selviää kuolleiden jakautuminen eri paikkakuntien kesken.

TAULUKKO 1. Paikkakuntien ryhmittäminen uhrien lukumäärän perusteella.

Paikkakunta	Uhreja	Paikkakunta	Uhreja
1. Tampere	126	16. Kymintehtaat	24
2. Kouvola	55	17. Pälkäne	22
3. Messukylä	54	18. Noormarkku	21
4. Ahvola	49	19. Epilä	21
5. Viipuri	49	20. Hannila	20
6. Rautu	43	21. Vesilahti	18
7. Helsinki	38	22. Tyrvää	18
8. Mäntyharju	35	3 paikkakuntaa	16
9. Heinola	33	4 paikkakuntaa	15
10. Mustiala	31	3 paikkakuntaa	14
11. Lempäälä	30	4 paikkakuntaa	13
12. Ruovesi	29	11 paikkakuntaa	10–12
13. Hauho	26	17 paikkakuntaa	7-9
14. Kuhmoinen	26	45 paikkakuntaa	4-6
15. Joutseno	26	173 paikkakuntaa	alle 4

4.3.1 Verisin taistelupaikka ja suurin murhakeskus

Tampereen asema tilaston ykköspaikalla on melko luonnollinen, sillä siellä käytiin sisällissodan verisimmät taistelut. Lähes kaikki Tampereella surmansa saaneet onkin merkitty kaatuneiksi, esimerkiksi SK:n numerossa 40 / 1918 on 47 Tampereen uhria, joista 45 on kaatunut taistelussa. Hämeen rintama oli muutenkin sodan päätaistelupaikka, johon kumpikin osapuoli keskitti suurimmat voimavaransa. Epilän kuolinpaikakseen saaneet 21 kaatunutta kuuluvat Tampereen valtaustaistelun uhreihin, samoin kuin Tammelassa ja Pispalassa surmansa saaneet, joita on muutama. Messukylässä, Vesilahdella ja Lempäälässä surmansa saaneet ovat myös suurimmaksi osaksi Tampereen valtauksen liittyvissä operaatioissa henkensä menettäneitä. Tiedot Tampereen uhreista tulivat Kuvalehden tietoon selvällä viiveellä, sillä ensimmäinen siellä surmansa saanut löytyy vasta Vapautemme hinta –sarjan neljännessä osasta. Tampereen taisteluiden aikana valkoisen armeijan organisaatio oli vielä puutteellinen ja

kehitystyön alla,²³⁰ joten on mahdollista että suuri kaatuneiden määrä aiheutti viivettä tiedonkulussa omaisille, mikä puolestaan heijastuu Vapautemme hinta sarjaan. Tampereen taistelut olivat muuten melko vähän esillä Kuvalehdessä, sotakuvausten painopiste oli Helsingissä ja Itä-Suomessa. Lehden toimitus sijaitsi Helsingissä, joten materiaalia oli paljon ja helposti saatavilla. Itä-Suomen näkyvyyteen puolestaan vaikutti siellä sotansa sotineiden oma aktiivisuus lähettää tietoja Kuvalehteen.

Kouvolassa, joka pitää taulukon kakkospaikkaa, punainen terrori sai suurimmat mittasuhteensa; Jaakko Paavolaisen mukaan Kouvolassa-Koriolla murhattiin 123 henkilöä.²³¹ Koriolla murhatuiksi on Vh -sarjassa merkitty vain neljä, mutta Kymintehtaiden 24 uhria on Paavolaisen mukaan murhattu Koriolla.²³² Sodan jälkeen Kouvolan ”murhakeskus” sai legendaarisen maineen vapaussotakirjallisuudessa, jossa korostettiin erityisesti murhien suunnitelmallisuutta ja julmuutta.²³³ Vapautemme hinta -sarjaa voi pitää yhtenä alkusysäyksenä tälle maineelle, sillä numerossa 31 / 1918 esiteltiin ”Kymi- yhtiön uhrin”. Tällainen teemanumero antaa aivan erilaisen käsityksen punaisen terrorin julmuudesta ja laajuudesta kuin useisiin eri numeroihin ripotellut yksittäiset uhrin. Punainen terrori tehtiin Kuvalehdessä tunnetuksi juuri joukkomurhien kautta: yksittäisistä veriteoista ei paljon kirjoitettu. Monesti Vapautemme hinta -kuvakollaaseihin liitettiin tekstimuotoisia kertomuksia tapahtuneista kauheuksista: muistorunoja tai kuvia hautaustilaisuudesta. Yhdessä surmattujen kasvokuvien kanssa lehden materiaali kiinnittyi paljon tukevammin todellisuuteen, toisinkuin sodan aikana valkoisessa lehdistössä julkaistut terrorikuvaukset, joiden totuus pohja oli helpompi kyseenalaistaa. Paljon kertova vertailu Tampereen ja Kouvolan-Korian uhrimäärien välillä saadaan, kun Vapautemme hinta -sarjaa verrataan nykytutkimuksen tiedossa oleviin lukuihin. Tampereella ja sen ympäristössä sai surmansa kaikkiaan 824 valkoista,²³⁴ joista 258 esitellään Suomen Kuvalehdessä, mutta Kouvolan-Korian 123 uhrista 83 löytyy SK:n sivuilta. Lukumäärät eivät ole täysin tarkkoja, mutta

²³⁰ Roselius 2006, 41.

²³¹ Paavolainen 1967, 120.

²³² Paavolainen 1967, 173.

²³³ Tikka (2006, 79) näkee selustassa tapahtuneet murhat osana suunnitelmallista sodankäyntiä, Paavolainen (1974, 85) sen sijaan osana punaisten vallan luhistumista ja kosta voittajille.

²³⁴ Roselius 2006, 42. Olen laskenut uhrimäärän Roseliuksen kriteereitä noudattaen (Tampereen lisäksi Lempäälä, Messukylä, Ylöjärvi, Vesilahti, Epilä ja Tammela laskettu mukaan). Ylikangas (2004, 491) pitää Tampereen valkoisten kaatuneiden määrää pienempänä ja antaa summittaisen lukumäärän 600–700.

suuruusluokka on prosenteiksi muutettuna selkeä: Tampereen uhreista esitellään 31 prosenttia ja Kouvolan-Korian 67 %.

4.3.2 Terrorin kauhut

Samanlaisia teemanumeroita, joissa käsitellään tietyn paikkakunnan punaisen terrorin uhreja, löytyy muun muassa numeroista 30/ 1918 ”murhattuja varkautelaisia”, 32 / 1918 ”Vapautemme hinta Tyrvällä” sekä 39 / 1918 ”Noormarkussa maaliskuussa murhatut” ja ”Mustialan maamiesopiston murhatut oppilaat”. Varkauden väkivaltaisuuDET liittyvät sotatapahtumiin, sillä punaiset murhasivat siellä panttivangeiksi ottamiaan valkoisia. Tyrvällä murhattiin lähinnä vangittuja paikkakuntalaisia, Noormarkussa puolestaan punaisten Pomarkussa kärsimä tappio aiheutti kostoreaktion, jonka uhreiksi joutuivat Ahlström Oy:n virkailijat. Mustialan tapaus on eräs punaisen terrorin kuuluisimmista: maanmiesopiston vangitut oppilaat oli tarkoitus viedä Riihimäelle, mutta heidät ammuttiinkin junamatkan aikana.²³⁵ Vh-sarjaan suoraan liittyvien joukkosurmakuvausten lisäksi lehdessä julkaistiin muitakin samaa teemaa käsitteleviä juttuja, esimerkiksi Suinulan tapahtumat olivat näkyvästi esillä (asiasta lähemmin kappaleessa 3.2.1).

Lähes kaikki paikkakunnat, joilla punainen terrori sai huomattavat mittasuhteet, ovat hyvin edustettuina myös Vapautemme hinta -sarjassa. Esimerkiksi Suinulan 17:sta murhatusta tiedot löytyvät 12:sta, Metsäkansan kohdalla sama luku on 14/13 ja Viipurin lääninvankilassa murhatut muodostavat suuren osan Kuvalehdessä mainituista kaupungin 49 uhrista. Tärkeimmistä punaisten suorittamien joukkoteloitusten toimeenpanopaikoista puuttuu käytännössä vain Pori, jossa surmatuksi on merkitty yksi henkilö.²³⁶ Valkoisen Suomen mielikuva punaisesta terrorista muodostuikin juuri näiden joukkomurhiksi luokiteltavien tapahtumien perusteella, mikä ainakin Paavolaisen käsityksen mukaan oli osaltaan aiheuttamassa ”vihän ilmapiiriä” ja ”kiihtynyttä ajan henkeä”, mikä puolestaan konkretisoitui valkoisessa terrorissa.²³⁷ On ilmeistä, että nämä

²³⁵ Paavolainen 1967, 158–159.

²³⁶ Paavolainen 1967, 149: TAULUKKO IX, tärkeimmät punaisten suorittamat joukkomurhat. Porissa murhatut kylläkin esitellään SK:n numerossa 37 / 1918 (445), mutta kyseinen juttu ei kuulu Vapautemme hinta-sarjaan.

²³⁷ Paavolainen 1967b, 368.

yllämainitut paikkakunnat haluttiin nostaa esimerkeiksi punaisen terrorin kauhuista. Esimerkiksi ennen SK:n numeroa 30/1918 ”Murhattuja varkautelaisia”, ei Vapautemme hinta -palstoilla esiintynyt yhtään uhria, jonka surmapaikaksi olisi merkitty Varkaus. Ehkä lehti halusi ”säästellä” Varkaudessa murhattuja, kunnes heitä oli riittävästi kokonaisen palstan tarpeisiin? Heti sodan jälkeen ilmestymisensä aloittanut Vapautemme hinta -sarja oli laajin ja yksityiskohtaisin punaisen terrorin uhreja esitelty foorumi maassamme, eikä sen kuvallisten muistokirjoitusten merkitystä tule väheksyä, kun etsitään lähtökohtia voittaneen osapuolen tulkinnalle punaisten hirmuvallasta.

4.3.3 Rintamataistelut

Karjalan rintaman taistelupaikat ovat hyvin edustettuina paikkakuntaakohtaisissa uhriluvuissa, sillä taulukon kärkisijoille ovat päässeet Ahvola, Viipuri, Rautu, Joutseno ja Hannila. Karjalassa taistelut keskittyivät rautateiden läheisyyteen, Pietarin radan ollessa keskeisin taistelujen kohde. Ahvolassa, jota myös ”Suomen Verduniksi” kutsuttiin, molemmat sodan osapuolet hyökkäilivät toisiaan vastaan ja tappioita tuli tasaiseen tahtiin läpi sotakuukausien. Viipurissa paitsi murhattiin valkoisia siviileitä, myös käytiin sodan ratkaisutaistelu huhtikuun lopulla. Raudun rintamalla valkoiset kärsivät suuria tappioita venäläisiä vastaan, osittain päällystön epäpätevyyden ansioista.²³⁸ Muutkin Karjalan rintaman taistelupaikat ovat hyvin edustettuina Kuvalehden sivuilla. Karjalaiset olivat aktiivisia tuodessaan esiin omaa panostaan vapaussotaan, mikä näkyy Kuvalehden muussakin sisällössä: lehdessä on runsaasti taistelukuvauksia ja muuta materiaalia Karjalan tapahtumista. Sodan loppuvaiheita lukuun ottamatta Karjalan rintama kävi omaa erillissotaansa eristyksissä muista valkoisten tukialueista, joten yllä luetuissa taisteluissa (Viipuria lukuun ottamatta) kaatuneet olivat maakunnan omia miehiä. Täten Vh- aineisto vahvistaa tulkintaani karjalaisten aktiivisuudesta: he olivat sodan aikana olleet itsetietoinen, legendaarisen Aarne Sihvon johtama ”heimoarmeija”,²³⁹ joka halusi panoksensa muistettavan pohjalaisen talonpoikaisarmeijan ja jääkärien rinnalla. Helsingin korkea luku selittyi osaksi Vapautemme hinta -sarjan tietojen hankkimismetodilla, mutta toisaalta siellä

²³⁸ Roselius 2006, 133.

²³⁹ Sihvo piti itsekin itseään eräänlaisena heimopäällikkönä ja olisi halunnut, että karjalaisten omat joukot olisivat olleet pääosassa Viipurin valtauksessa. (Saarikoski 1998, 69 & 72).

tapahtui runsaasti väkivaltaisuuksia jo marraskuun suurlakon aikana. Selvitin, oliko näitä ennen sotaa surmansa saaneita laskettu mukaan Vapautemme hinta -sarjaan vertaamalla kuolinilmoitusten henkilötietoja SSTEP:n tietokantaan, josta löytyvät tarkat kuolinpäivämäärät. Varhaisin uhri oli merkitty murhatuksi 29.1.1918, ja lähes kaikki muut samoihin aikoihin; sodan ensimmäisten viikkojen aikana. Ennen sotaa surmansa saaneet eivät siis ilmeisesti päässeet mukaan Kuvalehden sivuille. Lisäksi vertasin sisällissodan eräiden kuuluisimpien (ja verisimpien) taistelupaikkojen Kuvalehdessä esiteltyjä uhrimääriä sotasurmaprojektin tietoihin.²⁴⁰ Osassa taulukon kärkipään paikkakunnista, kuten Mäntyharjulla, Hauholla ja Heinolassa käytiin paitsi rintamataisteluita, myös murhattiin ihmisiä punaisten toimesta, joten jätin ne pois laskuista ja keskityin pitäjiin, joissa lähes kaikki valkoiset kaatuivat sotatoimissa. Raudun alueen uhreista Vapautemme hinta -sarjasta löytyy 16 %, Ahvolan 23 %, Joutsenon 29 % ja Kuhmoisten 55 % (joista tosin osa murhattuja).

Yhteenvetona Vapautemme hinta -sarjan kuolinpaikkatiedoista voidaan sanoa, että kaikki merkittävimmät sisällissodan taistelupaikat ja punaisen terrorin esiintymisalueet löytyvät aineistosta. Suurimmat uhriluvut löytyvät lähes aina pitäjistä, joissa tutkimuskirjallisuudenkin mukaan eniten valkoisia sai surmansa. Punaisten suorittamat joukkomurhat nousevat aineistosta esille teemanumeroiden kautta, sillä kuuluisimmastakaan rintamataisteluista ei vastaavia yhteenvetoja löytynyt. Lisäksi tiettyyn pitäjään keskittyneiden joukkomurhien uhreista löytyy Kuvalehden sivuilta huomattavasti suurempi osa kuin verisimpien rintamataisteluiden, kun lähdeaineistoa verrataan nykytutkimuksen tietoihin. Tämä antaa käsityksen, että lehti halusi korostaa punaisen terrorin laajuutta ja julmuutta. Vh -sarjan paikkakuntien alueellinen hajonta on suurta ja kaiken kaikkiaan uhreja on melkein 300 eri paikkakunnalta. Kun lisäksi yhden sotasurman pitäjiä on niitäkin reilut 100, tulee lukijalle kuva, että sotatoimet ja erityisesti punainen terrori olivat laajuudeltaan koko maan kattavia, sillä valtaosassa yhden uhrin paikkakuntia kuolintavaksi on merkitty ”murhattu”. Muu punaisesta terrorista julkaistu aineisto vahvistaa tulkintaani, että työväenliikkeen vallankumous haluttiin nähdä Kuvalehdessä nimenomaan hirmuvaltana, joka keskittyi viattomien

²⁴⁰ Sotasurmaprojektin WWW-sivut eivät ole paras mahdollinen lähde sillä sieltä ei voi hakea kuolleita erikseen punaisiin/valkoisiin jaoteltuna. Olenkin käyttänyt vertailupohjana Roseliuksen (2006) tutkimusta, joka perustuu uusilla lähteillä laajennettuun SSTEP:n tietokantaan.

ihmisten murhaamiseen. Vapautemme hinta -kuolinilmoitukset toimivat käsi kädessä tekstimuotoisen sisällön kanssa ja tukivat toinen toisiaan SK:n luodessa lukijoilleen kuvaa siitä, mitä tapahtui keväällä 1918.

4.4 Uhrien sosiaalinen jakauma

Ammatti on tärkeässä roolissa tehtäessä analyysia uhrien sosiaalisesta taustasta. Luotettavien johtopäätösten tekeminen on osoittautunut kuitenkin hyvin vaikeaksi, sillä monet ilmoitetuista ammattinimikkeistä ovat epäselviä ja monitulkintaisia. Parhaisiin tuloksiin onkin päästy yhdistämällä useampaa eri aineistoa, joista tärkeimmät ovat papiston luettelot, työväen terroritilasto ja Boströmin ”Sankarien muisto” -teos. Lopullisen totuuden selvittäminen uhrien ammattitaustasta ei kuitenkaan ole tärkein tavoitteeni, sillä siitä on jo tehty perusteellisia analyysseja. Hedelmällisempää onkin verrata Vapautemme hinta -sarjaa aikaisempien tutkimusten tuloksiin ja selvittää eroavaisuuksia ja niiden syitä.

Ammattiluokituksessa käytin pohjana Viljo Rasilan klassikoksi muodostunutta tutkimusta ”*Kansalaissodan sosiaalinen tausta*” (1968). Tiettyjä ammattinimikkeitä katsoin järkeväksi yhdistää, koska niiden määrä aineistossa oli täysin marginaalinen. Rasila jakaa sosiaalisen aseman kaiken kaikkiaan 24 eri kategoriaan, mutta käyttämäni aineisto on huomattavasti suppeampi ja toisaalta en katsonut kovin täsmällisten ammattinimikkeiden olevan aineiston laadun ja tutkimuksen tarkoituksen kannalta olennaisia: tarkoitus ei ole tehdä sosiaalihistoriallista analyysia, vaan selvittää tutkimuskirjallisuuteen vertaamalla, mitkä ryhmät ovat yli- tai aliedustettuina Vapautemme hinta -kuolinilmoituksissa. Uskon tällaiseen analyysin riittävän hieman väljemmätkin kategoriat, varsinkin kun aineiston perusteella tietyt ammattiryhmät korostuvat selkeästi ja muutama Rasilan luokittelussa mukana oleva loistaa täysin poissaolollaan.

TAULUKKO 2. Uhrien jakaantuminen ammatin mukaan.

Ammatti	Kaat.	Murh.	Yht.	%
Tilallinen	319	254	572	30
Torppari	27	8	35	2
Maatyöläinen	6	4	10	1
Teollisuus- tai ammattityöläinen	5	16	21	1
Työmies	20	5	25	1
Käsityöläinen	14	8	22	1
Liikkeenharjoittaja	32	57	89	5
Teollisuuden/kaupan toimihenkilö	54	67	121	6
Liikeapulaiset	26	7	33	2
Virkamiehet	54	124	178	9
Toimihenkilöt	20	43	63	3
Opiskelijat	202	115	317	17
Sotilaat	99	5	104	6
Muut	36	28	64	4
Ammatti ei tiedossa	179	48	227	12
Yhteensä	1094	789	1883	100

4.4.1 Maanviljelijät

Selkeää ykköspaikkaa taulukossa pitää ryhmä ”tilallinen”, joka on melko heterogeeninen. Rasila on tutkimuksessaan lukenut tähän kategoriaan ”–kaikki ne maanomistajat, jotka saivat pääelatuksensa maanviljelyksestä, eivätkä olleet palsta tai lohkotilallisia.”²⁴¹ Vapautemme hinta -aineiston ammasteista tähän luokitukseen sopivat ainakin ”tilanomistaja”, ”talollinen” ja ”tilallinen”. Lohkotilallisia, lampuoteja ja mäkitupalaisia on Kuvalehden kuolinilmoituksissa ainoastaan kourallinen.. Usein lehden sivuilla esiintyvä ”maanviljelijä” on käsitteenä hyvin epämääräinen, periaatteessa tähän alakategoriaan voi kuulua henkilöitä laidasta laitaan; suurtilallisista maanvuokraajiin. Todennäköisesti valtaosa ”maanviljelijöistä” on sotatoimissa kaatuneita Pohjanmaan talonpoikia ja Kannaksen pientilallisia. Mielestäni käytetyssä luokittelussa maanviljelijät tulevat lähimmäksi ryhmää ”tilalliset”; olisi paljon

²⁴¹ Rasila 1968, 37.

epävarmempaa sijoittaa heidät esimerkiksi ”torppareiden” ryhmään. Vapautemme hinta-sarjassa korostuu Rasilankin huomaama ongelma, talollisen, tilallisen yms. ”poikia” on runsaasti, ja he ovat kaikenlisäksi yleensä iältään vähintään 20-vuotiaita, monesti yli kolmenkymmenen. Kun Vh -sarjasta vastaavasti puuttuvat lähes kokonaan ryhmät ”maatyöläiset”, ”loiset”, ”itselliset” ja ”teollisuustyöläiset” täytyy poikien joukossa olla runsaasti yllämainittujen ammattiryhmien jäseniä.²⁴²

Rasilan tutkimustulosten mukaan ”tilalliset” muodostivat valkoisten kaatuneiden enemmistön 44 % osuudella kokonaismäärästä.²⁴³ Suomen Kuvalehden kuolinilmoituksissa määrä ei ole läheskään vastaava, ainoastaan 29 %. Tämän voi katsoa kertovan ylipäänsä kaatuneiden aliedustuksesta tutkimusaineistossa, mikä saa tukea muista tutkimustuloksista. Jaakko Paavolaisen tilastossa 37 % murhatuista oli talonpoikia tai talollisia,²⁴⁴ ja tässä tapauksessa Vh -sarja onkin lähempänä ”todellista” lukua, sillä murhatuista 31 % kuuluu ”tilallisten” ryhmään. Pitää muistaa, että erot johtuvat osaksi luokittelujen ja lähdeaineistojen eroavaisuuksista, sillä sekä Rasila että Paavolainen ovat käyttäneet laajempia aineistoja ja yhdistelleet niitä. Talollisten aliedustus selittyy myös muiden ryhmien yliedustuksella, johon palaan myöhemmin. Toisaalta alimmat sosiaaliryhmät loistavat poissaolollaan ja heitä on todennäköisesti siirretty ”talollisten poikiin” ja vastaaviin nimikkeisiin. Suomen Kuvalehti halusi tietoisesti luoda mielikuvaa vapaista talonpojista, jotka kävivät vastarintaan, kun kansan alhaisimmat ainekset nousivat bolsevikkien yllyttäminä kapinaan?²⁴⁵ Lehden muu sisältö tukee tätä väitettä, esimerkiksi lapualaisten nousua venäläisiä vastaan Lauriloiden johdolla käsiteltiin useaan otteeseen ja pohjalaisista talonpojista tehtiin vapaussoturien esikuvia ja jaettuja samaistumiskohteita. Vapaata maanviljelijää pidettiin Kuvalehdessä ylipäänsä valkoisten arvojen parhaana edustajana; hän taisteli kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta venäläistä ruttoa vastaan. Loiset, itselliset ja muut alimmat sosiaaliryhmät puuttuvat paitsi Vh-aineistosta, myös muista valkoista armeijaa kuvaavista jutuista. Sen sijaan heitä sivutaan punaisia kuvaavissa jutuissa, kapina haluttiin esittää rahvaanvaltana ja kansan alimpien (ja huonoimpien) aineiden

²⁴² Itsellisiä ja loisia ei aineistossa ollut yhtäkään, teollisuustyöläisiä 9 ja maatyöläisiä 11.

²⁴³ Rasila 1968, 35 TAULUKKO: ”Kansalaissodan kaatuneet”.

²⁴⁴ Paavolainen 1967, 183.

²⁴⁵ Tällainen kielenkäyttö oli ominaista sodanaikaiselle valkoiselle lehdistölle, talonpoikia muun muassa verrattiin nuijasodan sankareihin. Manninen 1982, 163.

aikaansaannoksena: esimerkiksi punaisten johtoa käsiteltäessä mainittiin monesti henkilöiden ammatti ennen sotaa, mikä korosti vallankumouksen amatöörimäisyyttä.²⁴⁶ Ryhmä ”torpparit” muodostaa Rasilan tutkimuksessa 6 % kaatuneista ja yhdessä muiden maanvuokraajien kanssa hieman vajaat 11 %.²⁴⁷ Paavolaisen murhatilastossa torppareiden määrä on huomattavasti pienempi, ainoastaan 2,5 %.²⁴⁸ Suomen Kuvalehden kuolinilmoituksissa kaatuneiden ja murhattujen torppareiden jakauma on samansuuntainen, mutta osuus kokonaismäärästä pienempi, mitä muiden maanvuokraajaryhmien lähes täydellinen puuttuminen korostaa. Suurin osa tähän kategoriaan kuuluvista on lisäksi ”torppareiden poikia”. Ryhmän aliedustus voi johtua siitä, että torpparit on kuolinilmoituksissa merkitty kuuluvaksi ”maanviljelijöihin” tai muuhun vastaavaan epämääräiseen ryhmään. Torppareiden punaisuus olikin yksi sisällissodan sitkeimmistä uskomuksista, jonka vasta Rasilan tutkimus onnistui kumoamaan.

4.4.2 Valkoiset työläiset

Ehkä merkittävin Vapautemme hinta – sarjan ja tutkimuskirjallisuuden tulosten vertailussa esiin tuleva ero löytyy työläisten²⁴⁹ lukumääriä vertailtaessa. Rasilan tutkimuksen mukaan työläisten määrä oli noin 18 % kaatuneista valkoisista.²⁵⁰ Paavolainen on puolestaan saanut murhattujen työläisten luvuksi 173, joka on noin 10 % kaikista surmansa saaneista. Kaatuneiden työläisten suhteellisen korkea luku selittyy osaltaan valkoisten 18.2.1918 toimeenpanemasta asevelvollisuudesta, joka käsitti kaikki 21–40 -vuotiaat. Tällöin valkoiseen armeijaan tuli työläistäustaisia aineksia, jotka eivät siihen olisi vapaaehtoisesti liittyneet. Suurin osa Vapautemme hinta – sarjan työmiehistä onkin merkitty kaatuneiksi taistelussa, mikä tukee yllämainittua oletusta. Tarkasteltaessa ryhmää ”Teollisuus- ja ammattityöläiset” asiat kääntyvät pääläelleen, sillä heistä valtaosa on murhattu. Selityksenä voidaan pitää ryhmän ”työmiehet” taustaa,

²⁴⁶ Esimerkiksi punaisten ylilääkäri oli Kuvalehden mukaan välskäriskurssin käynyt Helsingin erään elokuvateatterin paikannäyttäjä. SK 24 / 1918, 212

²⁴⁷ Rasila 1968, 35 & 42.

²⁴⁸ Paavolainen 1967, 184.

²⁴⁹ Jaoin työläisten ryhmän kolmeen eri alakategoriaan: Ryhmään ”työmiehet” kuuluvat kaikki joiden ammatiksi oli merkitty pelkästään työmies. Ammatti- ja teollisuustyöläisillä lukemillani henkilöillä oli jokin tietty ammattinimike. Maatyöläiset olivat lähinnä ”renkejä”.

²⁵⁰ Rasila 1968, 40.

he olivat luultavimmin suurimmaksi osaksi Pohjanmaan ja Pohjois-Suomen maaseudulta kotoisin olevia ja valkoiseen armeijaan kutsuntojen kautta tulleita. Sen sijaan murhatut teollisuus- ja ammattityöläiset olivat lähtöisin kaupungeista ja tehdasyhteisöistä, joissa he joutuivat surmatuiksi ”luokkapetturuuden” tai henkilökohtaisten kostomotiivien takia.²⁵¹ Monesti uhrin sosiaalisella asemalla ei ollut merkitystä murhatuksi tulemisen kanssa (esimerkiksi taisteluiden jälkeen surmatut vangit).

Kuvalehden kuolinilmoituksissa kaikki eri työmiesten kategoriat muodostavat vain 3 % uhrien kokonaismäärästä, joten ero tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin lukuihin on huomattava. Selitys löytyy osaksi aineiston laadusta, sillä Vapautemme hinta -sarjassa on paljon henkilöitä, joiden ammattinimikettä ei ole ilmoitettu. Tämä ei ole kuitenkaan riittävä selitys, sillä erot Rasilan ja Paavolaisen tuloksiin ovat niin suuria. Luultavasti vainajien henkilötietoja ja kuvia saatiin parhaiten omaisilta, jotka samaistuivat vapaussotaretoriikkaan ja pitivät omaisensa kuolemaa sankarillisina uhrautumisena oikean asian puolesta. Vastaavasti työläistaustaisten uhrien omaisilta lienee ollut vaikeampi saada lisätietoja, sillä he pitivät sotaa luokkasotana, jossa herrat ja kansa olivat vastakkain. Tämä voisi selittää myös muiden yhteiskunnan alaluokkien vähäisen edustuksen Vapautemme hinnassa; Kuvalehteä pidettiin työläispiireissä valkoisen hegemonisen diskurssiin sanansaattajana siinä kuin muitakin porvarillista päivä- ja aikakauslehtiä. Jos jotkut harvat sattuiivat Kuvalehteä lukemaan, he tuskin löysivät sieltä juttuja, jotka olisivat tukeneet heidän käsitystään sotatapahtumista. Valkoisen terrorin keskellä eläneet murhattujen teollisuustyöläisen tai pakolla armeijaan vietyjen ja vieraan asian puolesta kaatuneiden maaseudun työläisten omaiset eivät halunneet, että heidän läheisensä kuva esitellään tällaisessa asiayhteydessä. Taustalla on varmasti myös puhtaan inhimillisiä tekijöitä, läheisensä menettäneen ihmisen on vaikea omaksua yhteisön uhrille antamaa sankari-statusta.²⁵² Juuri tällaista asemaa Suomen Kuvalehti surmansa saaneille tarjosi. Kerätessään tietoja ”Sankarien muisto” -matrikkelia varten H.J. Boström huomasi vastaavaa haluttomuutta tietojen luovuttamiseen: ”– *monet omaiset kuudestakaan eri pyynnöstä eivät ole antaneet haluamiani tietoja*”.²⁵³

²⁵¹ ”Ammattityöläisiä” Kuvalehden sivuilta löytyy 12 kpl, joista 10 on murhattu.

²⁵² Peltonen 2003, 246.

²⁵³ Boström 1927, ”Lukijalle” s. 2.

4.4.3 Porvarit ja virkamiehet

Ryhmät ”käsityöläinen”, ”liikkeenharjoittaja”, ”teollisuuden tai kaupan toimihenkilö”, ”liikeapulainen”, ”virkamies” ja ”toimihenkilö” edustavat keski- ja yläluokan sosiaaliryhmiä tutkimuksessa.²⁵⁴ Käsityöläiset ovat pääsääntöisesti tyypillisiä maaseudun ammatteja kuten seppä tai suutari. Liikkeenharjoittajat ovat yleensä kauppiaita tai ”liikemiehiä”. Teollisuuden ja kaupan toimihenkilöinä voidaan pitää ainakin konttoristeja, kirjureita ja työnjohtajia. Liikeapulaiset ovat hyvin lähellä edellistä ryhmää, mutta sosiaaliselta statukseltaan hieman matalampia, mukana on lähettejä, kaupanhoitajia ja asioitsijoita. Virkamiehet ja toimihenkilöt ovat julkisen hallinnon, opetuslaitoksen, kirkon ja poliisin palveluksessa olevia. Esimerkkeinä ammattinimikkeistä mainittakoon poliisikonstaapeli, metsänvartija ja opettaja. Vapautemme hinta – sarjassa on jonkin verran henkilöitä, joiden kohdalle on merkitty ”insinööri”, ”maisteri” tai vastaava tutkinto, mikä ei suoraan kerro, missä ammatissa surmansa saanut toimi. Sosiaalisen asemansa puolesta he kuitenkin tulevat lähimmäksi ryhmiä virkamiehet ja toimihenkilöt, joten sijoitin heidät niihin.

Rasilan ja Paavolaisen tutkimukset yhdistämällä saadaan valkoisten uhrien kokonaismääräksi 4882,²⁵⁵ joista 922 eli noin 19 prosenttia kuuluu ryhmään ”liikkeenharjoittajat, virkamiehet ja toimihenkilöt”. Vapautemme hinta -sarjassa luku on 27 % eli huomattavasti korkeampi kuin tutkimuskirjallisuudessa. Murhattujen lukumäärä on melko lähellä Paavolaisen reilua 40 prosenttia, sillä heitä on 38 %.²⁵⁶ Kokonaismäärien ero selittyikin ”porvarillisten” ryhmien yliedustuksella kaatuneissa: Rasila antaa heidän osuudekseen noin 11 %, mutta SK:n aineistossa lukumääränsä on peräti 21 %. ”Kansalaissodan sosiaalinen tausta” luokittelee 347 valkoista kaatunutta yllämainittuihin ryhmiin ja heistä 200 henkilöä eli 58 % löytyy Vapautemme hinta sarjasta. Vertailun vuoksi kaatuneista torppareista esitellään 14 %, työmiehistä reilut 4

²⁵⁴ Mainittujen ammattiryhmien sisällyttäminen samaan lukuun seuraa Wariksen (1952, 184) klassista luokittelua.

²⁵⁵ Suomen sotaturmat -tietokanta antaa lukumääräksi 5179, joka lienee lähempänä todellista määrää.

²⁵⁶ Paavolainen jakaa ”porvarilliset” ryhmät hieman eritavalla kuin Rasila, jonka luokittelua olen seurannut. Uhrien kokonaismäärästä on silti mahdollista saavuttaa suhteellisen vertailukelpoisia tuloksia, kun eri kategoriat yhdistetään. Paavolainen 1967, 183.

% ja itsellisistä / loisista ei ainuttakaan!²⁵⁷ Murhatsuista SK:sta löytyy 52 % eli melkein yhtä suuri osuus kuin kaatuneistakin.

Ero tutkimuskirjallisuuden tietoihin selittyy ennen kaikkea Vapautemme hinta -sarjan tiedonhankkimistavalla, jossa omaiset olivat keskeisessä asemassa. Luultavasti valtaosa Kuvalehden lukijoista kuului yhteiskunnallisesti keski- tai yläluokkaan, kaikkein köyhimmällä kansanosalla ei yksinkertaisesti ollut varaa tilata lehteä. Toisaalta surmansa saaneiden työläisten ja muiden ei-porvarillisiin ryhmiin kuuluvien omaisten oli vaikeampi samaistua vapaussota-liturgiaan ja he olivat haluttomampia luovuttamaan tietoja julkaistavaksi Kuvalehdessä. Sen sijaan surmansa saaneiden liikemiesten, virkamiesten ja teollisuuden toimihenkilöiden omaiset kokivat läheisensä kuoleman osaksi Suomen kansan vapaustaistelua. Myös valkoisella puolella oli luokkatietoisuutta, sitä enemmän mitä korkeampi yhteiskunnallinen asema oli: punakapina koettiin nimenomaan alaluokkien nousuksi laillista järjestystä vastaan.²⁵⁸ Ilmeisesti sotatoimissa kaatuneiden omaiset samaistuivat sankarikulttiin lähemmin kuin murhattujen, mikä voisi selittää porvarienvieläjäyhdistyksen Vh-sarjassa. Vainajien omaiset eivät saa kovin paljon palstatilaa lehdessä, mutta kun näin käy, pitävät he läheisensä uhrausta raskaana, mutta tarpeellisena; hyvä esimerkki on Matti Kivekkään isän muistopuhe (SK 21 / 1918, 160). Kuolema sodassa isänmaan puolesta oli ylevä ja sankarillinen, uhrautumista suuremman asian vuoksi.²⁵⁹ Sodanjälkeisen valkoisen Suomen ideologiassa tärkeässä osassa olikin sankarivainajien muistaminen ja erilaiset juhlapäivät: ne, jotka taistelivat valkoisten puolella eivät halunneet unohtaa ja muiden ei annettu unohtaa.²⁶⁰ Vapautemme hinta -sarjaa voi pitää yhtenä ensimmäisistä hankkeista tallentaa vapaussodan perintö jälkipolville.

4.4.4 Opiskelijat, sotilaat ja tuntemattomat

Opiskelijat ovat Kuvalehden muistokirjoituksissa toiseksi isoin ammattiryhmä, sillä heitä on 17 % uhrien kokonaismäärästä. Luku on yli kaksinkertainen

²⁵⁷ Selvennyksen vuoksi: SK:n kuolinilmoituksissa on luultavasti paljon henkilöitä, jotka todellisuudessa ovat itsellisiä, loisia tms. mutta tämä ei tule selville lehden sivuilta.

²⁵⁸ Haapala 1993, 107.

²⁵⁹ Kempainen 2006, 53.

²⁶⁰ Andersson 1999, 245.

tutkimuskirjallisuuden tuloksiin verrattuna: tutkimuskirjallisuuden tietojen mukaan opiskelijoiksi luokiteltavia henkilöitä sai surmansa 416, joka on vajaat 9 % valkoisten uhrien kokonaismäärästä. Opiskelijoiksi katsoin –Rasilaa mukailleen– kaikki lyseolaisista aina lääketieteen kandidaatteihin. Vapautemme hinta -sarjassa opiskelijat muodostavat kaatuneista hieman suuremman osuuden kuin murhatuista, mutta jälkimmäisiäkin on 15 % kokonaismäärästä. Opiskelijoiden, erityisesti taistelussa kaatuneiden, yliedustukseen Vh -sarjassa pätevät samat syyt kuin ryhmiin ”liikkeenharjoittajat, virkamiehet ja toimihenkilöt”. Voimakkaasti yleistäen voisi sanoa, että suurin osa opiskelijoista oli edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvien jälkikasvua, joka jakoi saman ajatusmaailman ja käsityksen sodan luonteesta. Opiskelijat olivat parhaassa iässä olevia nuoria miehiä, jotka antoivat suurimman uhrin vapauden ja tulevaisuuden puolesta: ”nuorukaiselle kuolla kuuluu kun hällä vielä kutrissa tuoksuavat nuorteat kukkaset on”²⁶¹. Surmansa saaneista opiskelijoista löytyykin Kuvalehden sivuilta 76 % eli 3/4, luku on muihin ammattiryhmiin verrattuna aivan omaa luokkaansa. Opiskelijoiden perheet halusivat saattaa uhrinsa koko kansan tietoisuuteen ja tuottaa näin läheiselleen hyvän ja merkityksellisen kuoleman. Valkoisen Suomen syntyaikojen tärkein yhdistävä tekijä oli tunne sodassa annetusta uhrista, ja nuorena kuolleet opiskelijat istuivat hyvin tähän sankarikulttiin: ”Ketä korkeat jumalat rakastavat, sen nuorena kuolla he antaa”.²⁶² Murhatut opiskelijat ovat suurimmaksi osaksi sodan alkuviikkojen aikana punaisten hallitsemasta Etelä-Suomesta pohjoiseen yrittäneitä, jotka saatiin kiinni ja surmattiin,²⁶³ joten heidätkin oli helppo mieltää isänmaan puolesta kaatuneiksi sankareiksi. Nuorena kaatuneista sotilaista tuli sodan jälkeen lähes pyhimyksen asemaan nostettuja roolimalleja, joiden sankariteoista Kuvalehdessäkin paljon kirjoitettiin (tarkemmin asiasta kappaleessa 5.3.2).

Sotilaat ovat ammattiryhmä, joka on selkeästi yliedustettu Rasilan ja Paavolaisen tutkimustuloksiin verrattuna. Tällä kertaa ero löytyy käytetyn alkuperäismateriaalin laadulla: Rasila ja Paavolainen ovat selvittäneet surmansa saaneen ”todellisen”

²⁶¹ Lainaus Jean Sibeliuksen sävellyksestä ”Ateenalaisten laulu”, joka oli sortovuosien aikainen protestisävellys. Sen isänmaallinen pohjavire kuvaa hyvin aikakauden keskiluokan ja heidän lapsiensa ajatusmaailmaa: ”Kaunis on kuolla, kun joukkosi eessä, urhona kaadut, taistellen puolesta maas, puolesta heimosikin”.

²⁶² ”Mustialan maamiesopiston murhatut oppilaat.” SK 38 / 1918, 492.

²⁶³ Paavolainen 1967, 97.

ammatin, sillä varsinaisia ammattisotilaita ei liiemmin Suomessa ollut.²⁶⁴ Vapautemme hinta -sarjassa esiintyviä sotilaksi luokiteltavia henkilöitä ovat muun muassa ”jääkäri”, ”joukkuepäällikkö”, ”komppanianpäällikkö” ja ”aliupseeri”. Lähes kaikki sotilaat on merkitty kaatuneiksi taistelussa, mikä tietyllä tapaa on sotilaille hyväksyttävä ja oikea tapa kuolla (murhatuksi joutuminen vaatii, että ensin pitää laskea aseensa). Ainakin osa ”sotilaista” on todellisuudessa tilallisia tai heidän poikiaan, mikä osaltaan selittäisi viimeksi mainitun ryhmän aliedustuksen kaatuneiden kokonaisuudessa. Ryhmä ”muut” on, kuten arvata saattaa, hyvin heterogeeninen: esimerkiksi merimiehiä, taiteilijoita ja ”vapaaehtoisia”. Joukossa on myös 8 naista, joista 3 on ”emäntiä”, 2 ”taloudenhoitajaa”, 1 talollisen tytär, 1 tuntematon ja ”neiti”. Kaikki naiset on merkitty murhatuiksi. Ammatti tai vastaavaa titteli puuttui 12 prosentilta lehdessä esitellyistä surmatuista, mitä voi pitää suhteellisen korkeana lukuna. Valtaosa ammatiltaan tuntemattomista kaatui taistelussa ja esiteltiin Vapautemme hinta -sarjan loppupäässä, vuoden 1919 puolella. Ilmeisesti osa henkilötiedoista otettiin suoraan lehtien kuolinilmoituksista tai omaiset lähettivät puutteellisia tietoja.

4.5 Yhteenveto

Kun Vapautemme hinta -sarjaa verrataan muuhun Kuvalehden sisällissodasta kertovaan aineistoon, voidaan havaita että tärkeimmät tutkimustulokset voidaan yleistää kumpaanakin kategoriaan. Vh-sarjan määrällinen analyysi ja lehden muun sisällön laadullinen tutkimustapa antavat olennaisilta osin yhteneviä tutkimustuloksia ja vahvistavat tärkeimmissä kohdin toisiaan. SK tulkitsi kapinan kansan huonoimpien ainesten murhajuhlaksi, jonka uhreiksi viattomat kansalaiset joutuivat. Tämä tulee esille myös Vapautemme hinta sarjassa, jossa murhatuilla on selkeä yllidustus. Punainen terrori tehdään näkyväksi myös teemanumeroiden kautta, mikä seuraa lehden valitsemaa linjaa; joukkomurhat korostuivat eivätkä yksittäiset terroriteot saaneet palstatilaa. Iän puolesta sarjassa esitellyt ovat hyvin lähellä valkoisten perusjoukon jakaumaa. Kuolinpaikoissa korostuvat punaisen terrorin keskukset, mutta myös suurimpien rintamataisteluiden tapahtumapaikat ovat hyvin edustettuina. Koska

²⁶⁴ Rasila on selvittänyt myös jääkäreiden siviiliammatin ja jättänyt jäljelle vain ” – *–ne, jotka ovat olleet ammattisotilaita tai joiden varsinaista siviiliammattia ei ole voitu selvittää.*” (Rasila 1968, 38). Paavolaiselta taas löytyy alakategoria ”upseerit”, jossa on 14 uhria. (Paavolainen 1967, 185).

surmattujen kotipaikkakuntia ei ole merkitty Vh-sarjaan muuta kuin poikkeustapauksissa, on vaikeaa selvittää mistäpäin Suomea saatiin eniten tietoja ja mistäpäin vähiten. Karjalan alue muodostaa poikkeustapauksen, sillä siellä surmansa saaneet olivat suurelta osin paikallisia, mikä johtuu alueen eristyksestä sodan aikana. Karjalassa kaatuneiden omaiset olivat aktiivisia tietojen lähettäjiä, minkä lisäksi heidän suhteellinen panoksensa SK:n sodasta kertovaan aineistoon oli merkittävä. Taustalla voi nähdä maakuntaylpeyden sekä pelon jäädä pohjalaisten ja jääkärien varjoon vapaussodan historiaa kirjoitettaessa.

Ammateista korostuvat keskiluokkaiset ryhmät ja opiskelijat, kun taas työläiset, maanvuokraajat ja muut alimmat yhteiskuntaluokat ovat selkeän aliedustettuja. Uhrien sosiaalinen jakauma kertoo lehden lukijakunnasta ja samalla siitä, ketkä omaisista näkivät läheisensä kuoleman osana Vapautemme hintaa. Kuvalehti näki sodan vapaiden talonpoikien nousuna kotimaisia maanpettureita ja heidän venäläisiä liittolaisia vastaan. Tilalliset, virkamiehet, liikkeenharjoittajat ja opiskelijat olivat se valkoisen Suomen ydinjoukko, joka lähti vapaaehtoisena sotaan ja muodosti armeijan rungon Vilppulassa ja Karjalan taistelupaikoilla, ennen kuin kutsuntojen kautta tulleet ainekset täyttivät koulutuskeskukset. Yllä mainitut sosiaaliryhmät nousevat esille sekä SK:n tekstimuotoisissa jutuissa että Vapautemme hinta- sarjassa. Alimpia sosiaaliryhmiä ei sen sijaan löydy liiemmin Vh- kollaaseista eikä heistä muutenkaan kirjoiteta kulttuurivaikuttajien ja politiikan merkkihenkilöiden esittelyyn keskittyvässä Kuvalehdessä. Tämä kertoo ennen kaikkea toimituksen maailmankuvasta ja lehden lukijakunnasta, mutta samalla myös siitä, millaisille pohjalle Valkoinen Suomi identiteettiään rakensi.

5. Valkoinen Suomi

5.1 Voittajien perintö

5.1.1 Vapaussota henkisenä lähtökohtana

Sodan jälkeen voittaneen valkoisen osapuolen identiteetti perustui jaetuille symboleille ja ideologisille elementeille, joista ehdottomasti tärkein oli käsitys vapaussodasta ja siinä annetuista uhreista, jotka pelastivat itsenäisyyden.²⁶⁵ Hegemonista vapaussotakonseptia täydennettiin aggressiivisella venäläisvastaisuudella, eräät aktivistipiirit uskoivat jopa, että ryssävihasta olisi mahdollista kehittää kansaa yhdistävä ja eheyttävä ideologia.²⁶⁶ Jotkut tutkijat ovat nimittäneet sisällissodan päättymisestä alkanutta ja Moskovan välirauhaan 1944 päättynyttä ajanjaksoa ensimmäiseksi tasavallaksi erotuksena toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta, jolloin yhteiskunnan ideologinen perusta ja poliittinen kulttuuri olivat ratkaisevasti erilaisia. Oma tarkasteluni etenee Suomen Kuvalehden ehdoilla ja sen antaman näkökulman pohjalta, joten nimitän sodanjälkeistä Suomea ”valkoiseksi”.²⁶⁷ Sotaa muisteltiin Kuvalehdessä monilla eri tavoin: esimerkiksi taistelukuvausten muodossa tai julkaisemalla otteita sodan aikaisista kirjeistä. Konkreettisimpia tekoja olivat erilaisten muistopatsaiden ja hautamuistomerkkien pystytykset, joista SK julkaisi kuva ja -tekstimateriaalia lähes säännöllisesti. Sodassa henkensä menettäneiden kunnioittaminen oli myös näkyvästi esillä: Vapautemme hinta -sarjan lisäksi julkaistiin erilaisia muistokirjoituksia ja nekrologeja. Suojeluskunta-laitos oli näkyvin valkoisen Suomen edustaja ja sen perustamisen tärkein motiivi oli turvata vuoden 1918 saavutukset.²⁶⁸ Suojeluskuntien toimintaa ja kehitystä esiteltiin erityisesti vuoden 1919 Kuvalehdessä melkeinpä joka numerossa.

Sodan voittanut valkoinen puoli halusi tehdä selvän ja lopullisen pesäeron sotaa edeltäneeseen aikaan, menneeseen ei ollut yksinkertaisesti paluuta. Tämä tulee

²⁶⁵ Siironen 2004, 9.

²⁶⁶ Immonen 1987, 108.

²⁶⁷ Olen tässä samoilla linjoilla Siironen (2004, 8) kanssa. Hän pitää valkoista Suomea voittajien luomana ”henkisenä konstruktiona”, jonka avulla tapahtuneeseen saatiin mielekkyyttä ja maailmankuvaan jäsenystä (Ibid. 155).

²⁶⁸ Sodan jälkeen suojeluskunnat tavallaan perustettiin uudelleen, kun sodassa mukana olleet osastot liitettiin armeijan osaksi (Sélen 2001, 38).

Kuvalehdessä esille erilaisten Suomen itsenäisyyttä merkitsevien symbolien tai instituutioiden esittelyllä: ”Ulkopoliittisten tapahtumien ja kapinan veristen kokemusten vaikutuksesta selvisi, että uusi yliopisto on pian saatava aikaan vahvistamaan maamme saavutettua itsenäisyyttä ja lujittamaan kansamme sisäistä tarmoa”.²⁶⁹ Kuvalehti piti sisällissodan osasyynä rahvaan oppimattomuutta ja kansan sivistyksen pintapuolisuutta, joka oli aiheuttanut bolševikkien ja työväenjohton agitaatiolle hyvät lähtökohdat. Toimituskunnalla oli selkeä missio: tuoda suomalaista kulttuuria ja sivistystä esille ja vahvistaa sen vaikutusta koko kansaan, vain näin estettäisiin traagisten tapahtumien toistuminen. Suomea verrattiin ahkerasti vanhoihin kulttuurimaihin ja muihin Pohjoismaihin, joissain asioissa oltiin tasoissa tai jopa edellä, mutta monissa vielä pahasti alkutekijöissä: ”Jotain kai olisi meillä tehtävä, että me tällaisessa kansamme e l i n kysymyksessä [lasten terveys] olisimme edes Norjan veroisia”.²⁷⁰ Tärkeä osa uuden Suomen rakentamista oli kaiken vanhasta –erityisesti aikakaudesta Venäjän alamaisuudessa– muistuttavan poistaminen tai unohtaminen; Turun uutta yliopistoa juhlittiin lehdessä suomalaisen sivistyksen sanansaattajana, mutta samalla haluttiin tuoda esiin Helsingin yliopiston ryssäläisyys, tuotuneen kirjoituksen lähtökohtana oli yliopiston sinetissä vielä esiintyvät venäjänkieliset tekstit ja tsaarin kotka: ”Nähtävästi ei näistäkään laitoksista ryssä lähde ilman tervaa”.²⁷¹

Valkoinen Suomi ei kuitenkaan ollut mikään syvällisesti homogeeninen kokonaisuus: hauras porvarillinen yhteisrintama oli muodostunut vasta suurlakon aikana ja jälkeen.²⁷² Yhteiseksi uhaksi koetun punakaartilais-bolševistisen kapinan kukistuttua voittajien rintama alkoi säröillä: ensimmäinen ja suurin kiistakysymys oli tuleva hallitusmuoto. Kuvalehti asettui kiistassa monarkistien puolelle,²⁷³ mutta teki sen hienovaraisesti: lehden kansikuvissa käytiin läpi tärkeimmät kuningasehdokkaat ja saksalaisista julkaistiin muutenkin runsaasti materiaalia: esimerkiksi numeron 35 / 1918 kannessa

²⁶⁹ ”Turun Suomalainen Yliopistoseura.” kirj. rehtori Kaarlo Jäntere, SK 49 / 1918, 668.

²⁷⁰ ”Lasten terveys – kansan tulevaisuus ja voima.” SK 11 / 1919, 264. Artikkelin loppuosa esittelee Arvo Ylpön juuri ilmestynyttä (ja Otavan kustantamaa) aihetta käsittelevää kirjaa.

²⁷¹ ”Keisarillinen` yliopistomme.” SK 18 / 1919, 428.

²⁷² Ratkaiseva käänne oli ns. itsenäisyssenaatin muodostaminen 27.11.1917, sitä ennen SDP ja maalaisliitto olivat olleet läheisessä yhteistyössä. Itsenäisyssenaattikin jatkoi sovitteluyrityksiä aina sodan kynnykselle (Torvinen 1977, 171 & 192).

²⁷³ Kuvalehteä kustantanut Otava asettui sekin tukemaan monarkistien pyrkimyksiä. SK:n toimitussihteeri L.M. Viherjuuri oli keskeisessä asemassa: hän oli monarkistien etujärjestön Uuden Suomen turvaamiskomitean sihteeri (Immonen 1987, 390–391).

komeilee Adolf Friedrich ja kansien välistä löytyy juttua ja kuvia niin kuningaslähetystöstä kuin Saksan armeijan sotatoimista länsirintamalla. Hallitusmuotokysymyksestä julkaistu materiaali on sävyltään melko neutraalia, mikä on sopusoinnussa SK:n virallisesti puolueettoman linjanvedon kanssa: monarkistien hankkeen kaaduttua ja Svinhufvudin tultua valituksi valtionhoitajaksi löytyy hänen kuvansa välittömästi SK:n kannesta. Lehden suhtautuminen valkoisten ylipäällikköön, kenraali Mannerheimiin kuvastaa hyvin poliittisessa ilmapiirissä tutkimusaikana tapahtuvia muutoksia: valkoinen kenraali koristaa ensimmäisen sodan jälkeen ilmestyneen numeron kantta ja hänestä on lehdessä muutenkin runsaasti kuvia, muun muassa Helsingin voitonparaatiin liittyen. Tämän jälkeen Mannerheim katoaa SK:n sivuilta ja tilalle astuvat saksalaiset kuningasehdokkaat ja saksalaisten sotilaiden toiminnan esittely. Ruotsia äidinkielenään puhuva entinen tsaarin upseeri Mannerheim vastusti saksalaisten vaikutusta Suomessa, mikä johtikin hänen eroonsa keväällä 1918.²⁷⁴ Tämän jälkeen hän siirtyi ulkomaille ja katosi suomalaisesta julkisuudesta, Suomen Kuvalehti mukaan lukien.

KUVA 12: ”Valtionhoitaja tervehtii eri komppanioita.” SK 13 / 1919 301. Tyypillinen Mannerheimistä SK:ssa julkaistu kuva. Sotilasunivormussa esiintyvä valtionhoitaja tarkistaa Helsingin suojeluskunnan paraattia. Kuvalehden sisällön perusteella suomalainen yhteiskunta oli sisällissodan jälkeen hyvin pitkälle militarisoitunut: esimerkiksi valtionhoitajana toiminut Mannerheim esiintyy lehdessä lähes yksinomaan paraatien vastaanottajana tai kunniavieraana erilaisissa isänmaallisissa tilaisuuksissa.

²⁷⁴ Lopullinen syy eroon oli saksalaisten upseerien keskeinen asema Suomen armeijan organisoinnissa, jota Mannerheim ei voinut hyväksyä. (Jägerskiöld 1992, 106).

Uudelleen Mannerheim nousee Kuvalehdessä esille, kun hänet oli valittu valtionhoitajaksi kuningashankkeen kaaduttua: ympärysaltoihin myönteisesti suhtautuva kenraali oli ulkopoliittiseen umpikujaan ajautuneen Suomen ainoa vaihtoehto.²⁷⁵ SK:ssa Mannerheim esiintyy kuitenkin vasta toissijaisesti poliitikkona, ensisijaisesti hän tulee esille Suojeluskuntien ja vapaussodan muistojuhlien yhteydessä: yleensä paraatien tarkastajana tai kunniavieraana. Valkoiselle Suomelle, mutta myös hävinneelle osapuolelle, Mannerheim olikin pitkään valkoinen kenraali, vapaussodan voittoisa ylipäällikkö. Kuvien lisäksi Mannerheimista kirjoitetaan hyvin vähän, ainoa laajempi häntä käsittelevä artikkeli ilmestyi presidentinvaalien alla kesällä 1919. Sen sävy poikkeaa muusta Mannerheimia käsittelevästä materiaalista: nyt hän näyttäytyy koko Suomen etua ajavana valtionhoitajana, eikä valkoisena kenraalina kuten aiemmin: ”[Kenraalikuvernöörin palatsissa] liitetään nyt lujin saumoin kivi toisensa jälkeen itsenäisen ja riippumattoman valtakunnan rakennukseen.”²⁷⁶ Jutun alkuosa painottuu valtionhoitajan työskentely-ympäristön kuvaamiseen: ”mutta minkäänlaista loistokkuutta ei ole havaittavissa”²⁷⁷ Tämän jälkeen siirrytään arkirutiineiden selostamiseen: ”Hän nousee vuoteestaan monien hyvien helsinkiläisten porvarienvielä loikoessa pehmeässä sängyssään (...) hallitustehtävät ja maan asioiden hoito ja valvonta vievät hänen kaiken aikansa”.²⁷⁸ Artikkelin päättyy kuvaaviin sanoihin: ”Voidaanko ajatella vaatimattomampaa valtion päämiestä ja työteliäämpää ihmistä”.²⁷⁹ Suunnanmuutos aikaisempaan Mannerheim-kuvaan on jutussa täydellinen, vapaussodasta ei mainita sanakaan. Valtionhoitajasta oli ilmeisesti muodostunut julkisuudessa varsin elitistinen käsitys, häntä pidettiin ruotsinkielisenä aatelisena, joka ei paljoa ymmärtänyt tavallisen rahvaan asioista. Työväenliikkeen parissa hänet nähtiin yksinomaan valkoisena lahtarikenraalina.²⁸⁰ Artikkelin voikin tulkita imagonkohotukseksi, jolla Mannerheimista haluttiin tehdä koko kansan parasta ajava ”työläinen”, joka olisi erinomainen valinta tulevaisuuden presidentiksi. Ehkä Kuvalehti näki hänessä myös kansallisen voimahahmon, joka olisi presidenttinä noussut poliittisten ristiriitojen yläpuolelle ja eheyttänyt sodan kahtia jakamaa kansaa. Mannerheimia ei

²⁷⁵ Jägerskiöld 1992, 109.

²⁷⁶ ”Piiirteitä valtionhoitaja Mannerheimin ympäristöstä.” kirj. R.O. Stén, SK 29 / 1919, 652.

²⁷⁷ Ibid. 653.

²⁷⁸ Ibid. 653.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Jägerskiöld 1992, 101.

kuitenkaan valittu presidentiksi ja jäätyään poliittiseen paitsioon hän päätti jälleen poistua maasta: SK:n lähtöjuhllisuuksia kuvaavassa jutussa päähenkilö on jälleen tutussa roolissa: ”kun suosittu valkoinen kenraali saapui pääkaupunkiin, sen jälkeen kun hän oli saanut jättää maan korkeimman johdon uusiin käsiin”.²⁸¹

5.1.2 Hävinneiden kohtalo

Hävinneen punaisen osapuolen kohtalo sodan jälkeen ei ole liiemmin esillä Suomen Kuvalehdessä. Sodan aikana tapahtuneista antautuneiden surmista ja taistelutoimien jälkeen pystytetyistä kenttäoikeuksista vaietaan kokonaan, ne eivät yksinkertaisesti olleet asioita, joita valkoisessa Suomessa haluttiin muistella. Päättynyt sota haluttiin muistaa itsenäisyystaisteluna ja vapautumisena venäläisten sorrosta, valkoinen terrori ei sopinut tähän konseptiin, joten ikävät asiat oli parasta haudata ja kieltää. Valkoisessa Suomessa harjoitettiin tietoista muistin politiikkaa, jotta vuoden 1918 tragediasta oli mahdollista selvittää.²⁸² Antautuneiden punaisten kova kohtalo oli kuitenkin niin iso ja monia ihmisiä koskettanut asia, että täydellinen vaikeneminen oli käytännöllinen mahdottomuus. Kuvalehdenkin sivuilta on tietyissä tapauksissa löydettävissä viittauksia punavankien teloituksiin, esimerkiksi Helsingin taisteluista kertovassa artikkelissa antautuneiden Smolnan puolustajien kohtaloa luonnehditaan ”*suhteellisen kovakouraiseksi*”.²⁸³ Vaikka viittaus on epäsuora, niin harvalla tuona aikana eläneelle lienee jäänyt epäselväksi, mitä sanamuodolla oikein tarkoitettiin. Teloitus-sanankiertäminen muilla ilmaisuilla näyttäisi olevan vakiintunut tapa puhua asiasta: ”*Turun punainen tyranni, miliisipäällikkö Lundberg, joka nyttemmin saanut ansaitsemansa palkan*”.²⁸⁴ Edellä mainittu tapa käsitellä teloituksia tuo voimakkaasti esiin surmattujen syyllisyyden ja sen, että tuomioita ei annettu turhaan tai hätiköiden. Vastaava epämääräinen viittaus teloitukseen liittyy Toijalan vallankumousoikeuden asessorina toimineen suutari Tannerin kohtaloon: ”*Kapinan kukistumisen jälkeen hän oli väärällä nimellä päästä kolttosistaan ehjin nahoin (...)*”.²⁸⁵

²⁸¹ ”*Kenraali Mannerheimin vastaanotto Helsingissä elok. 16. p:nä 1919.*” SK 35 / 1919, 788–789.

²⁸² Muistin politiikasta sisällissodan jälkeisessä Suomessa: Peltonen 2003, 256–258.

²⁸³ ”*Smolnan` valtaus.*” SK 5-17 / 1918, 13.

²⁸⁴ ”*Kaksi kuuluisaa punakaartilasta.*” SK 20 / 1918, 147.

²⁸⁵ ”*Toijalan verenhimoisempia punaisia, suutari Tanner.*” SK 34 / 1918, 415. Tanner joutui SK:n vihjailun mukaisesti vastaamaan teoistaan hengellään, hänet on Suomen sotasurmat –tietokannan mukaan ”mestattu” Akaalla toukokuussa 1918.

KUVA 13: ”Isänmaan petturien tuomion täytäntöönpano Kiviniemessä huhtik. 11 p:nä 1918 klo 6,32 i.p. ”Tähdätkää! Laukaiskaa!” SK 30 / 1918, 336. Poikkeuksellinen kuva punavankien teloituksesta, jonka autenttisuudesta ei ole täyttä varmuutta. 6 (?) miehinen teloitusr ryhmä ampuu ilmeisesti juuri kuvan ottohetkellä 2 ihmistä. Ryhmän takana seisoo johtaja, jolla on valkoinen nauha kädessään. Vastaavia kuvia ei lehdessä julkaistu tutkimusajankohtana aiemmin eikä myöhemminkään. Kuva on samalla sivulla kuin aiemmin esitelty ”3 tyypillistä punakaartilaisista” mikä on varmasti toimituksen tietoinen valinta (katso luku 3.1): Kaspero Tanuu ja Juho Vuori ovat Kuvalehden mukaan molemmat kärsineet tuomionsa (=teloitettu). Koska kuvassa on 2 teloitettavaa, saa lukija helposti vaikutelman, että tuomiolla ovat vihatut punakaartin johtomiehet ja stereotyyppiset paholaiset Tanuu ja Vuori. Kuvatekstin sotilaallisen tarkka aikamääre ja lainatut komentosanat antavat vaikutelman laillisesta tuomiosta, jonka täytäntöönpanoakaan ei tarvitse peitellä. Toisaalta sekä valkoiset pyövelit että heidän uhrinsa jäävät nimettömiksi.

Vankileirit muodostuivat ehkä traagisimmaksi episodiksi koko vuoden 1918 tapahtumissa: kapina nähtiin valkoisella osapuolella rikollisena tekona, joten kaikki siihen osaa ottaneet piti tutkia ja tuomita. Toukoon 1918 lopulla perustettiin valtiorikosoikeuksia, joiden tehtävänä oli selvittää yli 70 000 ihmisen syyllisyys, urakka vietiin päätökseen vain muutamassa kuukaudessa, joka on aikakauden kaoottiset olot huomioiden mittava suoritus.²⁸⁶ Aika oli kuitenkin monelle tuomiotaan odottavalle liian pitkä, leireille siirretyt vangit olivat jo alun perin aliravitsemuksen ja epäinhimillisten asuinolojen heikentämiä. Tilanne paheni, kun vankien omaisia kiellettiin tuomasta ruokalähetyksiä leireille, sillä ne olivat olleet tärkeä osa vankien ravinnosta. Paavolaisen mukaan leirien tilanteesta ei ollut selkeää käsitystä niiden ulkopuolella,²⁸⁷ mutta huhuja luultavasti liikkui sitäkin enemmän. Toisaalta Väinö Tanner kävi elokuussa 1918

²⁸⁶ Paavolainen 1974, 171.

²⁸⁷ Paavolainen 1974, 221.

vierailulla Ruotsissa, jolloin hän otti näkyvästi kantaa vankileirien oloihin, mikä aiheutti runsaasti kansainvälistä arvostelua Paasikiven hallitusta kohtaan.²⁸⁸ Kuvalehdessä ilmestyi kaksi laajaa ja runsaasti kuvia sisältänyttä katsausta vankileirien tilanteesta, molemmat halusivat näyttää, että pahansuovat huhut eivät pitäneet paikkansa, vaan leireillä vallitsi aikakauden yleistilanteeseen verrattuna hyvät olot ravitsemuksen ja hygienian puolesta.

KUVA 14: Otsikoimaton kuva (SK 35 /1918,427) on suurennos samalla sivulla olevasta toisesta kuvasta, jossa punavankien rivistö marssiin vartijoiden saattamana. Suurennoksessa ilmeisesti jonkin vangin naispuolinen omainen antaa käärön käteen vangille. Vartija on aivan takana, parin metrin päässä, ja katsoo suoraan tapahtumaa. ”Sillä miksi ihmetellä aseiden `salakuljetusta` vangeille, kun se voi saada tapahtua aivan vartijain silmien edessä, niin kuin yllä olevat kuvat Tampereelta osoittavat (...) tapauksia on ihmetelty, mutta arvattavasti on niiden johdosta vähän muutakin tehty.” Tulkinta ummistaa silmänsä inhimilliselle hädälle, mutta on ymmärrettävissä aikakauden vainoharhaista ilmapiiriä ja kostoja tiukkaa voitonhuumaa vasten.

Ensimmäisen kuvauksen ”Kuvia vankileiristä”²⁸⁹ julkaisemisen taustalla voi yhtenä osatekijänä olla Tannerin esittämä arvostelu,²⁹⁰ joka oli luultavasti kantautunut Suomenkin lukevan yleisön tietoisuuteen.

”Seuraavalla sivulla on muutamia kuvia Santahaminan naisvankileiristä. Tämä vankileiri perustettiin kesäkuussa, vankien lukumäärä oli alussa joukon yli 1 000, se väheni vähitellen kesän kuluessa. Terveydelliset olot olivat hyvät, kuolemantapauksia oli koko kesänä vain 4. Tämä johtuu siitä, että vangeilla oli tilaisuus kaikenlaiseen askarteluun ulkoilmassa: he paimensivat karjaa, kävivät marjassa j.n.e. Kulkutaudit eivät päässeet leirissä liikkeelle. Yleensä noudattivat vangit puhtautta ja kotiutuivat ympäristöönsä”.

Kyseinen artikkeli oli ensimmäinen kerta, kun vankileirit otettiin esille SK:n sivuilla, mutta siltikään johdannossa ei katsottu tarpeelliseksi selvittää keitä vangit olivat tai

²⁸⁸ Manninen 1992, 229.

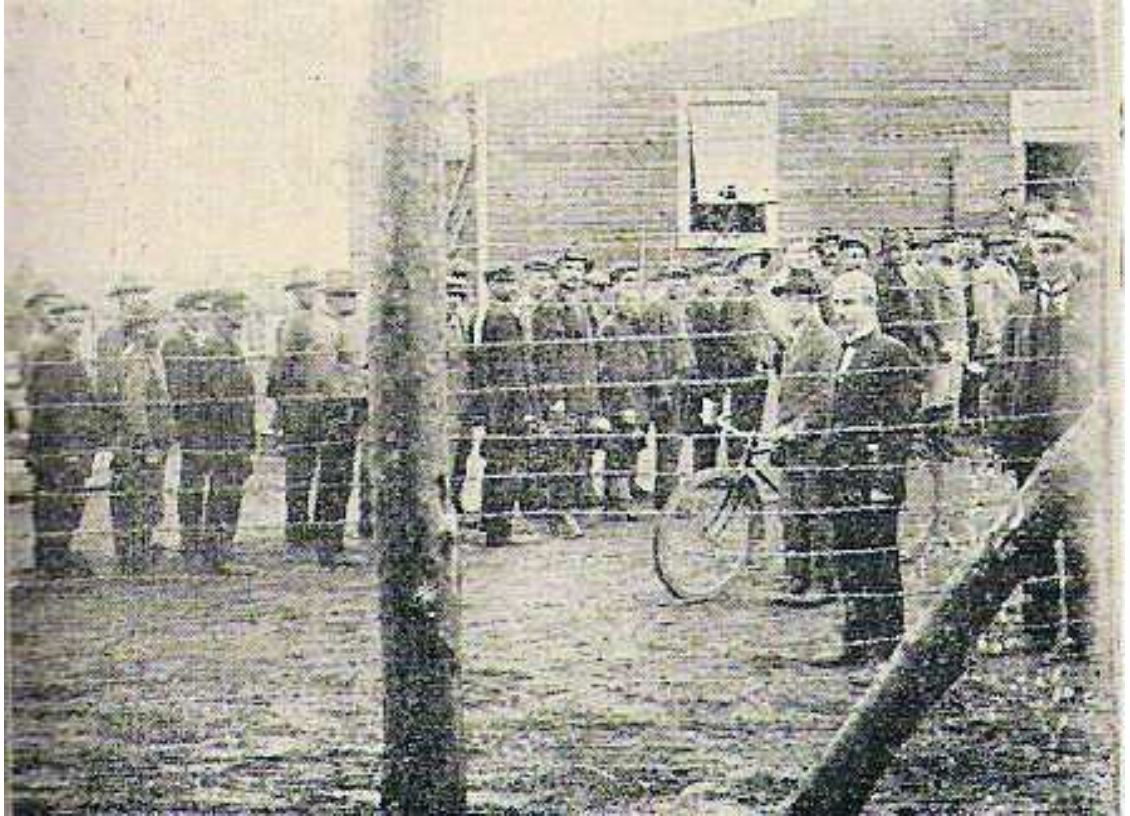
²⁸⁹ ”Kuvia vankileiristä”. SK 41 / 1918.

²⁹⁰ Tannerin matka ajoittuu syyskuun alkuun ja Kuvalehden artikkeli julkaistiin lokakuun alussa 1918. Tannerin matkalla oli suuri vaikutus vankileirien tilanteen julkituomiseen, sillä hänellä oli mukanaan professori Robert Tigersdtedtin salainen vankileirien oloja koskeva raportti ja Väinö Hakkilan samoja asioita koskeva kirje. Ensimmäistä kertaa ulkomailla saatiin konkreettista todistusaineistoa valkoisesta terrorista aikaisempia huhujen ja osatotuusien sijaan. (Paavolainen 1979, 222).

mistä heitä syytettiin. Ilmeisesti lukijoiden oletettiin tietävän tilanteen ja taustat, vaikka niistä ei julkisesti paljon kirjoitettukaan. Tekstistä saa käsityksen, että Santahaminan leiri edusti tyypillistä vankileiriä, olot olivat muuallakin yhtä hyvät. Viittaus kulkutauteihin antaa käsityksen, että niiden raivoamisesta leireillä oli liikkeellä toisenlaista tietoa. Kesän kuluessa mainittu vankimääränä väheneminen ilman mitään selitystä on hieman ristiriidassa muun tekstin kanssa: juuri kesä 1918, erityisesti heinäkuu, olivat pahinta aikaa vankien kuolleisuudella mitattuna. Jaakko Paavolaisen mukaan Santahamina oli Hämeenlinnan lisäksi paikka, johon naisvangit keskitettiin. Santahaminassa oli myös pieniä lapsia, heinäkuussa 1918 heitä oli yhteensä kymmenen kappaletta. Naisten olot leireillä olivat huomattavasti miehiä paremmat ja kuolleisuus matalampi, naisia kuoli 1,8 % kokonaismäärästä, kun miesten kohdalla vastaava luku oli 15–16 %.²⁹¹ Rungas kuvitus on erinomainen keino lisätä tekstin totuus pohjaa ja vakuuttaa lukijat,²⁹² mikä tulee hyvin näkyviin SK:n vankileiriartikkelissa, sillä siinä kuvat ovat etusijalla ja teksti rajoittuu kuvien alle ja ingressiin. Artikkelin laatijasta tai kuvien alkuperästä ei ole mainintaa, mutta voidaan olettaa Kuvalehden toimituskunnan tehneen vierailun naapurissa sijaitsevaan Santahaminan vankileiriin tai haastatelleen leirin päällystä käymättä itse paikanpäällä. Kuvat ovat joko lehdelle valmiina annettuja tai toimittajan itse ottamia (tällöin leirin henkilökunnan valvonnassa). Joka tapauksessa juttu antaa vankileirien todellisuudesta yltiöpositiivisen kuvan ja toimii vastapropagandana Tannerin yms. esittämään kritiikkiin.

²⁹¹ Kaikkiaan vankileireillä kuoli 83 naista. Santahaminan ollessa toinen naisvankien keskityspaikoista kuulostaa Kuvalehden väite vain 4 kuolemantapauksesta epäuskottavalta (Paavolainen 1971, 327 & 330).

²⁹² Lehtikuvia pidetään yleisesti dokumentteina, joilla on suora kausaaliyhteys todellisuuteen. Täten niiden todistusvoima on hyvin vahva (Hietaharju 2006, 24).

KUVA 15: ”Ruokajono. Kaikessa vallitsi sotilaallinen järjestys, niin myöskin ruoalle mentäessä.” ”Suomen sotavankileireistä. Tampereen pakkotyölaitos.” SK 19 / 1919, 445. Kuva esittää punavangit hyvinvoivan näköisenä, kohtaloonsa alistuneena massana. Kuva on otettu leirin piikkilanka-aidan toiselta puolelta, joten katsoja voi samaistaa itsensä vapaisiin ja kunniallisiin kansalaisiin vastakohtana aidan toisella puolella oleville rikollisille.

Vielä ruusuisemman kuvan punavankien oloista maalaan keväällä 1919 ilmestynyt artikkeli ”Suomen sotavankileireistä. Tampereen pakkotyölaitos”.²⁹³ Juttu on intertekstuaalisessa suhteessa toisaalla samassa numerossa julkaistun ja saksalaisia sotavankileirejä esittelevän artikkelin kanssa: Saksassa olot olivat niin hyvät, etteivät venäläiset sotavangit sodan päätyttyä edes halunneet lähteä kotiinsa. Suomessa asiat olivat vähintään yhtä hyvällä tolalla: vangit ovat hyvinvoivan näköisiä, kaikki on hyvässä järjestyksessä, aseistettuja vartijoita ei näy missään. Pakkotyölaitoksessa oli muun muassa työpaja, jossa ”vangeille oli varattu taipumustensa mukaista työtä”. Lisäksi järjestettiin oppitunteja: ”Valistuksen istuttamisella koetettiin isänmaan

²⁹³ SK 19 / 1919, 445. Otsikon ”sotavankileiri” on sinänsä erikoinen sanavalinta, sillä punaisia ei virallisesti pidetty sotilaina vaan rikollisina, eikä leirejä liiemmin sotavankileireiksi kutsuttu.

pettureista kasvattaa kunnan kansalaisia”. Jos joku vangeista sattui sairastumaan, niin apu oli lähellä: ”*Siisteissä sairaaloissa he saivat tällöin asianmukaista hoitoa*”. Jutun ilmestymisajankohtana vankimäärä oli enää murto-osa kesästä 1918 ja vankienhoito oli jo siviiliviranomaisten hallussa, joten tilanne oli aivan toinen kuin vajaa vuosi aikaisemmin, jolloin koko yhteiskunta kamppaili nälänhädän partaalla ja espanjantaudin kourissa. Jäljellä olevien punavankien joukkoarmahdus oli tuolloin ajankohtainen, joten artikkelin funktio oli paitsi vankien hyvien olosuhteiden esittely myös lukijoita rauhoitteleva: leireiltä ei vapautuisi mitään ihmispetoja, kuten monet ehkä pelkäsivät, vaan tuomionsa kärsineitä entisiä punaisia, jotka olivat valmiita palaamaan yhteiskunnan jäseniksi. Sama tausta-ajatus oli seuraavassa numerossa ilmestyneessä armahdusta historiallisen vertailukohtana kautta käsittelevässä kertomuksessa: ”*Kun hallitus on armahtanut suuren osan rikollisista punakaartilaiskapinallisista, jota armahdusta on tervehditty tyydytyksellä, niin toivotaan samalla, että vapautetut pahuutensa tunnustaen rupeaisivat kaikella kunnolla ja tarmolla harrastamaan sitä, mikä on oikeata ja yhteisen isänmaamme onnen mukaista*”.²⁹⁴ SK oli valmis tekemään sovinnon rikoksensa sovittaneiden punaisten kanssa, mutta he olivat silti entisiä rikollisia, joiden sodanaikaisille teoille ja niiden motiiveille ei herunut ymmärrystä: Vapautetut astuivat vankileirin portista valkoiseen Suomeen, jossa oli vallalla vain yksi totuus vuodesta 1918.

5.2 Suojeluskunnat ja armeija voiton takaajina

5.2.1 Kylmä rauha ja suojeluskuntien nousu

Sisällissodan välittömät vaikutukset eivät loppuneet toukokuussa 1918, kun punaiset saatiin kukistettua, vaan ne jatkuivat pitkälle 1920-luvulle. Suomen tilanne oli epävakaa ja maassa vallitsi ”kylmä rauha”: rajat olivat levottomat, tuhansia punaisia karkuteillä, kymmeniä tuhansia vankileireillä, sotatalous voimassa, paino-, kokoontumis-, yhdistys- ja oleskeluvapaudet rajoitettuja. Sotaa edeltäneen ajan porvarilliset järjestyskaartit olivat käyneet läpi muodonmuutoksen, jonka lopputuloksena ne oli liitetty osaksi valkoista armeijaa suojeluskuntarykmenteinä. Lopulta joukot kotiutettiin tai ne sulautuivat

²⁹⁴ ”*Armahdus ja lupaus. Historiallinen kertomus n.s. Taavetin kapinasta v. 1438.*” kirj. Frans Kärki, SK 20 / 1919,458.

armeijan muihin yksiköihin,²⁹⁵ mutta itse suojeluskuntajärjestö jäi elämään ja sille keksittiin uusia käyttötarkoituksia. Elokuussa 1918 hallitus antoi suojeluskunta-asetuksen, joka herätti järjestön uudelleen aktiiviseen toimintaan. Kuvalehden numerossa 47 / 1918 julkaistiin reportaasi satakunnan suojeluskunnan suuresta paraatista Porissa, jonka yhteydessä tuotiin esille järjestön tarpeellisuus:

”Ihmiskunnan tähänastisia elämänsaavutuksia uhkaa tuho, jollei Venäjän vallan raunioilta leviävälle rutolle saada sulkua. Kerran se on jo torjuttu meidän maastamme, mutta minä hetkenä hyvänsä se voi yrittää uudelleen. Olemmeko siihen valmiit? Maakunta, joka siltä varalta on valmistautunut on Satakunta. Ottakoot Satakunnan valkoisista esimerkkiä koko Suomi ja Suomesta koko sivistynyt maailma!”²⁹⁶

Marko Tikan mukaan sodanjälkeinen Suomi oli lähes hysterian kourissa, uuden punakapinan ja bolsevikkien hyökkäyksen odotettiin alkavan minä hetkenä tahansa.²⁹⁷ Tilanteesta teki entistä uhkaavamman Saksan romahtaminen marraskuussa 1918, mikä johti ainoan ulkopoliittisen turvan menettämiseen ja Suomen jäämiseen yksin. Suojeluskuntien perustaminen ja niiden päämäärä liitetään yllämainitussa lainauksessa suoraan vapaussotaan: Suomi oli ensimmäinen sosialistisen vallankumouksen kukistanut valtio ja siten esimerkkinä muulle maailmalle. Toisaalta Suomi oli vaaranalaisessa asemassa: sodassa tappion kärsineet omat punaiset eivät jääneet lepäämään, vaan juonittelivat yhdessä kansainvälisen bolsevikkirintaman kanssa Suomen itsenäisyyden päänmenoksi. Ajatus Suomesta lännen etuvartiona Venäjää vastaan oli alun perin ruotsinkielisen kulttuurieliitin idea,²⁹⁸ mutta nyt se rekrytoitiin palvelemaan ensisijaisesti sisäpoliittisia tarkoituksia varten perustettua suojeluskuntajärjestöä.

*”Mutta meidän on muistettava se tämän henkisen ruton saastuttama osa omaa kansaamme, jossa tämä tuhoisa tauti yhä piilee, odottaen otollista ilmipuhkeamisen hetkeä. Kuka sitä silloin vastustaa, kun sotaväki on ulkoista vaaraa torjumassa”.*²⁹⁹

²⁹⁵ Sélen 2001, 27.

²⁹⁶ ”Aseissa kodin ja isänmaan suojaksi. Satakunnan suojeluskunnan suuri paraati Porissa.” SK 47 /1918, 635.

²⁹⁷ Tikka 2006b, 44.

²⁹⁸ Luostarinen 1986, 108.

²⁹⁹ ”Aseissa kodin ja isänmaan suojaksi. Satakunnan suojeluskunnan suuri paraati Porissa.” SK 47 /1918, 635.

Suojeluskunta-aktiivien tärkein päämäärä oli säilyttää valkoinen Suomi ja taata vapaussodan saavutukset, kompromisseihin hävinneen osapuolen kanssa ei ollut halua. Suojeluskunnista tuli valkoisen Suomen symboleja ja niistä muodostui niin paikallistasolla kuin koko valtion mittakaavassa merkittävä voimatekijä, mikä näkyy myös Suomen Kuvalehden numeroissa. Suojeluskunnat ovat lehdessä näkyvästi esillä, erityisesti vuoden 1918 lopulta eteenpäin: syksyllä 1918 porvarillisissa lehdissä käytiin voimakasta kampanjaa Sk-aatteen puolesta.³⁰⁰ Suojeluskuntien merkitys lehden sisällössä tulee ilmi esimerkiksi vuosikerran 1919 sisällysluettelo tarkastelemalla, yleisellä tasolla liikkuvien otsikoiden kuten ”*Taiteen alalta*” tai *Viikon varrelta*” lisäksi sisällyksestä löytyy kokonaan sotalaitokselle ja suojeluskunnille omistettu yläotsikko. Valtakunnallisessa mittakaavassa pienetkin tapahtumat, kuten Helsingin Sk:n lipun vihkiminen tai Savon piirille lahjoitettu kiertopalkinto saivat palstatilaa lehdessä.³⁰¹ On ilmeistä, että lehden toimittajakunta halusi tuoda suojeluskuntien arkea ja toimintaa lähemmäs lukijoita, olivathan suojeluskunnat ainoita konkreettisia valkoisen yhtenäisyyden ilmentymiä valtiomuoto- ja kieliriitojen repimässä voittajien leirissä. Suojeluskuntamateriaalissa eniten näkyvyyttä saivat erilaiset paraatit, tarkastustilaisuudet ja muut sotilaallista järjestystä ilmentävät tapahtumat. Toisaalta myös suojeluskuntien arkea: hiihtokisoja, kesäleirejä, ampumarjoituksia yms. esiteltiin lukijoille. Luultavasti artikkelien laatijoiden ja toimituskunnan tavoitteena oli isänmaallisten lukijoiden mielenkiinnon herättäminen, joka voisi mahdollisesti johtaa raha-apuun ja muuhun tukeen paikallisille suojeluskunnille tai uusien jäsenten rekrytointiin.³⁰² Monesti tietyn pitäjän Sk:aa käsittelevässä artikkelissa lueteltiin paikallisosaston tukijat nimeltä, olivatpa nämä yksityisiä henkilöitä tai liikeyrityksiä, ehkä tämä sai ainakin paikallistasolla porvarilliseen kansanosaan itsenensä mieltävien, mutta Sk-toimintaan osallistumattomien kukkaronnyörit aukeamaan: lahjoittamalla pienen summan isänmaan hyväksi pystyi samalla ostamaan puhtaan omantunnon ja kollektiivin hyväksynnän. Myöhemmin sotien välisenä aikana suojeluskunnista muodostuikin se laajapohjainen porvarillinen maanpuolustusjärjestö, jollaisena se

³⁰⁰ Sélen 2001, 45.

³⁰¹ ”*Helsingin suojeluskunnan lipun vihkinen.*” SK 17 / 1919, 397-399 & ”*Prof. Holménin kiertopalkinto.*” SK 48 / 1919, 1036.

³⁰² Siirosoen (2004, 68) mukaan suurin osa Iisalmen valkoisista suhtautui suojeluskuntaan ja Lotta Svärd -järjestöön passiivisesti. Ilmeisesti vastaavaa mentaliteettia oli muuallakin: ”*Ainoa mahdollisuus, jolla Kuokkalan suojeluskunta on voinut hankkia itselleen varoja, on iltamien pito, mutta se ei riitä minnekään.*” (”*Rajakahakoihin osaaottanut suojeluskunta.*” SK 27 / 1919, 612).

haluttiin Kuvalehdessä esitellä.³⁰³ Suojeluskuntien toisesta puolesta eli vastustajiksi luokitellun kansanosan seuraamisesta ja kontrolloinnista lehti sen sijaan vaikenä, vaikka se oli pitkälle 1920-luvulle asti eräs toiminnan tärkeimpiä osa-alueita.

Suojeluskuntien Suomen Kuvalehdessä saamaa suurta näkyvyyttä voi pitää merkinä Valkoisen Suomen militaristisesta pohjavireestä, joka oli ajan henki muuallakin Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen.³⁰⁴ Sk-järjestö ei sekään ollut kansainvälisesti poikkeuksellinen, vaan normaali instituutio uusissa kansallisvaltioissa, joiden heikko sisä- ja ulkopoliittinen asema johti hallitukset turvautumaan puolisolitaallisiin joukkoihin:

”Suomi on ollut taas edelläkävijämaana, tällä kertaa suojeluskunta-aatteen alalla. Muuallakin, varsinkin Saksassa on huomattu, että kun yhteiskuntaa villitsevät voimat ovat päässeet valloilleen, eikä valtio saata taata rauhallisen elämän kulkua, niin on toisaalta yhteiskuntaa säilyttävien voimien yhdyttävä ja annettava aseellista apua lailliselle valtiollalle järjestyksen ylläpitämiseksi.”³⁰⁵

Kuvalehden suojeluskuntia käsittelevillä jutuilla haluttiin paitsi rekrytoida uusia jäseniä, myös osoittaa valkoiselle Suomelle, että sen vartijat olivat valmiina ja valppaana mahdollisen uuden kapinan varalta: ”*Suotta raivoavat valtiolliset myrskyt rakastetun isänmaamme rajojen ulko- tai sisäpuolella niin kauan kuin suojeluskunta-aate toisiinsa liittää Suomen lainkuuliaiset kansalaiset*”.³⁰⁶ Lehdessä suojeluskuntatoiminnalla on koko lainkuuliaisen (=valkoisen) kansan tuki, se näyttäytyy alhaalta päin kumpuavana isänmaallisten kansalaisten verkostoitumisena, joka on jatkuvasti kehittymässä ja laajentumassa. Lehdessä Sk-toiminnasta halutaan antaa ammattimainen ja sotilaallinen kuva, ilmeisesti halutaan tehdä selkeä pesäero sotaa edeltäneen ajan suojeluskaarteihin, joiden koulutus ja varustus olivat hyvin puutteellisia: ”*Eri aselajit – tykki-, kuularuisku-, ratsuväki, y.m. osastot olivat sijoittuneet paikoilleen. Erikoista huomiota herättivät ratsuosaston kauniit hevoset*”.³⁰⁷ Paraateja, muistojuhlia ja muita julkisia tilaisuuksia, joihin suojeluskunta osallistui, voi pitää myös voimannäyttönä paikallisia –todellisia tai

³⁰³ Tikka 2006b, 220.

³⁰⁴ Ibid. 22.

³⁰⁵ ”Kun yhteiskunta rakennetaan uudelleen.” SK 48 / 1919, 1040.

³⁰⁶ ”Aseissa kodin ja isänmaan suojaksi. Satakunnan suojeluskunnan suuri paraati Porissa.” SK 47 /1918, 635.

³⁰⁷ ”Helsingin suojeluskunta.” SK 10 / 1919, 233.

oletettuja– kapinanlietsojia kohtaan: sarkapukuisten sotilaiden suorat rivit tykkien ja ratsuväkiosastojen säestämänä antoivat valkoisesta Suomesta vahvan ja yhtenäisen vaikutelman: vuosi 1918 ei tulisi enää koskaan toistumaan.

Marko Tikka pitää suojeluskuntia eräänlaisena valkoisen nuorison innon ja näyttämisenhalun purkautumiskanavana, hän puhuu ”vapaussodasta myöhästyneiden” sukupolvesta, jonka piti todistaa itselleen ja muille, että hekin olivat yhtä isänmallisia ja rohkeita kuin vanhemmat toverinsa. Tämä näkyi sodan jälkeen runsaissa väkivallanteoissa, joissa osallisina –joko uhreina tai tekijöinä– oli suojeluskuntien jäseniä.³⁰⁸ Tikan kuvaamaa mentaliteettia on vaikeaa löytää Kuvalehden aineistosta, mutta lähes vastaava näyttämisenhalun osoitus on monissa suojeluskuntaa käsittelevissä jutuissa läsnä, sen edustajia voisi luonnehtia ”vapaussodassa piilossa pysyneiksi”, joiden julkisuuteen astumisen motiivina oli tietynlainen hyväksynnän etsiminen. Vapaussodan etujoukkona olleen Pohjanmaan suojeluskunnista sodan jälkeen kertovia artikkeleja lehdessä ei ole ainuttakaan, mutta punaisten miehityksen alla eläneen Etelä-Suomen suojeluskunnat ovat hyvin näkyvästi esillä: esimerkiksi Helsingin Sk:n toiminnasta on kymmenkunta juttua, mikä tosin osittain selittyy Kuvalehden toimituksen sijainnilla. Helsinkiläiset potivat laajemminkin huonoa omaatuntoa sodanaikaisen hiljaiselonsa takia, mikä näkyi Kuvalehdessä suojeluskuntatoiminnan esittelyn lisäksi kaupungin valtauksen suomalaispanoksen korostamisena. Toisaalta muutkin pidemmät artikkelit käsittelevät Etelä- ja Itä-Suomen suojeluskuntia, esimerkkeinä Pori, Kuopio, Lappeenranta ja Lahti: kaikki punaisten vallan alla olleita kaupunkeja. Monesti artikkeleihin on sisällytetty katsaus suojeluskuntien historiaan, tällöin korostetaan vaikeaa tai mahdotonta tilannetta sodan aikana: ”*Vaikkapa toiminta tunnetuista syistä sai ollakin hamaan vapausaikaamme saakka ikään kuin maanalaista. Mutta tulos on nyttemmin, kuten sanottua, oivallinen*”.³⁰⁹

³⁰⁸ Sotaa seuranneina kolmena vuotena Suomessa tehtiin yhteensä 326 poliittista väkivallantekoa, joissa neljässä tapauksessa viidestä käytettiin ampuma-asetta (Tikka 206b, 173).

³⁰⁹ ”*Lahden suojeluskunta. Lahden valtauksen johdosta vappuna, vuosi takaperin.*” SK 18 / 1919, 416.

5.2.2 Viel on Suomi voimissaan? – Armeija ja kotirintama

Maan vakinaisesta armeijasta oli lehdessä huomattavasti vähemmän materiaalia kuin suojeluskunnista, mikä luultavasti johtuu siitä, että armeija oli asevelvollisuuteen perustuva ja siten kaikille kutsuntaikäisille miehille pakollinen, suojeluskunnat taas vapaaehtoisuuteen perustuva porvarillinen maanpuolustusjärjestö. Aktiiviset suojeluskuntamiehet esittelivät auliisti järjestöään ja sen toimintaan julkisesti, se ajoi heidän omaa asiaansa tuoden uusia vapaaehtoisia järjestön riveihin ja markkoja kassaan. Suojeluskunnat olivat myös lähempänä lehden lukijakunnan arkea kuin suljetuilla kasarmialueilla harjoittelevat varusmiehet, vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta oli vaivattomampaa saada tietoa ja kuvamateriaalia, mikä heijastuu Kuvalehden sisällössä. Ilmeisesti tiedot armeijan rakenteesta, vahvuudesta ja aseistuksesta olivat salassa pidettäviä uhkaavan sisä- ja ulkopoliittisen tilanteen takia, sillä niistä ei lehdessä hiiskuta sanaakaan; ainoastaan upseerien miekkoja ja sotilaiden päähineitä esitellään eräässä kuva-artikkelissa.³¹⁰ Sodanjälkeinen Suomen armeija näyttäytyy lehdessä joko paraatien ja vapaussodan muistopäivien yhteydessä suojeluskuntien kanssa tai sotilaiden arkea kuvaavien reportaasien kautta. Armeijan tilanne oli sisällissodan jälkeen hyvin vaikea: esimerkiksi kesäkuussa 1918 annetun budjetin perusteluissa todettiin, että sodan puhjetessa olisi liikekannallepanossa saatavissa kokoon suojeluskuntien lisäksi vain harjaantumattomia joukkoja.³¹¹ Joukko-osastoista saatiin tietoja, jotka kertoivat huonosta ruuasta, nälästä, mielivallasta ja kapinoinnista. Armeijan heikko varustus aiheutti motivaation laskua, esimerkiksi 5. Jääkärirykmentissä oli syksyllä 1918 yksi konekivääri eikä lainkaan suksia.³¹² Ongelmista ei puhuta Kuvalehdessä suoraan, mutta monet jutut ovat hieman pessimistisen oloisia nykyolojen kuvauksissaan: ”*Vaikeissa olosuhteissa syntyneen nuoren armeijamme saattamiseksi entistäkin ehompaan kuntoon työskennellään kaikilla sotataidon aloilla uutterasti*”.³¹³ Tärkeintä oli, että maalla oli nyt oma armeija, jonka sotilaat olivat valmiita vaikeista olosuhteista huolimatta tekemään kaikkensa isänmaan eteen: ”*Toivorikkaana, itsetietoisena palaamme kaupunkiin. Olemme nähneet ihanan unen toteutuneen kauneimmalla tavalla. Ne olivat suomalaisia poikia, haastoivat selvää*

³¹⁰ ”*Armeijamme sivuaseet.*” & ”*Armeijamme päähineet.*” SK 43 / 1919, 930.

³¹¹ Kronlund 1993, 13.

³¹² Kronlund 1988, 82.

³¹³ ”*Yhteys-upseerimme kasvatus.*” SK 45 / 1919, 929.

*suomea, jotka siellä ketterästi liikkuivat, innostuneina toimivat ja perinpohjaisesti tottelivat”.*³¹⁴

Naisten tekemä lotta-, sairaanhoito- ja sotilaskotityö on esillä useaan otteeseen Suomen Kuvalehdessä. Naiset näyttäytyvät armeijaa avustavissa ja tukevissa tehtävissä, joiden kirjo vaihtelee hevosten hoitamisesta joululahjojen valmistamiseen: ”*Ensi kerran saatiin tänä jouluna valmistaa joululahjoja omille sotapojillemme. Ja että siinä oli puuhaa ja huolta sen tietävät vain ne väsymättömät naisemme (...) jotka olivat päättäneet toimittaa jokaiselle sotapojallemme joululahjan.*”³¹⁵ Sotilaskodit saavat näkyvyyttä vuoden 1919 numeroissa, luultavasti samasta syystä kuin suojeluskunnatkin: vapaaehtoinen maanpuolustus tarvitsi lisää käsiä palvelukseensa ja rahaa kirstuunsa. Sotilaskoti-juttujen naiset ovat tietynlaisessa äitiroolissa ”sotapojille”, he tarjoavat ruokaa, hoivaa, mahdollisuuden kirjoittaa kotiin sekä ”*Vakavaa, siveellistä elämäntapomusta tahtoisimme sotilaissamme herättää. Olemmehan nähneet itäisessä naapurimaassamme, mihin kuuluun kansa syöksyy, kun se unohtaa ne elämäntavat, jotka yksin horjumalta kestävät*”.³¹⁶

5.3 Muistojen sota 1918–

5.3.1 Voiton konkreettiset representaatiot

Muistaminen tarvitsee kiinnekohtia, jotta muistamisen arvoiseksi katsotut tapahtumat ja henkilöt pysyvät elävinä.³¹⁷ Valkoinen Suomi halusi luonnollisesti konkretisoida voittoisan sodan ja siinä henkensä uhranneiden muiston, mikä tapahtui karkeasti jaoteltuna kahdella tavalla: juhlimalla vapaussodan alkamis- ja päättymispäiviä sekä rakentamalla sodassa henkensä menettäneiden kunniaksi sankarihautoja ja muistomerkkejä. Kaikki edellä mainitut olivat konkreettisia tekoja, jotka loihtivat esiin sen valkoisen yhtenäisyyden, joka oli kadonnut jo keväällä 1918, kun sodan voittaneet jakaantuivat muun muassa valtiomuotokiistan ja kieliriitojen tuoksinassa eri leireihin.

³¹⁴ ”*Sotakirjeenvaihtajana. Leikkisota Munkkiniemessä.*” 40 / 1918, 508.

³¹⁵ ”*Joululahjoja sotapojillemme.*” SK 1 / 1919, 10.

³¹⁶ ”*Naisemme vapauttamme vartioimassa.*” SK 4 / 1919, 86. Lainauksessa esiin tuleva ”yhteiskunnallinen äitiys” oli keskeisellä sijalla myös Lotta Svärd -järjestön ideologiassa (Kemppainen 2006, 238).

³¹⁷ Andersson 1999, 245.

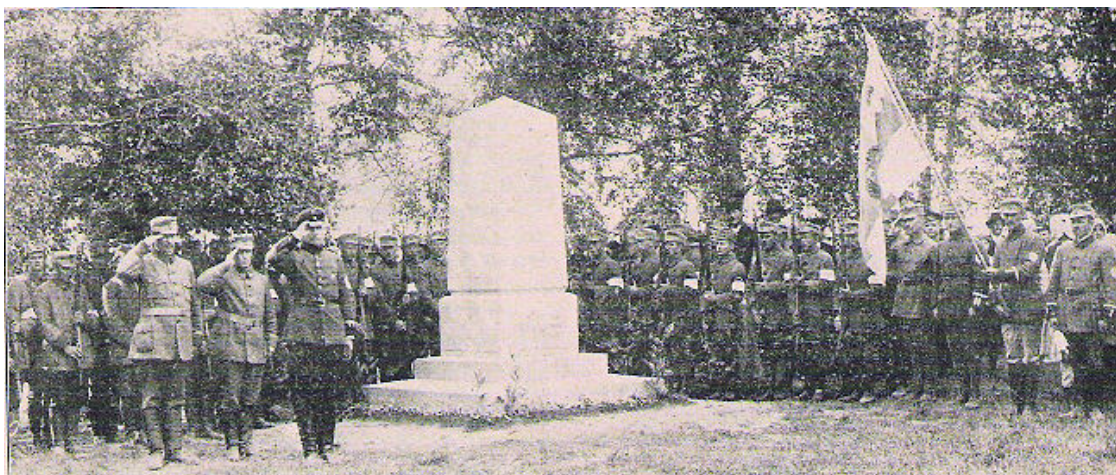
Kansallisvaltiota voidaan pitää Benedict Andessonin tapaan kuviteltuna yhteisönä, jolle erilaiset yhdistävät symbolit ovat elinehto. Tätä taustaa vasten ei ole ollenkaan yllättävää, että valkoisten voiton ja Suomen itsenäisyyden erilaiset representaatiot saivat niin paljon näkyvyyttä vuoden 1919 Suomen Kuvalehdessä: vapaussodalla oli keskeinen osa nuoren kansallisvaltion identiteettiprojektissa. Tammisunnuntai eli 28.1. ja sodan päättymispäiväksi valittu 16.5. saivat runsaasti tilaa, kun niiden tapahtumisesta oli kulunut vuosi.³¹⁸ Tämän lisäksi monet sisällissodan keskeiset taistelut tai punaisen terrorin näkyvimmit ilmaukset saivat lehdessä runsaasti palstatilaa ”vuosimuistoina”, esimerkkeinä mainittakoon Helsingin valloitus ja Suinulan tapahtumat, joita olen käsitellyt jo aiemmin. Vuosimuistoihin Kuvalehdessä yleensä liittyvä kuvaus paraatista tai muusta vastaavasta muistojuhlallisuudesta konkretisoi eron vuodentakaisen tilanteen ja nykyhetken valkoisen Suomen välillä: voidaan puhua Ulla-Maija Peltosen tapaan muistin politiikasta,³¹⁹ jossa sodassa saatu voitto palveli sekä integroivassa että erottavassa tehtävässä. Esimerkiksi Tampereella muisteltiin sodan alkamista 26.1.1919 suojeluskunnan paraatilla, vaikka kaupunki oli ollut eräs punaisen vallankumouksen keskuksia vailla sanottavaa valkoista vastarintaa. Paraatin ja siitä Kuvalehdessä julkaistun jutun funktio oli kuitenkin toisenlainen, paikallinen suojeluskunta halusi näyttää muulle Suomelle, että tahti Tampereella on muuttunut: ”*Tampereen suojeluskunta on nykyisin maan suurimpia ja parhaita.*”³²⁰ Joissain vuosimuistoista kertovissa jutuissa on lisäksi havaittavissa halua palauttaa kadotettu valkoinen yhtenäisyys ja estää sosialistien nousu takaisin poliittiseksi voimaksi: ”*Verisiä ovat näiden aikojen vuosipäiväin muistot, kaameita mieliin palautella. Niistä kertominen tuntuu säälimättömältä, vasta arvettua alkaneiden haavojen auki repimiseltä. Mutta kun eräät kapinaa lähellä olleet ainekset ovat juuri äskettäin tahtoneet pestä kätensä silloisten hirmutekojen suhteen.*”³²¹ Valkoinen Suomi halusi muistaa voittonsa ja antamansa uhrin, minkä lisäksi vastapuolen ei haluttu unohtavan tappiotaan häpeällisessä kapinassa.

³¹⁸ Valkoisessa Suomessa jatkettiin kyseisten päivien näkyvää juhlamista aina toiseen maailmansotaan asti; tärkeitä juhlapäiviä olivat sodan päättymisen 5-, 10-, 15- ja 20-vuotisjuhlat. Sen sijaan tammisunnuntai jäi vähitellen paikalliseksi juhlaeksi kieliristiriitojen repimässä Vaasassa. (Villstrand 2006, 223 & 263–264). Kuvalehdessä esimerkiksi tammisunnuntain juhlinnasta oli kuvamateriaalia Viipurista, Tampereelta, Vaasasta ja Helsingistä. (SK 6 / 1919, 131–133).

³¹⁹ Peltonen 2003, 247.

³²⁰ ”*Vapaussodan muistojuhla Tampereella.*” SK 6 / 1919, 131.

³²¹ ”*Suinulan veriaamun muistopäivänä.*” SK 5 / 1919, 106.

KUVA 16: ”Euralaisten vapaussodassa kaatuneitten sankarien veljeshaudan muistomerkin paljastustilaisuus.” ”Sankarihautojen muistomerkkejä.” SK 33 / 1919, 740. Veljeshauta on käsitteenä tässä yhteydessä erikoinen, sillä yleensä se tarkoitti punaisten kaatuneitten hautapaikkaa (Peltonen 2003, 237). Ilmeisesti `sankarihauta` ja `veljeshauta` olivat neologismeja joiden käyttötapa ei ollut vielä täysin vakiintunut. Muilta osin otos on tyypillinen vuoden 1919 Kuvalehdelle: kunnan keskeiselle paikalle pystytetyn monumentaalisen kivimuistomerkin paljastamistilaisuus on koontunut paikkakunnan suojeluskunta-aktiivit ja mahdolliset juhlavieraat yhteen vakavan isänmaallisessa hengessä. Konnotatiivisella tasolla kuva kertoo (kadotetusta) valkoisesta yhtenäisyydestä, joka sodan aikana vallitsi ja on tulevaisuudessa paras tae sekä sisäisiä- että ulkoisia uhkia vastaan.

”Nykyjään saavat Suomen kalmistot yksi toisensa jälkeen nähdä lahonneiden puuristiensä ja sammalien peittämien hautakiviensä keskelle kohoavan komeita sankaripatsaita, joita Suomen kansa pystyttää vapaussodassa henkensä uhranneille sankareilleen.”³²² Sisällissodan jälkeistä vuosikymmentä on kuvattu patsaiden vuosikymmeneksi,³²³ sillä läpi valkoisen Suomen rakennettiin sankarihautausmaita ja pystytettiin erilaisia muistomerkkejä vapaussodan kunniaksi: vuonna 1929 valkoisiksi luettavia muistomerkkejä oli kaikkiaan 316 eri paikkakunnalla.³²⁴ Kappaleen aloittava lainaus kuvastaa muistomerkkien pystyttämisen taustalla vallinnutta ajattelutapaa: vapaussota haluttiin muistaa itsenäisyyden takeena ja siinä kaatuneet valkoiset vapauden esitaistelijoina. Suomen Kuvalehti esitteli laajalti vapaussodan muistomerkkejä: jo paljastettuja, keskeneräisiä tai vielä suunnitteluasteella olevia.

³²² ”Jääsken sankarihauta.” SK 42 / 1919, 918.

³²³ Andersson 1999, 260.

³²⁴ Peltonen 2003, 222.

Muistomerkeistä on kirjoitettu melko vähän, mutta tässä tapauksessa kuvat todella kertovat enemmän kuin tuhat sanaa. Muistomerkeistä ja haudoista puhuttaessa on Kuvalehdessä poikkeuksetta käytössä sana vapaus jossain muodossaan. Muistomerkit pystytettiin yleensä paikallisin voimavaroin ja ne olivat monesti sekä mittasuhteiltaan että kustannuksiltaan, varsin vaikuttavia, esimerkiksi Mikkeliin rakennettu ”*ankarasti monumentaalinen*” sankarivainajien muistomerkki oli leveydeltään 21,5 metriä ja maksoi 150 000 markkaa.³²⁵ Monumentaaliset muistomerkit olivat oiva tapa osoittaa kaikille väestöryhmille valkoisten voiton pysyvyys, kaatuneet punaiset saivat tyytyä parhaimmillaankin ”lahonneisiin puuristeihin”, mutta yleensä heidät haudattiin seurakunnan hautausmaiden ulkopuolelle tai nimettöminä joukkohautoihin. Muistomerkeillä haluttiin myös tuoda esiin niitä piirteitä Suomesta, jotka katsottiin korostamisen arvoisiksi: ”*Patsaan gallialainen muoto muistuttaa meitä siitä mistä sivistyksemme on peräisin ja viimeksi sitä maata, jossa jääkärimme valmistautuivat tehtäväänsä.*”³²⁶

5.3.2 Nuoret sankarit

KUVA 17: ”*Vapaaehtoinen 13-vuotias sotilas Artturi Eskola, Paavolasta. Hän on ottanu osaa useisiin taisteluihin Satakunnassa ja Hämeessä maalisk. 3 p:stä lähtien. Valittelee nykyään ettei liian nuorena pääse sotakouluun.*” SK 27 / 1918, 266. Nuori sotilas on kuvattu täysissä varusteissa sotilaallisessa asennossa: metrin pituinen mosin-nagant -sotilaskivääri on lähes yhtäpitkä kuin Eskola. Ilmeisesti Eskola ei ole suorittanut mitään suuria urotöitä, mutta Kuvalehdessä monen lapsisotilaan ansioksi luettiin pelkästään se, että he olivat taistelleet tasaveroisina rintamalla vanhempien aseveljiensä rinnalla. Kuvatekstin viimeisessä lausessa on havaittavissa pientä humoristisuutta, jota ei toisaalta

puutu itse kuvastakaan.

Mutta mä enköhän ois sopivampi nyt rintamajoukkoon kuin täällä oottamahan kunis orjuus on osanamme.”³²⁷ Suomen sisällissodalle oli tyypillistä sotilaiden nuori ikä ja nykymittapuun mukaan lapsiksi luokiteltavia sotilaita taisteli rintamalinjojen molemmilla puolilla. Tämä tulee ilmi Kuvalehdessä esimerkiksi Vapautemme Hintaa -

³²⁵ ”*Mikkelin sankarihauta.*” kirj. Vihtori Simonen, SK 46 / 1918, 613.

³²⁶ ”*Vapaussankariemme muistomerkit.*” SK 37 / 1919, 817.

³²⁷ ”*Tää käsivarsi ja sydän palvelkoon isänmaata!*” SK 5-22 / 1918, 5.

sarjaa tarkasteltaessa: muistokirjoituksista on löydettävissä useiden kymmenien alaikäisten henkilötiedot. Punaisella puolella taistelleiden lapsisotilaiden kohtalo oli vähintään yhtä kova kuin Vapautemme Hintaan päätyneiden ikätoverien: nuorin valkoisten teloittama henkilö oli vain 9-vuotias Vilho Kuusjärvi ja muutamaa vuotta vanhemmat joutuivat lähes rutiininomaisesti teloitusr ryhmien eteen.³²⁸ Sodan jälkeen valkoinen Suomi nosti nuorena kaatuneet sankarinsa kansakunnan kaapin päälle ja teki heistä esikuvia, joiden haluttiin innoittavan tulevia ikäluokkia vastaaviin ponnistuksiin isänmaan puolesta. Nuorena kaatuneiden tekemä uhraus oli suurin mahdollinen, he antoivat henkensä ollessaan elämänsä kukkeimmassa keväässä: ”*Vanhat miehet ja keski-ikäiset, he aamun ihanuutta tuskin huomaavat. Muuta heillä on aateltavaa. Mutta nuoremiehen silmä puiden lomasta aurinkoa etsii ja hän toivoo, että vielä eläisi, kun se mailleen laskeutuu.*”³²⁹ Nuorukaiset olivat parasta ainesta, jota valkoinen armeija kykeni rintamalle lähettämään, he olivat innokkaita, vapaaehtoisia ja pelottomia taistelussa: ”*Niin kulki nuori sankari taistelusta taisteluun joukkonsa ensimmäisenä, tullen tunnetuksi ampujista tarkimmaksi, sillä kun pelko oli pojalle kerrassaan tuntematon, ei käsi vapissut.*”³³⁰ Tyypillinen SK:n nuoresta sotilaasta kertova juttu on sävyllään ihannoiva, monesti lähellä runomuotoista ylistystä. Yhdistävänä piirteen on sotilaiden isänmaallisuuden ja taisteluinnon korostaminen, halutessaan rintamalle he ylittävät kaikki vaikeudet: karkaavat kotoa, huijaavat ikänsä ilmoittautuessaan ja pyrkivät seuraavan rintamakuljetukseen, kun edellisen päällikkö on määrännyt heidät kotirintaman tehtäviin. Lopulta he taistelussa todistavat olevansa todellisia ”Ilkan jälkeläisiä” ja lunastavat täten paikkansa vanhempien aseveljiensä rinnalla. Lähes aina nuorista sankareista kertovat jutut päättyvät päähenkilön kaatumiseen, joka on samalla heidän lyhyen elämänsä lakipiste.³³¹

Nuoret sankarit haluttiin muistaa, koska heidän antamansa uhri oli kaikkein suurin ja sen katsottiin samalla velvoittavan jälkipolvia heidän muistonsa vaalimiseen. Vuosi

³²⁸ Esimerkiksi 16-vuotiaita teloitettiin 49 (Paavolainen 1974, 134).

³²⁹ ”*Kun elämä kutsuu.*” kirj. Onni Kivitie, SK 21 / 1918, 152.

³³⁰ ”*Vapaustaistelumme nuoret sankarit. 14-vuotias Yrjö Johannes Tuomikoski Jyväskylästä.*” kirj. S.A. Ruotsalo, SK 36 / 1918, 445.

³³¹ Ehkä erikoisin kertomus on jääkärikapteeni Albert Penttilän tarina. Hän lähti omaistensa tietämättä Suomesta vuonna 1915 ja onnistui 13-vuotiaana rekrytoitumaan jääkäripataljoona 27:n riveihin Lockstedsissa. Käymisään taisteluissa hän haavoittui Kuvalehden mukaan 10 kertaa kaatuen lopulta 16-vuotiaana Virossa. (”*Nuoren sankarin tarina.*” SK 4 / 1919, 86).

sodan päättymisen jälkeen Elsa Heporauta toimitti teoksen ”*Sankaripoikia. Vapaussodassamme kaatuneiden alaikäisten muistoksi*”, mikä loi pohjaa nuorten sankarien kultille. Monet teoksessa esitellyt nuorukaiset löytyvät myös Suomen Kuvalehden sivuilta, heistä ehkä kuuluisin on Onni Kokko, josta Ilmari Kianto kirjoitti ylistävän henkilökuvan Kuvalehteen. Kokon tarina seuraa pääpiirteittäin monen ikätoverin vaiheita sisällissodan melskeissä: hän lyöttäytyi Oulussa valkoisten riveihin päästen erään jääkäriluutnantin suojelukseseen. Nuori sotamies seurasi päällikköään läpi Suomen ja haavoittui lopulta kuolettavasti Tampereen valloituksessa. Kokko ei kuitenkaan kuollut, vaan taisteli hengestään vielä kaksi viikkoa ennen kuin kuolema vei voiton. Kokosta sairastuoteella otettu valokuva, jossa hänen vierellään on vapaudenristi, oli luultavasti merkittävin syy jälkimaineelle: hänestä tuli tätä kautta valkoisen Suomen jaettu samaistumiskohde ja samalla kaikkien nuorten sankarien symbolinen edustaja. Kiannon kirjoittama juttu on paatoksellinen ja rakentuu vastakkainasettelun nuori ja viaton poikasotilas versus paholaismainen vihollinen varaan: ”(...) *sinunkin osaksesi tuli se ihmeellinen ja halveksittu punaryssään vonkuva sirpale, joka runteli sinun siron pääsi.*”³³² Luultavasti Kokon maineen kannalta olennaisen tärkeän jutun rivien välistä on luettavissa Kiannon sääliä tihkuva asenne suurta sankaria kohtaan, hän oli loppujenlopuksi vain orpolapsi, jonka maineikas luutnantti Peltokangas otti siipiensä suojaan Kokon harhailua tarpeeksi katsottuaan. Kokko sai täten katon päänsä päälle, säännöllistä ruokaa ja välttyi tapattamasta itseään seikkaillessaan pitkin rintamalinjoja. Tarinan todellinen sankari on Kokkoa manan majoille seurannut luutnantti, joka muiden sotilaiden naurusta ja pilkasta huolimatta hyväksyi nuoren sotilaan joukkoonsa. Juttu päättyy monimerkityksisiin sanoihin ”*ehkä hänessä oli jotakin liika varhain kehittynyttä.*”³³³ Kiannon kertomus Onni Kokosta on sävyltään tyypillinen sotilaspoikia kuvannut Kuvalehden juttu, suhtautuminen nuoriin sankareihin oli päällepäin hyvin ihannoivaa, mutta samalla heitä pidettiin vain lapsina, jotka joutuivat liian aikaisin osaksi aikuisten maailmaa, mikä lopulta koitui heidän kohtalokseen. Se mitä Onni Kokosta ikätovereineen haluttiin jälkipolvien muistavan, oli heidän palava isänmaanrakkautensa ja uhrautuminen sen eteen: ”*he taistelivat niittenkin puolesta joiden olisi pitänyt lähteä, mutta jotka jäivät pois.*”³³⁴

³³² ”*Sotilaspoikia vuodelta 1918.*” kirj. Ilmari Kianto, SK 22 / 1918, 178.

³³³ Ibid. 179.

³³⁴ Heporauta (toim.) 1937, 10.

5.3.3 Kuoleman kultti

Oleellinen osa valkoisen Suomen itseymmärrystä oli käsitys itsenäisyyden ostamisesta kalliilla hinnalla, jonka sodassa kaatuneet ja murhatut yksilöt olivat maksaneet:

”Länkipohja – Veri nuori
punaa kentän hankisen.
tulikasteen tuima päivä
sankarien valkoisten,
kevätkäytävän hangillaan,
sankarien ylvään kuolon
rauhan hymy huulillaan.”³³⁵

Tulkinta vapaussodasta oli tärkein valkoista Suomea yhdistänyt tekijä, joten se haluttiin säilyttää elävänä. Itsenäisyys ei tullut ilmaiseksi ja sodassa henkensä menettäneet haluttiin muistaa marttyyreina, jotka tekivät suurimman mahdollisen uhrauksen: ”*Kallis on vapautemme hinta, mittaamattomia, korvaamattomia uhrauksia se vaatii*”.³³⁶ Sankarivainajat olivat taistelleet petomaista pahuutta vastaan oikeiden periaatteiden puolesta, omaatuntoaan kuunnellen: ”*He sankareina kaatui eestä maan ja uskonnon ja lain ja oikeuden ja omantunnon, työn ja vapauden*”.³³⁷ Taistelussa surmansa saaneissa vainajissa tiivistyi se suomalaisen sotilaan ihanne, jota olen aikaisemmin käsitellyt kappaleessa 2.2.4. Punaisten murhaamiksi joutuneet tai muuten sodan melskeissä surmansa saaneet olivat hekin valkoisen Suomen sankareita, sillä he olivat vuodattaneet viattoman verensä isänmaan alttarilla. Suomen Kuvalehti oli voimakkaasti mukana luomassa sankarimyyttiä valkoisiksi luokitelluista kaatuneista. Lähes kaikki tutkimuksessani tähän mennessä esitellyt teemat sivuavat tavalla tai toisella kuoleman kultiksi nimeämäni vainajien palvontaa; vapaussota-diskurssissa se oli eräs keskeisiä juonteita, samoin taistelukupauksissa ja valkoisista sotilaista kertovissa jutuissa. Punaisista luotu viholliskuva sai binaariseksi oppositiokseen valkoiset sankarit ja marttyyrit. Suurin Kuvalehden projekteista oli kuitenkin Vapautemme Hinta- sarja, jonka tarkoitus oli muistaa ja kunnioittaa sodassa henkensä menettäneitä. Vh- kollaasien

³³⁵ ”Länkipohja 16.III. 1918. Vuosimuisto. Omistettu Seinäjoen pataljoonalle.” kirj. Veikko Virmajoki. SK 12 / 1919, 279.

³³⁶ ”Muutama kuva. Sarjaan ”Vapautemme hinta””. SK 25 / 1918, 228.

³³⁷ ”He sankareina kaatui eestä maan”. kirj. Irene Mandelin, SK 28 / 1918, 293.

lisäksi lehdessä julkaistiin yksittäisiä nekrologeja ja muistokirjoituksia, joissa yksilöiden elämää tarkasteltiin kehityskulkuna, jonka huipennus ja samalla traaginen loppu kuolema sodassa oli.³³⁸ Suojeluskuntien toiminnan keskeinen päämäärä oli puolustaa marttyyrien verellä ostettua isänmaata ja säilyttää heidän muistonsa elävänä paraateissa ja muistojuhlissa.

Vainajien muistamisen funktio oli yhteisötasolla –siis koko valkoisen Suomen mittakaavassa– olla osa nuoren valtion identiteettiprojektia. Stuart Hallin mukaan kansakunnan yhtenäisyys rakentuu halusta elää yhdessä, yhteisistä muistoista ja perinteistä sekä halusta vaalia niitä.³³⁹ Oleellinen osa kuoleman kulttia oli siihen liitetty velvoite rakentaa ja vaalia vapaussodan perintöä, korvaamattomat uhraukset eivät saaneet valua hukkaan: ”*Suotako veremme peltoja kastaa? Ken meille vannoo? Ken meille vastaa?*”.³⁴⁰ Valkoisen Suomen kulttuurinen identiteetti oli yhtä paljon joksikin tulemista, kuin jonakin olemista; optimistisen tulevaisuuden takeena olivat vapaussodassa annetut uhrin: ”*Tulkoon valkeus vainion, kylvö ja karjan iloinen. Valkeus valtion mainion, rauha Suomelle siloinen.*”³⁴¹ Kuoleman kultti liitti vapaussodan osaksi läpi historian jatkunutta taistelua, jossa vapaat suomalaiset talonpojat puolustivat kotiaan ja uskontoaan vierasta maahantunkeutujaa vastaan. SK:n sivuilla on kirjoituksia joissa vuoden 1918 sotaa verrataan isonvihaan, nuijasotaan ja jopa Kalevalaan.³⁴² Kansakunnalle haluttiin luoda kunniakas menneisyys, jonka huipentuma itsenäisyystaistelu oli: keväällä 1918 lunastettiin vapaus, jonka puolesta suomalaiset olivat taistelleet ja kaatuneet marttyyreina vuosisatojen ajan. Yksilöiden ja pienyhteisöjen tasolla kuoleman kultti oli osa historiallisen trauman purkamista, vainajalle tuotettiin hyvä ja merkityksellinen kuolema.³⁴³ Vainaja oli kaikkensa

³³⁸ Esimerkiksi. Yliluutnantti Armas Korhosen ja FM Edgar Sillmannin nekrologit SK 5-17 / 1918, 16–17.

³³⁹ Hall 1999, 52.

³⁴⁰ ”*Sota valosta. Sankarien kuoro kumpujen alta.*” kirj. Huugo Jalkanen, SK 34 / 1918, 410.

³⁴¹ ”*Tulkoon valkeus!*” kirj. Onni E. Helkiö, SK 26 / 1918, 247.

³⁴² Eräs erikoisimpia ja samalla tahattoman koominen Kuvalehdestä löytyvistä jutuista on Kalevalan pohjalta tehty näytelmä, joka kertoo Suomen itsenäistymisestä. Sampo tulkittiin näytelmässä korkeimmaksi vallaksi Suomessa, josta Väinämöinen (Senaatin puheenjohtaja Svinhufvud) ja Pohjan akka (Oskari Tokoi) käyvät kamppailua. (”*Taistelu Sammosta. Kalevalan ennustuksia vuoden 1918 taisteluista.*” SK 23 / 1918, 190–193).

³⁴³ Peltonen 2003, 69.

antaneena päässyt parempaan paikkaan, omaiset saattoivat olla huoletta ja tyyneinä muistella läheisensä uhrausta: ”Niin turvallista tutunne on maata.”³⁴⁴

5.6. Yhteenveto

Valkoinen Suomi on ennen kaikkea tarina sodan jälkeen kadotetun porvarillisen yhtenäisyyden etsimisestä: kieliriidat, valtiomuototaistelu, maareformit ja punavankien armahdukset yhdessä sosialistien politiikkaan paluun kansa muuttivat yhteiskunnallista tilannetta siinä määrin, että sodanaikainen yksimielisyys oli kadonnut ennen kuin se kunnolla ehti edes vakiintua. Kansallinen identiteetti on monelta osin yhtenäisyyden etsimistä sieltä, missä sitä ei todellisuudessa ole:³⁴⁵ sodan voittajat yrittivätkin säilyttää yksimielisyytensä vetoamalla sisäisiin ja ulkoisiin uhkiin, jotka vaativat vapaussodan hengen ylläpitämistä. Valkoisen Suomen vapaustaistelu jäi tavallaan kesken, punaisia pääsi pakenemaan rajan taakse Venäjälle, jonne puolestaan oli muodostunut neuvostovaltio, todellinen ilmestyskirjan peto. Suojeluskuntalaitos rakennettiin bolshevikien uhan edessä uudelleen, suurilta osin alhaalta ylöspäin, ja siitä tuli valkoisen Suomen tärkein konkreettinen tukipilari. Suojeluskunnat nähtiin Kuvalehdessä koko isänmaallisen kansan yhteisenä projektina, maan nuorison tuli osallistua vapaaehtoisina niiden toimintaan ja vanhemman väen tukea taloudellisesti. Suojeluskunnat säilyttivät jokapäiväisen toimintansa avulla vapaussodan muiston elävänä: paraatit, muistojuhlat, muistomerkkien paljastukset ja monet muut repesentaatiot, joiden näkyvänä osaaottajana paikalliset suojeluskunnat järjestäen nähtiin, olivat osoituksia valkoisesta yhtenäisyydestä, joka oli kerran pelastanut Suomen ja olisi valmis sen tekemään myös tulevaisuudessa. Myös muu vapaaehtoinen maanpuolustyö oli tärkeää: se takasi paitsi sotilaiden huollon toiminnan myös varmisti koko kansan osallistumisen maanpuolustyöhön. Sisäisten ristiriitojen ja materiaalistien puutteiden vaivaavama kansallinen armeija sai lehdessä paljon vähemmän huomiota, ilmeisesti sen olemassaolo oli aikakauden militaristisessa ilmapiirissä itsestäänselvyys ja yksityiskohtiin menevien artikkeleiden julkaiseminen vaarallista uhkaavana koetussa poliittisessa tilanteessa.

³⁴⁴ Lainaus eräästä vainajien muistorunosta, SK 23 / 1918, 198–199.

³⁴⁵ Hall 1999, 15.

Valkoinen Suomi on myös tarina erojen tuottamisesta, yhden kansanosan sulkemisesta pois historian näyttämöltä ja tulevaisuuden rakentamisesta sodan ja sen syiden yksipuolisen tulkinnan varaan. Ilmiö on yleismaailmallinen, sillä kaikki identiteetit rakentuvat vastakohtiensa kautta ja niiden varaan. Erityisen tavallista tällainen identiteettipolitiikka oli sisäisesti heikoissa uusissa kansallisvaltioissa, jotka syntyivät suuressa sodassa kaatuneiden imperiumien raunioille. Suomen Kuvalehti halusi muistaa sisällissodasta valkoiset sankarit, erityisesti henkensä isänmaan puolesta uhranneet ja nuorena rintamalle karanneet. He olivat esikuvia tuleville sukupolville ja heidän muistonsa velvoitti rakentamaan kansakuntaa sen aatemaailman pohjalle, jonka puolesta heidän uskottiin uhrautuneen. Vastapuolelleen alkoi herua vähitellen myös ymmärrystä, kun olot alkoivat kesällä 1919 rauhoittua: hävinneiden palaaminen takaisin yhteiskuntaan piti kuitenkin tapahtuman voittajien säännöillä ja heidän ehdoillaan. Paluu sotaan edeltäneeseen tilanteeseen oli mahdoton, sillä nyt rakennettiin uutta tervempää Suomea, joka ainakin Kuvalehden juttujen perusteella tulisi kohoamaan vanhojen sivistysvaltioiden rinnalle ja toimimaan lännen etuvartiona itäistä barbariaa vastaan.

6. Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Suomen Kuvalehteä voi pitää koko valkoisen osapuolen mielipiteiden ja näkökulmien sulatusuunina. Lehdessä tulevat näkyviin sekä ”virallinen” tulkinta sodasta ja sen syistä että alatasen rivimiesten ja sotaa sivusta seuranneiden käsitykset. Käsitykset ovat monelta osin yhtenäisiä ja mahtuvat hegemoniseksi vapaussotadiskurssiksi kutsumani kehikon sisälle. Tämä tulkinta kevään 1918 tapahtumista käsitti sodan historiallisen kehityksen päätepisteeksi, Suomen kansan itsenäistymispyrkimysten lopulliseksi toteuttajaksi. Valkoisten taistelu oli ennen kaikkea reaktiota vastapuolen -punaisten ja heidän venäläisten liittolaistensa- toimiin, se oli talonpoikainen kansannousu barbariaa ja maanpetturuutta vastaan. Valkoisten puolella taistelussa oli laki ja Jumala, punaisten toiminta taas oli kapinaa laillista hallitusta vastaan, amatöörimäistä teatteria, jossa entiset rikolliset pääsivät toteuttamaan alhaisimpia viettejään ja käyttämään rajatonta valtaa lainkuuliaisiin kansalaisiin. Valkoiset sotilaat haluttiin esittää vapaaehtoisina, jotka kokivat sotimisen isänmaalliseksi velvollisuudekseen. Tietyistä henkilöistä tehtiin jaettuja samaistumiskohteita ja myyttisiä hahmoja, jotka nousivat valkoisessa julkisuudessa symboloimaan koko vapaustaistelua ja siinä annettuja uhreja. Samalla tapaa vastapuoli tyypistettiin muutamaksi stereotyyppiseksi hahmoksi ja tapahtumaksi, jotka edustivat koko kapinaa. Terrorikuvaukset ja joukkosurmat olivat tiheään esillä Kuvalehdessä; niiden kautta punaisten hirmuvalta tehtiin näkyväksi. Ylipäänsä suhtautumisessa vastapuoleen keskeistä oli laillisuusajattelu: punaisten teko oli maanpetos, ja jokainen kaartilainen oli täten rikollinen. Venäläisiä pidettiin osasyllisinä kapinaan, kiihoittajina ja punaisten aseistajina, mutta taistelukuvausten tasolla heitä ei liiemmin tapaa. Sotapäiväkirjat ja muu vastaava materiaali keskittyivät analysoimaan valkoisten omia toimia, eikä vastapuoli saanut juurikaan näkyvyyttä.

Vapautemme hinta -sarja valkoisista surmansa saaneista oli Kuvalehden suurin yksittäinen panos sodan muistamiseen. Sarjassa esitellään murhatuiksi merkittyjä henkilöitä suhteessa huomattavasti enemmän kuin taistelussa kaatuneita, punainen terrori korostuu vielä lisää erityisten joukkosurmista kertovien teemakollaasien kautta. Sosiaalisen aseman perusteella keskiluokkaiset ryhmät (tilalliset, virkamiehet,

liikkeenharjoittajat ja opiskelijat) ovat yliedustettuja suhteessa tutkimuskirjallisuuden lukuihin ja alimpien sosiaaliluokkien edustus on puolestaan minimaalinen. Tämä kertoo lehden lukijakunnasta ja siitä, ketkä näkivät läheisensä kuoleman osana sankarillista vapaustaistelua, sillä lukijat lähetivät surmansa saaneiden tiedot toimitukselle. Sodanjälkeisessä tilanteessa ainakin kaksi asiaa oli valkoiselle osapuolelle itsestäänselvyyksiä: punakapina ei saisi ikinä toistua eikä sotaa edeltäneeseen aikaan ollut enää paluuta. Punaisiin kohdistuneista rankaisutoimista vaiettiin melkein pä kokonaan, lukuunottamatta joitain epäsuoria viittauksia teloituksiin ja muutamaa raporttia mallikelpoisista vankileireistä. Rangaistuksensa kärsineet punaisten rivimiehet lehti oli valmis hyväksymään takaisin yhteiskunnan jäseniksi, kunhan he hylkäsivät aiemman vakaumuksena ja katuivat rikoksiaan. Valkoinen identiteetti rakentui voitettun sodan ja siinä annettujen uhrien pohjalle, se oli tärkein poliittisesti ristiriitaista voittajien leiriä yhdistänyt tekijä. Suojeluskunta oli valkoisen, jo rapautumassa olevan, yhtenäisyyden tärkein konkreettinen ilmentymä ja se sai runsaasti näkyvyyttä vuoden 1919 numeroissa. Sotaa myös muisteltiin ahkerasti monella eri tasolla ja Suomen Kuvalehti myös raportoi näistä tapahtumista säännöllisesti, olivatpa kyseessä sitten sodan päättymisen 1-vuotispäivän valtakunnalliset juhlallisuudet tai maalaispitäjän sankarihaudan vihkiminen.

Kuvalehden välityksellä oli mahdollista hahmottaa valkoisen totuuden peruspääpiirteet ja kokonaiskuva melko kattavasti: lehden tulkintaa sodasta ja osapuolista voi pitää ”puolueettomana” keskittien linjauksena, jonka keskeiset näkökohdat luultavasti suurin osa aikakauden porvarillisesta väestöosasta olisi allekirjoittanut. Samalla lehti toi esille täysin uusia piirteitä tutkimuskohteesta, esimerkiksi sotapäiväkirjojen ja suojeluskunnista kertovien juttujen keskittyminen maantieteellisesti niille alueille, jotka olivat joko sodan aikana punaisten hallinnassa tai sivuosassa sodan ratkaisuhetkistä. Käytetyn alkuperäisasiaineiston laajentaminen esimerkiksi toimituksen pöytäkirjoihin ja Otavan arkistoon olisi luultavasti lisännyt ymmärrystä lehden linjauksesta ja toimituksen tekemistä ratkaisuihin, vaikka tutkimuskysymyksiin vastaaminen olikin mielestäni mahdollista pelkästään Kuvalehteä lähteenä käyttämällä. Samoin lehteen kirjoittaneiden henkilöiden taustojen tarkempi selvittäminen ja kuvasisällön nykyistäkin laajempi analyysi olisivat voineet parantaa lopputulosta, sillä kuvat jäivät hieman

sivuosaan tutkimuksessa ja analyysini keskittyi perinteiseen tapaan tekstimuotoisiin juttuihin. Aiheesta on mahdollista tehdä jatkotutkimus ottamalla yllä mainitut näkökohdat huomioon ja laajentamalla aikarajausta esimerkiksi vuoteen 1945. Tällöin olisi mahdollista selvittää valkoisen diskurssin todelliset rajat ja sen hegemonian oletettu vähittäinen mureneminen kansallisen sovinnon edetessä.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet:

Suomen Kuvalehden (SK) vuosikerrat 1917–1920. Helsinki: Otava.

Tutkimuskirjallisuus:

Alanen, Aulis J: *Eteläpohjalaisia taisteluissa osa I, Nuijasodasta vapaussotiin*. Helsinki: Otava, 1980.

Alapuro, Risto: *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi, 1997.

Alapuro, Risto: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. 3. painos. Helsinki: Tammi, 2001.

Alapuro, Risto: *Vallankumous*. Teoksessa Palonen, Kari ym. (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 2003.

Andersson, Katarina: *Vuoden 1918 tapahtumien muisto*. Teoksessa Koskimies-Envall, Marianne (toim): *Verta hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. Pohjanmaan museon julkaisuja 20: Vaasa, 1999.

Avikainen Paula, Hetemäki Ilari & Pärssinen Erkki (toim.): *Suomen historia, osa 6: Romantiikasta modernismiin, rajamaasta tasavallaksi*. Espoo: Weilin + Göös, 1987.

Eerola, Jari & Eerola, Jouni: *Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*. Turenki: Kirjapaino Jaarli Oy, 1998.

Ferguson, Niall: *Julma sota* (suom. Matti Kinnunen). WSOY: Juva, 2003.

Haapala, Pertti: *Luokkasota*. Historiallinen aikakauskirja 2/1993.

Haapala, Pertti: *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920*. Helsinki: Painatuskeskus, 1995.

Hall, Stuart: *Identiteetti*. (suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman). Tampere: Vastapaino, 1999.

Hietaharju, Mikko: *Valokuvan voi repiä. Valokuvan rakenne-elementit, käyttöympäristöt sekä valokuvatulkinnan syntyminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006.

Heikkilä, Elina: *Kuvan ja tekstin välissä. Kuvateksti uutiskuvan ja lehtijutun elementtinä*. Helsinki: SKS, 2006.

Ihalainen, Pasi: *Modernisoituva kansallinen identiteetti käsitehistorian tutkimuskohteena*. Teoksessa Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna (toim.): *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. SKS: Helsinki, 2006.

Immonen, Kari: *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–1939*. Keuruu: Otava, 1987.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Gummerrus: Jyväskylä, 2000.

Jägerskiöld, Stig: *Mannerheim 1867–1951*. 3. painos. Helsinki: Otava, 1992.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2000.

Karemaa, Outi: *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä: venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1998.

Karemaa, Outi: *Moraalisesta närkästyksestä kansalliseksi ohjelmaksi*. Teoksessa Vihavainen, Timo (toim.): *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Edita: Helsinki, 2004.

Kemppainen, Ilona: *Isänmaan uhrit: sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Helsinki: SKS, 2006.

Ketonen, Oiva: *Kansakunta murroksessa. Kesää 1918 ja sen taustaa*. WSOY: Porvoo, 1983.

Klinge, Matti: *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920- luvuilla*. Porvoo, 1972.

Kronlund, Jarl: *Suomen puolustuslaitos 1918–39. Puolustusvoimien rauhan ajan historia*. Porvoo: WSOY, 1988.

Kronlund, Jarl: *Kansannoususta instituutioksi. Suomen puolustusvoimat 1918–1993*. Joensuu: Pääesikunnan tiedotusosasto, 1993.

Lackman, Matti: *Jääkäreiden tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta. Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka*. Keuruu: Otava, 2000.

Luostarinen, Heikki: *Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö*. Vastapaino: Tampere, 1986.

Malinen, Antti: *Virkamiehistön poliittinen arviointi kriisiaikana: Sosiaalhallitus ja sisällissodan jälkeinen sosiaalipoliittinen rationaliteetti*. Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, 2005.

Manninen, Ohto (toim.): *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 3. Katse tulevaisuuteen*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1992.

Manninen, Turo: *Vapaustaistelu, kansalaisista ja kapina: taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918*. Jyväskylä, 1982.

Manninen, Turo: *Sisällissodan synty Itä-Suomessa 19.7.1.1918*. Historiallinen aikakauskirja 4 / 1987.

Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna (toim.): *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. SKS: Helsinki, 2006.

Mylly, Juhani: *Vallan syli ja puristus – suomalaisen historian tutkimuksen suhde poliittiseen valtaan*. Historiallinen aikakauskirja 1 / 1999.

Paasivirta, Juhani: *Suomi vuonna 1918*. WSOY: Porvoo, 1957.

Paavolainen, Jaakko: *Poliittiset välivaltauudet Suomessa 1918 osa 1. Punainen terrori*. Helsinki: Tammi, 1967.

Paavolainen, Jaakko: *Poliittiset välivaltauudet Suomessa 1918 osa 2. Valkoinen terrori*. Helsinki: Tammi, 1967. (Paavolainen 1967b).

Paavolainen, Jaakko: *Vankileirit Suomessa 1918*. Helsinki: Tammi, 1971

Paavolainen, Jaakko: *Suomen kansallinen murhenäytelmä. Punainen ja valkoinen terrori sekä vankileirit v.1918*. Helsinki: Tammi, 1974.

Paavolainen, Jaakko: *Väinö Tanner, senaattori ja rauhantekijä: elämäkerta vuosilta 1912–1923*. Helsinki: Tammi, 1979.

Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS: Helsinki, 2003.

Rasila, Viljo: *Kansalaissodan sosiaalinen tausta*. Helsinki: Tammi, 1968

Roselius, Aapo: *Amatöörien sota. Rintamataisteluiden henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2006.

Saarikoski, Vesa: *Elon mainingit. Jääkärikenraali Aarne Sihvo 1889–1963*. WSOY: Juva, 1998.

Salminen, Esko: *Päättymätön sota 1918. Sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007*. Helsinki: Edita, 2007.

Sélen, Kari: *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. WSOY: Juva, 2001.

Seppänen, Janne: *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Keuruu: Otava, 2005.

Siironen, Miika: *Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929*. Lisensiaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2004.

Siltala, Juha: *Valkoisen äidin pojat: siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Helsinki: Otava, 1999.

Stenius, Henrik: *Kansalainen*. Teoksessa Palonen, Kari ym. (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 2003.

Tarkka, Pekka: *Otavan historia, 2. osa: 1918–1940*. Helsinki: Otava, 1980.

Tikka, Marko: *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Helsinki: SKS, 2004.

Tikka, Marko: *Terrorin aika: Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Helsinki: Ajatus, 2006.

Tikka, Marko: *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921*. Helsinki: Gummerus, 2006. (Tikka 2006b)

Tommila, Päiviö & Keränen, Kaija: *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Turku: Turun yliopisto, 1974.

Tommila, Päiviö: *Suomen lehdistön historia, osa 8: Aikakauslehdistön historia: yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 1991.

Tommila, Päiviö: *Suomen lehdistön historia, osa 10: Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila, 1992.

Torvinen, Taimi: *2. Itsenäistymisen ja valtionmuototaistelun aika 1917–1919*. Teoksessa *Valtionneuvoston historia 1917–1966. Osa 1*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1977.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus, 2003.

Uola, Mikko: *”Seinää vasten vain”. Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917–1918*. Keuruu: Otava, 1998.

Ylikangas, Heikki: *Sisällissota*. Historiallinen aikakauskirja 2 / 1993.

Ylikangas, Heikki: *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa*. 9. painos. Porvoo: WSOY, 2004.

Ylikangas, Heikki: *Suomen historian solmukohdat*. Helsinki: WSOY, 2007.

Vares, Vesa: *Kulttuurin vai sotiin aseisiin? Porvarillisen pasifismin tausta ja sisältö vuosisadan vaihteessa sekä murtuminen vuoden 1918 sisällissotaan*. Teoksessa Niemelä, Jari (toim.): *Niin tuli sota maahan! Sotien ja sotalaitoksen vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan*. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 1995.

Vares, Vesa: *Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*. Juva: WSOY, 1996.

Vares, Vesa & Uola, Mikko & Majander, Mikko: *Kansanvalta koetuksella*. Helsinki: Edita, 2006.

Vesikansa, Jyrki: *Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I 1847-1939*. Otava: Keuruu, 1997.

Vihavainen, Timo (toim.): *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Edita: Helsinki, 2004.

Villstrand, Nils Erik: *Kielirikka vapauden ilomaljassa – Vapaussodan aloittamisen muistopäivä Vaasassa vuosina 1919–1938*. Teoksessa Karonen, Petri & Tarjamo, Terttu (toim.): *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS, Helsinki: 2006.

Vuolanto, Ville: *Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu*. Historiallinen aikakauskirja 3 / 2007.

Väisänen, Seppo: *Kansalaisista*. Historiallinen aikakauskirja 2 / 1993.

Waris, Heikki: *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Helsinki: Otava, 1952.

Muu kirjallisuus:

Boström, H.J: *Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja.* Helsinki: Kustannus Oy Kirja, 1927.

Heinämäki, Jaakko: *Hans Kalm: vapaussoturi ja vaihtoehtolääkäri.* Jyväskylä: Minerva, 2007.

Heporauta, Elsa (toim.): *Sankaripoikia: vapaussodassamme kaatuneiden alaikäisten muistoksi. Osa 1. 2. painos.* Hämeenlinna: Karisto, 1937.

Valpas, Hugo: *Lapuan lumiaura.* Kustannusliike Valpas- Mainos Ky: Seinäjoki, 1974.

Internet-lähteet:

Suomen sotasurmat 1914–1922. URL <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat> (luettu 1.4.2008).

Suomen valokuvataiteen museo, valokuvaajat 1839–. URL http://www.fmp.fi/fmp_fi/muvieras/arkisto/kuvaajat/tiedot/171.htm (luettu 1.4.2008).

Suomen Kuvalehti 47 / 2006. ”Viimeinen kesä.” kirj. Risto Lindsedt. URL <http://www.suomenkuvalehti.fi/sk-netti/taiteet-ja-ihmiset/ihmiset/viimeinen-kesa.aspx> (luettu 1.4.2008).